

**HAMİD ALİMCAN'IN "SİMURG VEYA PERİZAD
İLE BÜNYAD" VE "AYGÜL İLE BAHTİYAR"
DESTANLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME**

**2023
YÜKSEK LİSANS TEZİ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI**

Semih ÖZTÜRK

**Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Saidbek BOLTABAYEV**

**HAMİD ALİMCAN'IN "SİMURG VEYA PERİZAD İLE BÜNYAD" VE
"AYGÜL İLE BAHTİYAR" DESTANLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME**

Semih ÖZTÜRK

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi Saidbek BOLTABAYEV

T.C.

Karabük Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi Olarak Hazırlanmıştır.

KARABÜK

Şubat / 2023

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	1
TEZ ONAY SAYFASI.....	3
DOĞRULUK BEYANI	4
ÖNSÖZ	5
ÖZ.....	6
ABSTRACT.....	7
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ.....	8
ARCHIVE RECORD INFORMATION	9
KISALTMALAR	10
ARAŞTIRMANIN KONUSU	11
ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	11
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	11
ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ / PROBLEM	12
KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER	12
GİRİŞ	13
HAMİD ALİMCAN'IN (1909-1944) HAYATI VE ESERLERİ	13
1. BİRİNCİ BÖLÜM.....	18
“SİMURG VEYA PERİZAD İLE BÜNYAD” DESTANI VE “AYGÜL İLE BAHTİYAR” DESTANININ ŞEKİL ÖZELLİKLERİ	18
1.1. Özbekistan’da Masalcılık Geleneği	18
1.2. Konu ve Vak’a Örgüsü	21
1.3. Destanın Coğrafyası	22
1.4. Destanların Dil, Üslûp, Diğer Şekil Özellikleri ve Özetleri	23
1.4.1. Destanların Dili.....	23
1.4.2. Destanların Üslubu	24
1.4.3. Diğer Şekil Özellikleri	24
1.4.4. Destanların Özetleri	26
2. İKİNCİ BÖLÜM	29

“SİMURG VEYA PERİZAD İLE BÜNYAD” DESTANI VE “AYGÜL İLE BAHTİYAR” DESTANININ MUHTEVA ÖZELLİKLERİ.....	29
2.1. Olağanüstü Güzel Kız	29
2.2. Baba Nasihati.....	31
2.3. Evlenmenin Şartı.....	33
2.4. Atın Önemi.....	35
2.5. Kahramanın Zor Bir Göreve Gönderilmesi	38
2.6. Hayat Ağacı.....	40
2.7. Kahramanın Kötülükle Mücadele Etmesi	42
2.8. Dev ve Özellikleri	45
2.9. Kahramanın Ölümcül Görevi Başararak Geri Dönmesi	52
2.10. Hain Sevgili	56
2.11. Zalim Padişah	59
2.12. Kahramanın Ailenin Tek Çocuğu Olması	62
2.13. Kırk Kız / Cariye	66
2.14. Balığın İnsanı Yutması	68
2.15. Daha Adil Bir Şehir Kurulması	70
2.16. Kahramana Yardım Eden Kişinin Ödüllendirilmesi.....	74
3. ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	77
“SİMURG VEYA PERİZAD İLE BÜNYAD” DESTANININ TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARIMI VE “AYGÜL İLE BAHTİYAR” DESTANININ TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARIMI	77
SONUÇ	156
KAYNAKÇA.....	159
ÖZGEÇMİŞ	163

TEZ ONAY SAYFASI

Semih ÖZTÜRK tarafından hazırlanan “HAMİD ALİMCAN’IN “SİMURG VEYA PERİZAD İLE BÜNYAD” VE “AYGÜL İLE BAHTİYAR” DESTANLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME” başlıklı bu tezin Yüksek Lisans Tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Dr. Öğr. Üyesi Saidbek BOLTABAYEV

Tez Danışmanı, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Bu çalışma, jürimiz tarafından Oy Birliği ile Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir. 03/02/2023

Ünvanı, Adı SOYADI (Kurumu)

İmzası

Başkan : Prof. Dr. Hüseyin BAYDEMİR (ATAÜNİ)

.....

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Saidbek BOLTABAYEV (KBÜ)

.....

Üye : Prof. Dr. Ramazan AHMADOV (KBÜ)

.....

KBÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu, bu tez ile, Yüksek Lisans Tezi derecesini onamıştır.

Prof. Dr. Müslüm KUZU

.....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı herhangi bir yola tevessül etmeden yazdığımı, araştırmamı yaparken hangi tür alıntılarım intihal kusuru sayılacağımı bildiğimi, intihal kusuru sayılabilecek herhangi bir bölüme araştırmamda yer vermediğimi, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden olduğunu ve bu eserlere metin içerisinde uygun şekilde atıf yapıldığını beyan ederim.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak ahlaki ve hukuki tüm sonuçlara katlanmayı kabul ederim.

Adı Soyadı : Semih ÖZTÜRK

İmza :

ÖNSÖZ

Özbek Türkçesi, Türk dilinin üç büyük grubundan biri olan Güneydoğu Türkçesi (Karluk Grubu) kapsamında değerlendirilir ve Çağatay Türkçesinin devamı olarak kabul edilir. Çağdaş Türk Lehçeleri arasında, Türkiye Türkçesinden sonra en çok konuşulan lehçedir. Çalışmamızda Özbek edebiyatının önde gelen yazarlarından Hamid Alimcan'ın Kiril alfabesi ile basılmış sonradan Latin alfabesine çevrilmiş "Simurg veya Perizad ile Bünyad" ve "Aygül ile Bahtiyar" adlı destanları günümüz Türkiye Türkçesine çevrilmiştir. İkinci bölümde ise "Simurg veya Perizad ile Bünyad" ve "Aygül ile Bahtiyar" destanlarındaki bazı halk edebiyatı motifleri ele alınarak yine bazı Özbek ve Türk destan ve masallarından ortak benzerlikler saptanmaya çalışılmıştır. Hamid Alimcan gibi kıymetli bir şairin hayatı ve incelediğimiz destanları Türkiye'de çalışılmamış olduğundan, böyle değerli bir şairin kısa süren hayatını ve edebiyata olan katkısını ortaya çıkarmamızda bize desteğini hiçbir zaman esirgemeyen değerli hocamız Prof. Dr. Hüseyin Baydemir'e ve tez dönemi öncesi ve sonrası dahil olmak üzere bu eseri çalışmamızın fikir öncüsü olan danışmanım, yol göstericim, kıymetli hocam Dr. Öğr. Üyesi Saidbek Boltabayev'e, Özbek Türkçesi çevirilerinde yardımcı olan hem öğrencim hem manevi kardeşim Abdülhamid Abdurazakov'a hayatım boyunca bana desteğini esirgemeyen maddi ve manevi yanımda olan ve umut aşıl原因an kardeşim Serhat Öztürk ve kıymetli merhum dedem Abdullah Kara'ya, beni yetiştiren annem Ayşe Öztürk ve babam Hüseyin Öztürk'e akabinde hayatıma değer katan ve tez döneminde fedakârlık yapan eşim Ahsen Öztürk ve kızım Serra Sena Öztürk'e sonsuz minnet ve teşekkürlerimi sunarım.

Semih ÖZTÜRK

ÖZ

Bu çalışma başta Özbek Türkleri olmak üzere tüm dünya edebiyatı için önemli bir yere sahip olan yetenekli, vatansever, oyun yazarı, devlet adamı ve usta yazar Hamid Alimcan'ın “Simurg veya Perizad ile Bünyad” ve “Aygül ile Bahtiyar” adlı eserleri üzerine hazırlanmıştır. Öncelikle yazarın kısa süren hayat hikâyesine yer verilmiş, otuz beş yıllık ömründeki sanatı, şahsiyeti ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir. Özbek edebiyatı içinde önem arz eden iki adet destanı ele alınmıştır. Destanların toplumların yaşayış biçimlerini ele alan, onların sıkıntılarını, mutluluklarını, yaşayış tarzlarını işleyen anonim ya da bireysel halk şiirleri olduğu bilinmektedir. Burada destan terimi ile bir Özbek halk masalının nazım olarak yazıya geçirilen şekli kastedilmektedir. Hamid Alimcan halkın sıkıntılarını, dönemin sorunlarını, istek ve hayallerini eserleriyle topluma aktarmaya çalışmıştır. Çalışmanın üçüncü bölümünde Hamid Alimcan'ın “Simurg veya Perizad ile Bünyad” ve “Aygül ile Bahtiyar” adlı destanları Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Ardından “Simurg veya Perizad ile Bünyad” ve “Aygül ile Bahtiyar” adlı destanların içindeki bazı halk bilimi unsurları ve motifleri tespit edilerek incelenmiştir. Destanlarda geçen başlıca motifler, anlamlarına göre incelenerek tezimize konu edilmiştir. Daha sonra motifin destanda geçiş şekli tarafımızca yorumlanmıştır. Gerekli yorumlar belirttikten sonra, benzer motif şekillerinin özellikle Özbek, gerekli yerlerde ortak Türk edebi türlerindeki örnekleri ile karşılaştırılmaya çalışılmıştır. Bulunan benzer motifler en öz haliyle verilerek örneklendirilmiştir. Bu destanlarda bulunan bazı motiflerin Özbek folklor metinleri ve diğer Türk topluluklarının edebi metinlerinde ortak yönlerinin varlığı araştırılmıştır. Ortak benzerlik olduğu düşünülen motifler geçtikleri eserlerden alıntılanarak bir ya da birkaç örnekle açıklanarak verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Özbek Edebiyatı; Hamid Alimcan; Destan; Masal; Simurg; Perizad; Bünyad; Aygül; Bahtiyar

ABSTRACT

This study has been prepared on the works of “Simurg or Perizad and Bunyad” and “Aygul and Bakhtiyar” by talented, patriotic playwright, statesman and master writer Hamid Alimjan, who has an important place for all world literatures especially for Uzbek Turks. First of all, the author’s short life story is given, and information is given about his art, personality and works in his thirty-five-year life. Two epics, which are important in Uzbek literature, are discussed. It is known that epics are anonymous or individual folk poems that deal with the way of life of societies, their troubles, happiness and lifestyles. Here, the term epic is meant as a verse form of an Uzbek folk tale. Hamid Alimjan tried to convey the problems of the people, the problems of the period, their wishes and dreams to the society with his works. In the third part of the study, the epics of Hamid Alimjan named “Simurg or Perizad and Bunyad” and “Aygul and Bakhtiyar” were translated into Turkish dialect of Republic of Turkey. Then, some folklore elements and motifs in the epics “Simurg or Perizad and Bunyad” and “Aygul and Bakhtiyar” were determined and examined. The main motifs in the epics have been examined according to their meanings and have been the subject of our thesis. Later, the transition of the motif in the epic was interpreted. After specifying the necessary interpretations, it has been tried to compare similar motif shapes with examples in Uzbek and, where necessary, common Turkish literary genres. Similar motifs found are exemplified in their most concise form. The common aspects of some motifs found in these epics in Uzbek folklore texts and literary texts of other Turkish communities have been investigated. The motifs, which are thought to have common similarities, are given by quoting from the works they have passed and explained with one or a few examples.

Keywords: Uzbek Literature; Hamid Alimjan; Epic; Fairy Tale; Simurg; Perizad; Bunyad; Aygul; Bakhtiyar

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	Hamid Alimcan'ın "Simurg veya Perizad ile Bünyad" ve "Aygül ile Bahtiyar" Destanları Üzerine Bir İnceleme
Tezin Yazarı	Semih ÖZTÜRK
Tezin Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi Saidbek BOLTABAYEV
Tezin Derecesi	Yüksek Lisans Tezi
Tezin Tarihi	03.02.2023
Tezin Alanı	Türk Dili ve Edebiyatı
Tezin Yeri	KBÜ/LEE
Tezin Sayfa Sayısı	163
Anahtar Kelimeler	Özbek Edebiyatı, Hamid Alimcan, Destan, Masal, Simurg, Perizad, Bünyad, Aygül, Bahtiyar.

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Name of the Thesis	A researchon Hamid Alimjan’s Epics “Simurg or Perizad and Bunyad” and “Aygül and Bahtiyar”
Author of the Thesis	Semih ÖZTÜRK
Advisor of the Thesis	Assoc. Prof. Dr. Saidbek BOLTABAYEV
Status of the Thesis	Master Thesis
Date of the Thesis	Turkish Language and Literature
Field of the Thesis	03.02.2023
Place of the Thesis	KBU/LEE
Total Page Number	163
Keywords	Uzbek literature, Hamid Alimjan, Epic, Fable, Simurg, Perizad, Bunyad, Aygul, Bakhtiyar.

KISALTMALAR

Akt.	: Aktaran
Age.	: Adı geçen eser
bk.	: Bakınız
çev.	: Çeviren
Ed.	: Editör
haz.	: Hazırlayan
Hz.	: Hazret-i
s.	: sayfa
S.	: sayı
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TDK	: Türk Dil Kurumu
Ü	: Üniversite
V.	: Varyant
vb.	: Ve başkası, ve başkaları, ve benzeri, ve benzerleri
vs.	:Vesaire
Yay.	: Yayını, yayınları

ARAŞTIRMANIN KONUSU

Genç yaşta hayata gözlerini yuman Özbek yazarı Hamid Alimcan'ın “Aygül ile Bahtiyar” ve “Simurg veya Perizad ile Bünyad” adlı destanları araştırmanın konusunu teşkil etmiştir. Aynı isimdeki halk masallarının destanlaştırılarak kaleme alındığı bu iki eser Türkiye Türkçesine aktarılmış, destanlarda bulunan bazı halk edebiyatı motiflerinin Anadolu sahası ve Türk toplumlarındaki benzer yapıda bulunan motiflerle karşılaştırması yapılmıştır.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Tezimizde Özbekistan ve dünya edebiyatı için önemli bir yere sahip olan, eleştirmen, oyun yazarı, bilim adamı, devlet adamı ve Özbek edebiyatının önemli temsilcilerinden olan Hamid Alimcan'ın edebi şahsiyeti başta olmak üzere edebi anlamda değeri haiz “Aygül ile Bahtiyar” ve “Simurg veya Perizad ile Bünyad” adlı destanlarının şekil, muhteva bakımından incelenmesi ve aktararak Türkiye Türkçesine kazandırılması amaçlanmıştır. Bu iki eserde bulunan bazı halk edebiyatı motifleri dikkate alınarak öncelikle Özbek edebiyatı başta olmak üzere Anadolu sahasındaki motif benzerliklerinin olup olmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Bulunan örneklere ikinci bölümde yer verilmiştir. Araştırmamıza ayrı bir önem katan da SSCB döneminin zor ve karanlık zamanlarına şahitlik eden yazarımızın bu konudaki tecrübelerini eserleriyle ince mesajlar şeklinde bize aktarması olmuştur.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Tezin hazırlanışında kaynak taraması, alan araştırması, internet kaynakları, örnek tez incelemesi, metin transkripsiyonu hazırlanması, dil içi aktarım gibi yöntemler kullanılmıştır. Çalışmamız literatür taraması ile başlamış akabinde kütüphane ve önemli yayın kültür evlerinde kaynak incelemeye devam etmiştir. Yapılan tüm bu çalışmalarımız tek bir yerde toplanmaya çalışılmış, hemen ardından arşivlenerek son hale getirilmiş ve tezimiz ortaya çıkmıştır. Metin Türkiye Türkçesine aktarılırken Özbekçe-Türkçe Sözlükten faydalanılmış, gerekli yerlerde Özbekistanlı uzmanların yardımına başvurulmuştur.

ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ / PROBLEM

Özbekistan ve Özbek edebiyatı sanat ve edebi estetik anlamında çok güçlü bir edebiyat sahasıdır. Özbekistan'da Ali Şir Nevâyî, Abdulla Avlani, Gafur Gulam, Abdullah Kahhar vb. birçok önemli Şair, yazar yetişmiştir. Tez çalışmasına konu olan eserlerin müellifi Hamid Alimcan da Özbek edebiyatının yetiştirdiği seçkin ve yetenekli Őahsiyetlerinden biridir. SSCB döneminde yaşayan Şair, zor dönemlerden geçmesine rağmen bazı mesajları eserleriyle halka vermeyi başarmıştır. Gerek SSCB döneminde üstlendiği birçok önemli görevleri gerek bıraktığı mensur ve manzum eserleriyle bir dönemin önde gelen Őahsiyetlerinden biri olmasına rağmen Hamid Alimcan ve edebi kişiliği üzerinde son dönemlerde Türkiye sahasında yeteri kadar çalışma yapılmadığı görölmektedir. Özbek ve dünya edebiyatı için önemli olan Hamid Alimcan'ı özellikle halk edebiyatı ve araştırmaları açısından önemini vurgulamak ve bazı tespitlerde bulunarak değerlendirmeler yaparak bu boşluğun giderilmesine katkı sağlamak amaçlanmıştır.

KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER

Tez çalışmasında Hamid Alimcan'ın 1999 yılında Taşkent'te Gafur Gulam adlı Edebiyat ve Sanat Neşriyatında yayımlanan *Dostonlar: Aygul bilan Baxtiyor* kitabı metin kaynağı olarak kullanılmıştır. Çalışmamızda Özbekistan toprakları içerisinde olamamamız ve kaynaklara ulaşma konusunda sıkıntılar yaşamamız söz konusu olmuştur. Türkiye Türkçesine aktarırken bazı söz ve kelime gruplarının, deyimlerin sözlüklerde bulunmaması birtakım güçlükler sebeple olsa da danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Saidbek Boltabayev ve Özbekistanlı öğrencilerimizin desteği ile bu güçlük aşılmaya çalışılmıştır. Söz konusu iki destanda tespit edilen halk edebiyatı motiflerinin benzerlerinin örnek olarak verilmesi hususunda ulaşabildiklerimizle sınırlanmıştır. Özbek ve Türk edebiyatındaki tüm motiflerin karşılaştırması ve değerlendirilmesi bir çalışmanın hacmini aşacağından birkaç örnekle yetinilmiştir.

GİRİŞ

HAMİD ALİMCAN'IN (1909-1944) HAYATI VE ESERLERİ

Özbekistan ve dünya edebiyatı için önemli bir yere sahip olan, eleştirmen, oyun yazarı, bilim adamı, devlet adamı ve Özbek halkının temsilcilerinden olan şair Hamid Alimcan, 12 Aralık 1909'da Cizzah'ta bir işçi ailesinde dünyaya gelmiştir. Hamid Alimcan'ın gerçek ismi Abdülhamid'dir. Hamid Alimcan dört yaşına geldiği zaman babası Alimcan Bey'i kaybetmiştir. Babası ebediyete ulaşan şair annesi Kamile Hanım ile dedesi Molla Azim Efendi'nin yanına yerleşmiştir. Hamid Alimcan'ı dedesi Molla Azim Efendi yetiştirmeye başlamıştır. Molla Azim Efendi Cizzah'ın iyi eğitim almış, saygın ve sevilen kişilerinden biridir. Alpamış destanının derleyicisi ve “Ferhat ve Şirin”, “Leyli ve Mecnun”, gibi önemli eserleri icra etmiş olan ünlü halk ozanı Fazıl Yoldaşoğlu'nun da sık sık ziyarete geldiği Molla Azim Efendi'den bu sohbetlerde birçok şey öğrenen Hamid Alimcan, annesi Kamile Hanım'dan da Özbek halkının milli destan ve şiirlerini dinleyerek büyümüştür. Daha sonra Cizzah İsyanına da (1916) şahitlik eden şairin yaşadıkları ilerleyen yıllarda edebi kimliğine ve eserlerine yansımıştır. Hamid Alimcan, ilk olarak Narimonov İlkokulunda eğitimine başlamış mezun olduktan sonra Semerkant Pedagoji Kolejinde (1923-1926) ve Özbek Pedagoji Akademisinde (1926-1931) eğitim almıştır(ÖzLib, 2014).

Hamid Alimcan'ın sanata ve edebiyata olan ilgisi küçük yaşlarda başlamış ve öğrencilik yıllarında ilk şiir ve öykülerini yazmıştır. Hamid Alimcan, edebiyat kariyerinin ilk yıllarında öyküler yazmış olsa da asıl yeteneği daha çok şiirle ortaya çıkmıştır. Hamid Alimcan'ın şiirlerinde lirizm etkisi çok fazla olmuştur. Lirik şiirlerle başlayan yeni bir edebiyat ve biçim fikri, 1930'lu yıllarda şairin yaşam tecrübesi, vatanının ve dönemin şartlarını zengin izlenimleriyle görmesi ve deneyiminin artmasıyla Hamid Alimcan'ı daha da ustalaştırmış ve eserlerinde bu tecrübe birikimi ortaya çıkmıştır. Hamid Alimcan'ın şiirleri kendine has üslubu, kullandığı dili ve verdiği ideolojik mesajlar olarak da döneminde dikkat çekmiştir. Bu eserleriyle Özbek edebiyatı başta olmak üzere kendi dönemine ve sonraki dönemlere lirik şiir yazımı hakkında büyük katkı sağlamıştır. Hamid Alimcan'ın ilk şiir ve hikâye eserleri okulunun “Yosh kuch” (Genç Güç) gazetesi ve “Uchqun” (Kıvılcım) dergisinde 1925 yılında yayımlanmaya başlamıştır. 1926'da “Zerefşan” adlı ulusal gazetede eserleri yayımlanırken 1927'de şair aynı gazeteninbaş editörü yardımcısı görevinde

bulunmuştur. Orta öğretimi tamamladıktan sonra 1928 yılında Özbekistan Devlet Pedagoji Akademisinin Sosyal İktisat Fakültesini kazanmıştır. 1932 yılına kadar lisans eğitimini sürdürürken çeşitli bölgelerde bulunarak birçok şair ve yazar ile görüşmesi onun faaliyetine önemli katkısı vermiştir. Öğrencilik yıllarında 1930'da "Tong shabadası" (Sabah Yeli) adlı ilk hikâye kitabı neşredilmiştir. 1931 yılında "Kuruluş Dergisi"nin genel sekreterliğine getirilen Hamid Alimcan, aynı yıl "Olov sochlar" (Alev Saçlar) adlı şiir kitabını yayımlar. 1932 yılında Bilimler Akademisinin Dil ve Edebiyat Enstitüsünde kıdemli araştırma görevlisi olarak akademik hayata adım atar. Aynı yıl şairin "Poyga" (Yarış) ve "O'lim yovga" (Ölüm Düşmana) adlı şiir kitapları neşredilir. Vatansever şair Hamid Alimcan 23 Temmuz 1935 yılında kendisi gibi şair, gazeteci ve yazar olan Zülfiye Hanım (İsrailova) ile evlenir. Bu evlilikten Hulkar adlı bir kızı, Amanbek adlı bir oğlu dünyaya gelir. 1939 yılında Özbek edebiyatı alanında doçentlik unvanı alır. 1936'da "Daryo kechasi" (Nehir Gecesi), 1937'de "She'rlar" (Şiirler), 1939'da "O'lka" (Ülke) ve "Oygun bilan Baxtiyor" (Aygül ile Bahtiyar), 1940'ta "Baxt" (Baht), 1942'de "Ona va o'g'il" (Anne ve Oğul), 1943'te "Ishonch" (Güven) şiir kitapları yayımlanır. Ali Şir Nevâî doğumunun 500 yılı münasebetiyle tertip edilen komitenin bilimsel sekreteri ve başkan yardımcısı gibi görevleri yürütür.

Özbekistan Bilimler Akademisi'nin muhabir üyesi olan (1943) Hamid Alimcan, Özbek edebiyatının güncel durum ve meseleleri üzerine bir takım bilimsel ve eleştirel çalışmalar yaparak yeni bir eser derlemiştir. Dönemin şartlarına uygun ve insanların iş emeği alanındaki gayret ve kahramanlığını anlatan lirik bir şiirle birlikte "Zaynab va Omon" (Zeynep ve Aman) destanını da derlemiştir. Hamid Alimcan lirik şiirin kahramanı olarak dönemin şartlarına uygun neşe ve mutluluk adına şiir ve besteler yazmıştır (Karimov, 2005, s. 73). Bu sebeple ona "Mutluluk ve Neşe Şairi" denmiştir. Hamid Alimcan geleceğe umut ve neşe ile bakarken bu hisleri, eserleriyle başta Özbek halkı olmak üzere tüm insanlığa aşılmiştir. Hamid Alimcan iyi bir yazar olduğu kadar aynı zamanda iyi bir çevirmendir. Aleksandr Puşkin, Lev Tolstoy, Maksim Gorkiy, Aleksander Serafimovich, Taras Shevchenko, Mihail Lermontov, Nikolay Ostrovskiy, Konstantin Simonov, Oleksandr Korniyuchuk gibi ünlü yazarların eserlerini kendine has üslupla Özbekçeye tercüme etmiştir. Taras Shevchenko, Vladimir Mayakovsky, Pavlo Tychyna, Vera Inber gibi ünlü yazarlardan çevirdiği eserler de severek okunmuştur. Bunun dışında Hamid Alimcan'ın kendi eserleri de diğer bazı dillere çevrilmiştir.

Hamid Alimcan'ın “Kuychining xayoli”(Ezgicinin Hayali) adlı şiiri Fazıl Yoldaşoğlu'nun sanat anlayışını, ozanın toplumdaki rolünü, insanların manevi değerlerini anlatır. Özbek folklorunun bir başyapıtı olan Özbek epik şiiri “Alpomish”(Alpamış) destanı ilk kez Hamid Alimcan tarafından toplanıp 1938 yılında yayımlanmıştır. Ali Şir Nevâî'nin 500. yıldönümü için Jübile Komitesi üyesi olarak Ali Şir Nevâî'nin hayatı ve eserleri hakkında araştırmalar yapmıştır. Hamid Alimcan, 1939'dan yaşamının sonuna kadar Özbekistan Yazarlar Birliği'nin başkanlığını yapmıştır. Özbek şiirinde romantik imge ilkesinin temellerini atmış ve açıklık getirmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın Özbekler için büyük kayıpların olduğu yıllarında, şiirsel drama olan “Mukanna” adlı eseri ele alan yazar, yine Özbek edebiyatının drama alanındaki en iyi örneklerinden birine imza atmıştır. Onun son eseri olan “Jinoyat” (Suç) adlı dramatik eseri modern bir tema üzerine yazılmıştır. Otuz beş yıllık kısa hayatı boyunca çeşitli şiir ve hikâye kitaplarının yanı sıra drama alanında birçok esere imza atan Hamid Alimcan gerek Özbek edebiyatı gerek dünya edebiyatına önemli katkılarda bulunmuştur. Hamid Alimcan 3 Temmuz 1944 yılında otuz beş yaşındayken bir trafik kazası sonucu hayatını kaybetmiştir. Daha sonra Taşkent Mezarlığı'na defnedilen yazarın Taşkent'teki Edebiyatçı ve Yazarlar Birliği binasına, bir müzeye ve Semerkant Şehir Tiyatrosuna, Taşkent'te büyük bir cadde ve metro istasyonuna, Cizzah'ta bulunan bir mahalleye de adı verilmiştir (Karimov, 1979, s. 243-246). Eserleri Özbekistan'ın devlet ve özel yayınevleri tarafından birkaç kere neşredilen Hamid Alimcan özellikle günümüz Özbek şiirinin oluşumunda katkıda bulunmuş, yeni tasvir vasıtaları ve ahenkleri ile zenginleşmesini sağlamıştır.

Hamid Alimcan'ın eserleri, Özbek edebiyatının en karmaşık tarihsel süreçlerden geçtiği 20. yüzyılın ilk yarısında dünya yüzü görmüştür. Bu nedenle gerek akademik yazılarında ve sanatsal çalışmalarında bu belirtilen dönemin çizgilerini bulabiliyoruz. Hamid Alimcan, klasik edebiyatı, Özbek folklorunu, kardeş toplulukların edebiyatını, modern Doğu ve Batı şiirini iyi öğrendi ve edebî eserlerinde onlardan beslendi. Şiirleri, yaşadığı dönemin ve çevresinin edebiyatından da etkilenmiştir. Şairin farklı biçimlerde yazdığı eserlerinde bu etkilerin izlerini görmek mümkündür.

Hamid Alimcan'ın Eserleri:

Şiir kitapları:

“Ko‘klam” (İlkbahar) 1929

“Olov Sochlar” (Alev Saçlar) 1931

“O‘lim Yovga” (Ölüm Düşmana) 1932

“Poyga” (Yarışma) 1932

“Ona va O‘g‘il” (Anne ve Oğul) 1942

“Qo‘lingga Qurol Ol” (Eline Silah Al) 1942

“İshonch” (İnanç) 1943

(Azimov, 1951, s. IX)

Hikâyeleri:

“Haqiqat İzlab” (Hakikat arayıp) 1927

“Zaharli Yurak” (Zehirli Kalp) 1927

(Azimov, 1951, s. VII)

Destanları:

“İkki Qizning Hikoyasi” (İki Kızın Hikayesi) 1935-1937

“Oygul bilan Baxtiyor” (Aygül ile Bahtiyar) 1937

“Zaynab va Omon” (Zeynep ve Aman) 1938

“Semurg‘ yoki Parizod va Bunyod” (Simurg veya Perizad ile Bünyad) 1939

Makaleleri:

“Negr Bolasi Kichkina Nesuroy” (Zenci Çocuğu Küçük Nesuroy) 1926

“Milliy Siyosat Haqida To‘rtinchi Sho‘ro Qurultoy” (Milli Siyaset Hakkında Şûra Kurultay) 1927

“Hujum Dostonlari Ustida” (Hücum Destanları Üzerinde) 1927

“Do‘stligimiz Haqida” (Dostluğumuz Hakkında) 1941

“Men O‘zbek Halqi Nomidan So‘zlayman” (Ben Özbek Halkı Adına Konuşuyorum) 1943

“O‘zbek Halqining O‘lmas Shoiri” (Özbek Halkının Ölmez Şairi) 1943

(Azimov, 1951, s. VII-XL)

Baladları:

“Soso” (Soso) 1937

“Bashar Quyoshiga” (Beşer Güneşine) 1937

“1924-Yilining 21-Yanvarida Samarqand” (1924. Yılıının 21. Ocağında Semerkant) 1938

Dramaları:

“Muqanna” (Mukanna) 1943

(Azimov, 1951, s. XL)

1. BİRİNCİ BÖLÜM

“SİMURG VEYA PERİZAD İLE BÜNYAD” DESTANI VE “AYGÜL İLE BAHTİYAR” DESTANININ ŞEKİL ÖZELLİKLERİ

Hamid Alimcan, çocukluğundan beri halk edebiyatı örneklerini tanıyarak büyümüştür. Büyükannesinin onu masal dünyasıyla tanıştırdığını “Aygül ile Bahtiyar” eserinde kaydeder. Hamid Alimcan, halk edebiyatı eserlerinin etkisinde “Aygül ile Bahtiyar” (1937), “Simurg veya Perizad ve Bünyad” (1939) gibi destanlar yazmıştır.

Şairin bu alanda eserler yazmasını onun akademik faaliyeti ve meşhur Özbek bahşısı Fazıl Yoldaşoğlu ile görüşerek ondan Alpamış destanını derlemesinin etkisi büyük olmuştur. Zira bu konuda kendisi şöyle yazar: *“Yazarlarımızın folkloru bilmesinin ne kadar gerekli olduğunu zaman bize kesinlikle gösterecektir. Özbek edebiyatını yükseltmek, edebiyat dilini gerçekten basit, aynı zamanda derin kılmak ve nihayet genel olarak Özbek edebiyatını gerçek halk diliyle uyumlu hâle getirip halka özgü yapmak için folklorun önemi büyük olacaktır”* (Alimcan, 1951, s. XIX). Hamid Alimcan’ın eserlerindeki dilin sadeliği ve akıcılığı, kısa, öz ve derin anlamlı olmasında halk edebiyatından beslenmesinin katkısı önemli ölçüdedir. Hamid Alimcan halk edebiyatı malzemelerini işlerken yaratıcı bir şekilde kullanmakta ve Özbek folklorundaki birçok unsuru ön plana çıkarmaktadır. Bunların arasında zalim yönetime karşı mücadele ruhunun yansıtılması özellikle seçilmektedir. Bu nedenle, onun eserlerinde folklor olay örgülerinin, eski efsanelerin ve masalların büyülü motiflerinden ziyade, kahramanlık destanlarının görkemli ruhunun, abartılı tasvir yöntemlerinin ve sanatsal temsil araçlarının daha öne çıktığı açıktır. Hamid Alimcan’ın “Aygül ile Bahtiyar” destanında olduğu gibi halk edebiyatı eserlerini yeniden işleyerek okurlarla buluşturması Özbek çocuk edebiyatına da büyük katkı sağlamıştır.

1.1. Özbekistan’da Masalcılık Geleneği

Hamid Alimcan, “Aygül ile Bahtiyar” adlı destanının başında masalcılık geleneğiyle ilgili önemli bilgiler verir. Çocukluk yıllarında babaannesinin sürekli masal anlattığını ve bu masalları büyük zevkle dinlediklerini beyan eder. Eserin bu kısmından, eski zamanlarda o coğrafyada zengin bir masalcılık geleneği olduğu

anlaşılmaktadır. Bilimsel kaynaklar da Özbekistan’da masalcılık geleneğinin çok zengin ve köklü olduğunu doğrulamaktadır. Standart Özbek Türkçesinde, bizdeki “Masal” kelimesinin karşılığı “Ertek”tir. K. İmamov, “Ertek” kelimesinin, Kaşgarlı Mahmut’un *Divan-ı Lügatit Türk* adlı eserinde “Etük” şeklinde geçtiğini; bunun da, bir olayı sözlü olarak hikâye ediş anlamına geldiğini belirtmektedir. (İmamov, 1980, s. 124) Özbekler arasında “Ertek” sözünün lügat anlamı “Söyleme, söylemek, hikâye etmek” manasındadır. (Cehangirov, 1975, s. 29) Masal anlatan kişilere “Ertekçi” denilmektedir. Halkbilimci G. Cehangirov *Özbek Balaler Folklori* adlı kitabında masal geleneğinin ne kadar eski olduğu konusunda *Divan-ı Lügatit Türk*’teki ifadeleri örnek gösterdikten sonra şu önemli bilgileri verir: “Saray masalcılarından başka bu halkın profesyonel masalcıları da vardı. Onların dilinden halkın en güzel masalları anlatılmıştır. Bu masalcılar şehir şehir, köy köy dolaşıp halkın sevgisine nail olmuşlardır. Halk onları düğünlerde, önemli meclislerde baş köşeye oturtup hürmet ve izzet gösterirdi. Kokan’lı Hemrabibi Umeralikızı, Nemengan’lı Hasan Hudayberdioğlu, Mergan’lı Hüsenbay Resuloğlu, Kokan’lı Nurali Nurmetoğlu, Kaşkaderya’lı Abdugafur Şükürov gibi halk masalcıları hafızalarında birçok masal tutabilmişlerdir. Kendi cevherleriyle onları bezemişler ve uzun yılların pahasız zenginliklerini günümüze kadar alıp gelmişlerdir. (Cehangirov, 1975, s. 36-37) Özbek edebiyatının gelişmesinde ve en önemlisi bugüne kadar kendi üslubunu, özelliğini ve ayrıcalığını kaybetmeden gelmesinde, kadim tarihten bugüne masal, hikâye, şiir ve destanların çok önemli bir payı vardır. Günümüze kadar neredeyse hiç değişmeden kendi anlamı ve hususiyetlerini bozmadan bize ulaşmasında en büyük paylardan biri de Özbekistan’daki masal ve destancılık geleneğidir. Bu gelenek dede ve ninelerin torunlarına masal, hikâye, destan anlatmaları ile dilden dile yayılarak günümüze kadar gelmiştir. Bu minvalde Özbekistan’da masalcılık geleneği, Özbek edebiyatının en önemli parçalarından biridir. Hatta masalcılık geleneği Özbek edebiyatını ayakta tutan önemli direklerinden biridir dememiz daha doğru bir izah olacaktır. Hâlâ devam eden bu gelenek Özbek masal ve hikayelerine unutulmazlık katmaktadır. Çocuk ve gençlerin hayatını, düşünce ve duygu dünyalarını önemli bir şekilde etkilemektedir. Mesela normal bir kitaptan okuduğumuz masalı ya da kıssayı bir süre sonra unuturuz ama babaanne ya da dedelerimizden dinlediğimiz masallar hiç aklımızdan çıkmaz. Sanki yeni dinlemiş gibi aklımızda tutarız. Sonra biz de bizden sonraki nesillere bu masalları hiçbir değişiklik olmaksızın anlatırız. Tabii ki burada masal ve hikayeleri

canlı olarak dinlememizin önemi de çok büyüktür. İşte bu Özbek edebiyatının en güçlü yönlerinden biridir. Şair Hamid Alimcan'da "Aygül ile Bahtiyar" destanının ilk satırlarında bunu fazlasıyla yansıtmıştır. İzahatta bulduğlarımızın bir delili olarak ele alınan destandan şöyle somut örnekler verilebilir:

"Bolalik kunlarimda,	Çocukluk günlerimde,
Uyqusiz tunlarimda,	Uykusuz gecelerimde,
Ko'p ertak eshitgandim,	Çok masal dinlemiştim,
So'ylab berardi buvim.	Söyledi babaannem.
Esimda o'sha damlar:	Hatırımda o anlar:
O'zi uchar gilamlar,	Kendi uçar kilimler,
Tohir-Zuhra, Yoriltosh,	Tahir Zühre, Yarıltaş,
Oyni uyaltirgan qosh,	Ayı utandıran kaş,
O't bog'lagan qanotlar,	Ateş bağlayan kanatlar,
Beqanot uchgan otlar,	Kanatsız uçan atlar,
Baxtiyor bilan Oygul,	Bahtiyar ile Aygül,
Qiz bo'lib ochilgan gul,	Kız olup açılan gül,
So'ylaguvchi devorlar,	Söyleyici duvarlar,
Bola bo'p qolgan chollar...	Çocuk olup kalan yaşlılar...
Buvinning har qissasi,	Babaannemin her kıssası,
Har bir qilgan hissasi	Her yaptığı hissesi
Fikrimni tortar edi,	Düşünceye daldırırdı,
Havasim ortar edi.	Hevesim artardı.
Tinglar edim betinim,	Dinlerdim durmadan,
Uzun tunlar yotib jim,	Uzun geceler yatıp sessiz,
Seza olardim kuchin,	Hissedebiliyordum gücünü,

Ko‘pi yolg‘on, ko‘pi chin.

Çoğu yalan, çoğu gerçek.

Ammo, Oygul-Baxtiyor

Ama, Aygöl Bahtiyar

Ertagini u takror

Masalını o tekrar

Qilar edi har kechin,

Ederdi her akşam,”

Burada şair babaannesinden dinlediği kıssaların ne kadar etkileyici ve unutulmaz olduğundan söz etmektedir. Bu da dede ve babaannelerimizden dinlediğimiz masal ve kıssaları her dinlediğimizde farklı düşüncelerin kapılarını açtığını ve etkileyciliği sayesinde hafızamızdan silinmediğini göstermektedir. Sanki kıssayı hiç dinlememiş ya da yeniden dinliyormuş gibi bir izlenim içinde bulunmaktadır. Bu da Özbek masalcılık geleneğinin edebi tür bakımından özel bir önemi olduğunu göstermektedir.

1.2. Konu ve Vak’a Örgüsü

Tezimizin konusunu Hamid Alimcan’ın hayatı, sanat anlayışı, iki destanın Türkiye Türkçesine aktarımı ve destanların içindeki bazı motiflerin incelenmesi oluşturmaktadır. Tezimizde ilk olarak Hamid Alimcan’ın kısa süren ömrüne sığdırdığı muhteşem sanat anlayışına ve kişiliğine yer verilmiştir. Daha sonra merhum yazarımızın annesi ve babaannesinden sıkça dinlediği kıssa, hikâye ve masallardan etkilenmesi ve bu etkiyi de incelediğimiz iki destanına edebi açıdan yansıtması oluşturur. Destanlarımızdan ilki “Simurg veya Perizad ile Bünyad” da padişahın kızı evlenmek istemez. Onu evlenmeye ikna etmeye çalışan babasına ise bazı şartlar sunar. Bu şart sarayın bahçesinde bulunan büyük çınar ağacının üstüne çıkıp onun kökünden koparılmasıdır. Kim bu büyük çınarı kökünden koparırsa onunla evleneceğini söyler. Destanımızın Bünyad adlı kahramanı bu zorlu görevi yerine getirir. Perizad evlenmek istemediğinden dolayı Bünyad’ı tekrar daha zor ve ölümcül bir göreve gönderir. Bünyad bu zor görevi de başarır. Ancak Perizad, Bünyad gidince başka biriyle evlenerek Bünyad’a ihanet eder.

“Aygöl ile Bahtiyar” adlı destan ise zalim padişahın kendi halkına zulümetmesi ile başlamaktadır. Cambil şehrinde babasıyla beraber şehrin zalim padişahına isyan

eden Aygöl, padişahın kendisiyle evlenme arzusunu kabul etmeyince zindana atılır. Padişahın kölesi Kul Tarlan tarafından zindandan kurtarılan Aygöl bir sandık içinde ırmağa atılır. Hemen ardından Cürcan şehrine kadar sandığın içinde giden Aygöl'ü yaşlı bir adam bulur. Yaşlı adam onu şehre getirdiğinde ise Cürcan şehrinin askerleri tarafından hırsız diye yakalanır. Padişahın huzuruna çıkarılan Aygöl'e âşık olan padişah da onunla evlenmek ister. Aygöl Cürcan şehrinin padişahı ile evlenmek istemez. Bir oyun yaparak kendisini kırk kız ile ırmağın yanına kadar getiren Aygöl, orada ırmağa atlar. Aygöl ırmağa atladıktan hemen sonra büyük bir balık tarafından yutulur. Balığın karnında Süsembil şehrine kadar gider. Orada Bahtiyar ve babası o balığı bulur ve balığın karnını yarıp Aygöl'ü kurtarırlar. Hemen ardından Cürcan ve Cambil şehirlerini askerleriyle alan Aygöl, zalim padişahlara da gereken cezaları verir. Aygöl daha önce kendisini zindandan kurtaran Kul Tarlan'ı da unutmaz ve Kul Tarlan'dan Cürcan şehrinin başına geçmesini ister. Aygöl'de sevgilisi Bahtiyar'ın yanına Süsembil'e döner ve mutlu bir şekilde yaşarlar.

“Aygöl ile Bahtiyar” destanının halk edebiyatı ürünlerinden “Melike-i Hüsnabad”ın tesiri altında yazıldığı genel olarak kabul edilmiş olsa da Karimov'un fikrine göre esasında bu destanın arka planında 1916 yılında Özbeklerin Çarlık Rusya'ya karşı yaptıkları “Cizzah Ayaklanması” olduğunu iddia eder. (Karimov, 1951, s. XXIV).

1.3. Destanın Coğrafyası

Destanlarda geçen mekân ya da coğrafya isimleri genellikle hangi millete ait olduğu ile alakalıdır. Destan Anadolu Türklerine ait ise çoğunlukla Anadolu coğrafyasında geçmekteyken Özbek Türklerine ait ise çoğunlukla olaylar Orta Asya'da geçmektedir. Lakin destanlarda mekân ve zaman kavramı çoğu zaman belirsizdir. Tezimize konu olarak aldığımız destanlarda ise Hamid Alimcan tarafından hayali mekânların daha çok işlendiği görülmektedir. Çalışmamızda geçen destanlar genel olarak günümüz Özbekistan coğrafyasında geçmektedir. İlk incelediğimiz destanımız “Simurg veya Perizad ile Bünyad” da mekân ile ilgili şunları söyleyebiliriz: Mekân ismi olarak saray, çöl, ağacın altı gibi bazı yer isimleri söylenmekte lakin destanlarımızda tam bir mekân ismi yer almamaktadır.

“Aygül ile Bahtiyar” adlı ikinci destanımızda ise Cambil, Cürcan ve Süsembil gibi hayali şehirler yer almaktadır. Cürcan ya da Cürcaniye Hazar Denizi’nin güney doğusunda İran’ın batı tarafında olduğu bilinmektedir. Süsembil ise insanların bolluk, zenginlik, güven ve huzur içinde yaşamayı hayal ettikleri hayali bir şehirdir. Cambil şehri de Süsembil şehri ile aynı özelliklere sahiptir. Destanlarımızda geçen Süsembil ve Cambil şehirleri hayali yerler olduğu için onların günümüz dünyasında coğrafik bir alanları yoktur.

1.4. Destanların Dil, Üslûp, Diğer Şekil Özellikleri ve Özetleri

1.4.1. Destanların Dili

İncelediğimiz destanların dili Özbek Türkçesidir. Özbek Türkçesi Altay dil ailesinden Karluk grubuna bağlı Çağatayca’nın devamı niteliğindeki lehçedir. Destanlarımız dili sade, anlaşılır ve sanatkârane bir yapıyla dönemin şartlarına uygun bir şekilde yazılmıştır. İmgesel ve duygusal yönünü destanlarına da yansıtan şairimiz Özbek dilinin tüm imkanlarını kullanmıştır. Yani dönemin günlük konuşma dilini ustaca eserlerine yansıtmıştır. Dilin başka dillerden etkilenmemesi imkansızdır. Bu yüzden tüm dillerde olduğu gibi Hamid Alimcan’ın eserlerinde de Özbek diline sonradan girmiş yabancı dillerden sözler vardır. Tespitlerimiz arasında en çok Arapça olmak üzere Farsça, Rusça, Tacikçe vs. dillerinden kelimeler saptanmıştır. Birkaç örnek vermek gerekirse “ädälät” kelimesi Arapça bir kelimedir. (Rahmatullayev, 2009, s. 16) “Ändişä”, bu isim Farsçada “andishe” şeklinde kullanılmaktadır. (Rahmaatullayev, 2009, s. 10) Türkçedeki kullanımı da Türkçe ses uyumuna uygun olarak “endişe” şeklinde kullanılmaktadır. “Dev”, kelimesi Özbekçeye Farsça’daki “div” sözcüğünü “dev” şekline değiştirilerek alınmıştır; (Rahmatylyayev, 2009, s. 84) “Ğam” kelimesi Arapça “gamm(un)” şekline sahiptir. (Rahmatullayev, 2009, s. 548) “Şamâl” Arapça kelime “şamal(un)” şekline sahiptir. (Rahmatullayev, 2009, s. 498) “Särây” kelimesi Farsça “seray” kelimesinden gelmiştir. Türkçeye de kelime şekli ve anlamını değiştirilmeden gelmiştir. Daha birçok örnek verilebilir. Özetlemek gerekirse incelediğimiz destanlar Özbek Türkçesi ağırlıklı olmak üzere sade ve anlaşılır bir dil ile yazılmıştır.

1.4.2. Destanların Üslubu

Şairlerin his ve fikirlerini kendine özgü bir yapıda dile getirmesi üslubunu oluşturur. Şairin dünyaya bakışını üslubu belirler. Öyle ki yazar Hamid Alimcan'ın da dönemin şartlarından etkilenmemesi mümkün değildi. Başta Türk edebiyatı olmak üzere Rus, Batı, Arap ve Fars edebiyatlarından etkilenen şair buna rağmen kendi üslubunu korumuştur. Devrin zorlu siyasi şartları, sosyal ve politik yapısı eserlerini dil bakımından kısıtlamalara neden olsa da şair fikirlerini eserlerine bir şekilde yansıtmayı başarmıştır. Eserlerinde mesajlarını kapalı sözcüklerin arkasına apaçık yerleştirmiştir. Özgür ve mutlu bir yaşam için şiir ve destan yazan şair vatan sevgisi ve lirizm duygusunu da destanlarının muhtevasında ilmek ilmek işlemiştir.

1.4.3. Diğer Şekil Özellikleri

Büyük Türkçe sözlükte “destan” terimi için, *“tarih öncesi tanrı, tanrıça, yarıtanrı ve kahramanlarla ilgili olağanüstü olayları konu alan şiir, epope; bir kahramanlık hikâyesini veya bir olayı anlatan, koşma biçiminde, ölçüsü on bir hece olan halk şiiri; Çağdaş Türk edebiyatında biçim ve içerik yönünden, geleneksel destanlardan ayrılık gösteren uzun kahramanlık şiiri”* (Türkçe Sözlük, 2005, s.510) şeklinde bilgin verilmektedir. Destanlar yapay ve doğal olmak üzere ikiye ayrılmaktadır ancak kendi içinde de epik, sosyal, kültürel, siyasi, dini, tabiat vb. konularla alakalı birçok temadan yazılmaktadır. Hamid Alimcan'ın “Simurg veya Perizad ile Bünyad” ve “Aygül ile Bahtiyar” destanları ise çağdaş destan türüdür. Çağdaş destanlar savaşları, hastalıkları, selleri, salgın hastalıkları ve toplumu derinden etkileyen güncel olayları ele almaktadır. Bilindiği üzere destanlar genellikle 8’li ya da 11’li hece ölçüsüyle yazılır. Ölçü ve uyak yönüyle koşmaya benzemekteyse de anlatım yönü ve dördlük sayısı bakımından koşmadan ayrılır. Destanların dördlük sayısında sınırlama yoktur ve hatta bazı destanlarda dördlük sayısının yüzü geçtiği bile görülmektedir. Kafiye şeması genellikle b a b a / c c c a / d d d a / e e e e... şeklinde karşımıza çıkmaktadır. (Dilçin, 2000, s. 315). Teze konu olan Hamid Alimcan “Simurg veya Perizad ile Bünyad” ve “Aygül ile Bahtiyar” destanlarında hem duygu ve fikirlerini güçlü bir şekilde aktarmış hem de şekil yönünü de etkili kullanmıştır.

İncelenen destanlar mesnevi tarzında yazılmıştır. Yani dörtlük şeklinde yazılmamıştır. Ölçü olarak 7'li hece ölçüsü kullanılmıştır. Genel olarak mesnevi nazım şeklinde görülen ikili kafiyeleştirme ve düz uyak tercih edilmiştir. Simurg veya Perizad ile Bünyad" toplam on yedi bölümden oluşmaktadır. En uzun bent on dördüncü bölümde yüz altmış mısradır. En kısa bent ise on altıncı bölümde sekiz mısradan oluşmaktadır. "Aygül ile Bahtiyar" adlı destanda ise toplam yirmi iki bölüm bulunmaktadır. En uzun bent onuncu bölümde doksan yedi mısradan oluşmaktadır. En kısa bent ise on altıncı bölümde on altı mısradan oluşmaktadır. Destanlarda özellikle yarım, tam ve zengin kafiye yer verilmiştir. Destanlardan bazı misaller vermek gerekirse:

Yarım kafiye:

"Şuning üçün köp xicil   Bunun için çok mutsuz
Kezâr edi elmâ-el.   Gezerdi ülkeden ülkeye."

XIV. bölüm, 37-38. mısralar, s. 116.

Tam kafiye:

"Zâmbâraklär boşâtdi,   Topları boşalttı,
Tâni zâhârgâ bâtdi.   Vücudu zehre battı."

II. bölüm, 16-17. mısralar, s. 98

Zengin kafiye:

"El xânumânin bütkül   Halkın varını yoğunu tamamen
Sen ot yâqıb etding kül.   Sen ateşe verip kül ettin."

III. bölüm, 38-39. mısralar, s. 99

(Aygül ile Bahtiyar)

Yarım kafiye:

Pâyâni yoq keng sâhrâ   Uçsuz bucaksız geniş sahralarda
Ot purkâb sâldi sâdâ.   Ateş saçıp ses verdi.

IX. bölüm, 27-28. mısralar, s. 78.

Tam kafiye:

Câhân buzib ökirdi,   Cihanı viran edip bağırdı,

Qah-qah urib bökirdi.

Kahkahayla kükredi.

X. bölüm, 59-60. mısralar, s. 80.

Zengin Kafiye:

“Gözäl quş qanâtidä,

Güzel kuşun kanadında,

Kökning çâpqır âtidä

Gögün koşan atında”

XV. bölüm, 1-2. mısralar, s. 91.

(Simurg veya Perizad ile Bünyad)

Yazar üslubunu etkileyeceğini düşündüğü duygu ve hislerinin destanlarına yansıyacağını bildiği için özellikle kullanmayı tercih etmiştir. Üstü kapalı mesajlarını bile monoton dilden uzaklaşarak kendine has bir stil ve canlılıkla bizlere samimi bir şekilde aktarmıştır.

1.4.4. Destanların Özetleri

“Simurg veya Perizad ile Bünyad” Destanın Özeti

Bir padişahın bir güzelliği dillerde yayılan Perizad isimli kızı varmış, şehrin tüm yiğitleri onunla evlenmek istiyormuş. Ama o her zaman onları reddediyormuş. Sonunda padişah kızıyla baş başa konuşmuş ve Perizad'ı evlenmeye ikna etmiş sadece Perizad bir şart koymuş. Şehrin tüm yiğitleri şartı yerine getirmek için uğraşmışlar ama yapamamışlar ancak sonunda bir çobanlık yapan Bünyad ismindeki birini getirmişler. O kızın şartını üstesinden gelmiş. Ama Perizad onunla evlenmek istemediğinden dolayı ona bir devin olduğunu insanları yiyip onlara korku saldığını söylemiş ve görev olarak da onu yok etmesini istemiş. Bu görevi başarırca onunla evleneceğini söylemiş. Bünyad da bunu kabul etmiş. Görevi başarmak için yola çıkmış yıllar sonra çölün ortasında bir ağaca rastlamış, ağacın üstünde bir kuşun yavrularının olduğunu fark etmiş ve onlara doğru sürüklenen yılanı görmüş. Bünyad yılanı öldürüp kuş yavrularını kurtarmış ve orada uyumuş bu sırada yavruların annesi Simurg kuşu gelmiş. Önce onu öldürmek istemiş ama yavruları onları kurtardığını söylemişler. Sonra Simurg Bünyad uyanınca onunla konuşmuş ve gitmek istediği yere götürmüş. Bünyad günlerce Perizad'ın söylediği devi aramış ve sonunda dev Bünyad'ın karşısına çıkmış günlerce

savaşmışlar en son Bünyad devi öldürmüş. Simurg da Bünyad'ın devi öldürdüğünü öğrenince çok sevinmiş ve geldiği yere geri götürmüş. Yıllar sonra Bünyad şehrine dönüp padişahın sarayına döndüğünde Perizad'ı o gidince başka biriyle evlendiğini öğrenmiş sonra Perizad'ı çağırılmışlar o da elinde çocuklarıyla gelmiş. Bünyad bu manzarayı görünce çok sinirlenmiş ve kendisini onları ihanet ettikleri için öldürmemek için kendisini zor tutmuş. Sonra saraydan ayrılmış ve ömrünün sonuna kadar Perizad ve padişahı lanetlemiş.

“Aygül ile Bahtiyar”Destanının Özeti

Destanın başında şair Hamid Alimcan gençlik çağlarında babaannesinden her gece çeşitli masal ve destanları dinlediğini ve bunların arasında en çok dinlediği ve onun için unutulmaz olanı “Aygül ile Bahtiyar” destanı olduğunu söylemiştir. Kadim tarihte Cambil diye bir şehirde bir zalim padişah varmış. Zalim padişah zulmüne dayanamayıp kullar isyan etmiş. Cambil savaş meydanına dönüşmüş zalim han askerlerine isyan eden herkesi öldürmelerini emretmiş şehir sokakları her yer kana bulanmış. Hakkını talep edip isyan eden kullara da Darhan adındaki yaşlı birisi başkandı. Kızı Aygül de babasıyla halkın bu zalim padişahın zulmünden kurtulması için mücadele ediyormuş. Sonra padişah Darhan ve Aygül'ü ele geçirip isyanı durdurmuş. Sonra Darhan'ı da öldürmüş ve Aygül ile evleneceğini söylemiş, Aygül de onu öldüreceğini söyleyip tehdit etmiş. Padişah Aygül'ü zindana attırmış. Geceleyin padişahın hizmetçisi kul Tarlan Aygül'ü zindandan kurtarıp, bir sandığa koyup ırmağa akıtmış. Aygül günlerce ırmakta akıp giderken sonunda Cürcan diye bir şehirde odunculuk yapan bir ihtiyar ırmağın yakasında dinlenirken Aygül'ün içinde olduğu sandık ihtiyarın yanına gelip durmuş. İhtiyar sandığı açıp kızı çıkarmayıp onu şehre götürmüş. Pazarda padişahın askerleri onu hırsız diye yakalamışlar ve onu padişahın huzuruna götürmüşler. Padişah ona “Sandıkta ne var?”- diye sormuş ihtiyar da “Bilmiyorum” deyince padişah ihtiyarı öldürmüş. Sonra padişah askerlerine sandığı açtırmış, içinden güzel Aygül çıkmış. Padişah Aygül'e âşık olmuş ve onunla evlenmek istediğini söylemiş. Aygül de hile yapmayı düşünüp “Tamam, ancak ben çok yorgunum, biraz kendime gelmem için bana kırk gün mühlet ver”- demiş. Ama padişah kabul etmemiş, en son bir güne izin vermiş. Aygül kırk kız ile ırmağa yüzmeyi bahane edip varmış. Sonra aniden Aygül ırmağa atlamış tam o atladığı anda büyük bir

Ceyhun balık onu yutmuş. Kırk kız çok panik yapmışlar her yeri aramışlar Aygül'ü bulamamışlar, padişah'a gidip olanları anlatmışlar. Padişah çok sinirlenmiş kendisi ırmağın yakasına gelip Aygül'ü aramış bulamamış. Elinden kaçırdığına çok üzölmüş. Süsembil diye çok güzel ve asayiş olan bir şehir varmış. Orada bir çöban varmış Bahtiyar adındaki. Bir gün balık avlayanlar ile karşılaşmış ve onlara "Azıcık ekmeğiniz var mı?"- diye sormuş. Onlarda "Ekmeğimiz yoktur ama, şu oltaya ne çıkarsa senin olsun"- demişler. Ve Ceyhun oltaya düşmüş. Bahtiyar Ceyhun'u sürükleyip evine götürmüş, babası yaşlı adammış, onunla balığın karnını yarmışlar içinden Aygöl çıkmış. Baba oğul çok şaşırılmışlar. Aygöl başından geçen her şeyi onlara anlatmış. Ertesi gün Aygöl yaşlı adama balığın karnından bulduğu iki halkalı cevherin birini satması için vermiş. Yaşlı adam onu satmış. Yine günlerden bir gün Aygöl cevherin diğerini de yaşlı adama satması için vermiş, yaşlı adam onu da satmış. Aygöl halkı bir araya toplayıp zalim padişahların zulmünden kurtulmak için kendileri bir şehir kurmaları gerektiğini ve o şehirde rahat bir şekilde özgür yaşayacaklarını anlatmış. Herkes razı olmuş ve hemen yarınına işi başlamışlar ve sonunda bir şehir inşa etmişler. Şehrin muhafızları bir gün sınırda bir yaşlı adamı yakalamışlar. Cürcan adlı şehirde padişah olduğunu söylemiş. Aygöl onu zalim padişah olduğunu anlamış, zalim padişah o anda kılıcını çıkarıp Aygöl'e saldırmış ama halk o an onu sıkıca tutmuşlar ve cezayı vermişler. Aygöl ise Cambil'i düşünürdü. Sonunda bir gün Aygöl ile Bahtiyar karar aldılar "Cambil'in zalim padişahına savaş açarız halkı onun zulümden kurtarırız"- diye. Yola çıkmışlar sonunda Cambil'e ulaşmışlar. Aniden şehre girmişler zalim padişah kaçmaya çalışmış ama askerler onu yakalayıp Aygöl'e getirmişler. Aygöl de onun o güne kadar yaptığı bunca zulmün cezasını kesmiş. Aygöl Cambil halkına da köle Tarlan'ın baş olmasını istemiş. Ve kendisi tekrar sevgili yârinin yanına Süsembil'e dönmüş.

2. İKİNCİ BÖLÜM

“SİMURG VEYA PERİZAD İLE BÜNYAD” DESTANI VE “AYGÜL İLE BAHTİYAR” DESTANININ MUHTEVA ÖZELLİKLERİ

“Simurg veya Perizad ile Bünyad” Destanı ve “Aygül ile Bahtiyar” Destanlarında Belli Başlı Motifler

2.1. Olağanüstü Güzel Kız

“Olağanüstü Güzel Kız” motifi tüm dünya edebiyatlarında olduğu gibi Türk toplumlarında da sıkça işlenen bir motif türüdür. Edebi türlerde geçen kadın/kız güzelliği Özbek Türkleri başta olmak üzere tüm Türk toplumları ve dünya edebiyatında da önemli bir yere sahiptir. Kadının vefakâr, fedakâr, akıllı, savaşçı, güçlü ve olağanüstü güzelliği edebiyatürünlerine ilham kaynağı olmuş ve edebi türlerin muhtevasında kullanılmıştır. İncelenen Hamid Alimcan’ın “Simurg veya Perizad ile Bünyad” adlı destanında padişahın, güzelliğiyle dillere destan olan kızı Perizad’ın olağanüstü olan güzelliğinden şu dizelerde bahsedilmektedir:

Sārvi qāmāt Pārizād	Selvi boylu Perizad
Ösdi ğamlārdān āzād,	Büyüdü dertlerden azat,
Bāhār yāngliĝ açıldı,	Bahar gibi açıldı,
Güllār kābi sāçıldı.	Çiçekler gibi saçıldı.
Çirāyidān āvāzā,	Güzelliğinin söylentisi,
Elgā tārqaldi tāzā.	Ele tamamen yayıldı.
Hār yergā dāstān boldi,	Her yere destan oldu,
Dāstāngā böstān boldi.	Destana bostan oldu.
Körmāĝānlār körişni,	Görmeyenler görmeyi,

Körgänlär oltirişni	Görenler birlikte oturmayı
Qılär edilär ârzu.	Ederdiler arzu.
Bärçä tâşu târâzu	Her taş ve terazi
Şu gâpni ölçär boldi,	Bu lafi ölçer oldu,
Sözlär âltin-zär boldi.	Sözler altın, zer oldu.
Şäydälär köp beqarâr,	Şeydalar çok kararsız,

Bu motifle ilgili bazı benzer motif yapılarını Özbek ve Anadolu sahası edebi türlerinde görülmektedir. Bunun en güzel örneklerinden biri “Hatem” adlı Özbek halk masalıdır ve masalda şöyle geçmektedir: “*Dilaram’ın resmini Celalbay’a göstermiş. Celalbay resmi görür görmez kıza âşık olup kendisinden geçmiş*” (Baydemir, 2013, s. 114). Celalbay, ay gibi ağzı gün gibi gözü olan Melike Dilaram’ın resmini ve kendisini görünce güzelliği karşısında düşüp bayılır. Yine “Cariye Kız” adlı Özbek masalında ise: “*Kızlar, büyücü kadının Cariye kıza gönderdiği gömleği giydirmişler, başörtüsünü sarmışlar, kürkü omzuna atmışlar, ayakkabıyı ayaklarına geçirip yüzünü sihirli suyla yıkamışlar. Cariye kız on dört günlük ay gibi dolgun peri kızlarından yüz kat daha güzel olmuş. Hep birlikte ziyafetin verildiği saraya gitmişler. “Melike geldi. Dünyada bundan daha güzel kız yok” diyekonusuyorlarmış ziyafete gelenler.*” (Baydemir, 2013, s. 459-460) diye yer almaktadır. Sevgilinin güzelliği, âşıkların kendilerinden geçmelerine neden olan bir durumdur. Osmanlı Hükümdarlığı döneminde yaşamış olan Üsküplü İshak, sevgilinin güzelliğinin sadece âşıkları değil melekleri bile etkilediğini, onun güzelliğini gören meleklerin onu gördükleri anda kendilerini kaybedeceklerini şöyle ifade etmiştir:

“*Seni bu hüsn ile görse firişte*

Geçerdi kendüden evvel görüşte” (Pezük, 2015, s. 29).

Özbek ve Türk edebi türlerinde “Olağanüstü Güzel Kız” motifini içinde barındıran, daha birçok edebi eser bulunmaktadır. Çalışmada diğer Türk edebiyat sahalarında görülen motif benzerliğine bazı örnekler gösterilmeye çalışılmıştır.

2.2. Baba Nasihati

“Arapça bir kelime olan nasihat, başkasının hata ve kusurunu gidermek için gösterilen çaba; iyiliği teşvik, kötülükten sakındırmak üzere verilen öğüt; başkasının faydasına ya da zararına olan hususlarda bir kimsenin onu aydınlatması ve bu yönde gösterdiği gayret” (Çağrıcı, 2006, s. 408-409) ve öneri anlamındadır. Teze konu edilen bu çalışmada nasihat motifi, baba ve kızı arasında geçmektedir. “Baba Nasihati” Özbek Türklerinde ve diğer Türk toplumlarında çok fazla işlenen bir motif türüdür. Bu çalışmada ele alınan Hamid Alimcan’ın “Simurg veya Perizad ile Bünyad” adlı destanında padişah, kızı Perizad’a seslenir ve ona şu nasihatlerde bulunur:

“Eşit, kızım Pärizâd,	“Dinle kızım Perizad,
Çıqarıbsän yâmân ât.	Çıkarmışsın kötü bir ad.
Sening bağring taş emiş,	Senin gönlün taş imiş,
Közläring beyaş emiş,	Gözlerin yaşsız imiş,
Äslâ sevmäs emişsän,	Asla sevmezmişsin,
Ergä çıqmam, demişsän.	Ere varmam, demişsin.
Men mälâmätgä qâldim,	Ben melamete kaldım,
Zor qıyâmätgä qâldim.	Büyük bir kıyamete kaldım.
Sening yâmân dâstâning	Senin kötü destanın
Meni tupraq bilän teng	Beni toprak edip
Qılıb uyätgä qoydi,	Utanca koydu,
Meni bepiçâq soydi.	Beni bıçaksız kesti.
Qızım, men häm qaridim,	Kızım, ben de yaşlandım,
Görgä tāmân dāridim,	Mezara doğru yöneldim,
Yāşım yetmişgä bārdi,	Yaşım yetmişe geldi,
Sâqâl-sâçım âqardi,	Sakalım saçım ağardı,
Yurāk bağrimni oyding,	Yürek bağrımı oydu,

Meni nâmusgâ qoyding.	Beni utandırdın.
Âtânggâ bermä äzâb,	Babana verme azap,
Äzâbgâ qâlmâgân tâb.	Azaba kalmadı sıhhat.
Tâş yurâging yumşâsin,	Taş kalbin yumuşasın,
Âtâng hurmâti üçün	Babanın hürmeti için
Körsât märdlikning küçin:	Göster mertliğin gücünü:
Kel, birâvgâ köngil ber,	Gel, birine gönül ver,
Bir yigitgâ, deb gül ber.	Bir yiğide, diye çiçek ver.
Bir âz ândişägâ bâr,	Biraz düşünceli ol,
Meni ğavğädân qutqar!”	Beni tartışmalardan kurtar!”

Türk dünyasındaki edebi türler, göç, savaş ya da kültürel etkileşim yoluyla değişik bölgelere yayılarak varyantlaşır ve benzer özellikler gösterir. Özellikle, Hamid Alimcan’ın destanları başta olmak üzere diğer Türk destanlarında da görülen baba nasihati motifi, sıkça kullanılmaktadır. Bu bilgiler doğrultusunda Özbek ve diğer Türk edebi metinleri arasındaki motif benzerlikleri şu şekilde görülmektedir. Örneğin “Hüner Öğrenen Çocuk” adlı Özbek halk masalında: “*Oğlum*” demiş adam. “*İşte sana para, bunca çalıştın, yaşamımız iyileşmedi. Şimdi şehir şehir gezip iyi mal al, alışveriş yap. Umarım gerçek bir işin olur!*” diye oğluna nasihat eder” (Baydemir, 2013, s. 516). Baba oğluna parayı lüzumsuz yere harcamamasını nasihat eder. Yine bir başka Özbek masalı olan “Pehlivan Rüstem” adlı masalda: “*Oğlum, senin bu yolculuğun tehlikeli, yolda rastladığın şeylere dikkat et. Tılsımlar olması mümkün.*” (Baydemir, 2013, s. 579). Zal, oğlu Rüstem’e yolda dikkat etmesi konusunda nasihatlerde bulunur. Oğuz Türklerine ait olan Dede Korkut hikayelerinde içeriğinde de öğüt anlayışı vardır. Dede Korkut Kitabı’nın Mukaddimesinde yer alan “*Kız anadan görmeyince öğüt almaz, oğul atadan görmeyince sufra çekmez.*” (Duymaz, 2002, s. 125-137) ifadesi bu anlayışın en somut örneklerindedir. Türk halk hikâyelerinden Kerem ile Aslı hikayesinde padişah, oğlu Kerem’e Aslı’ya olan hislerinden ve Aslı’dan vazgeçmesi için nasihatte bulunur: “*Ey oğlum ben sana kimin kızını istersen alıvireyim, bir kâfirin kızı için bu hale giriftar oldum*” diyüp çok nasihat itdi.” (Duymaz, 2001, s. 259)

şeklinde nasihat etmektedir. Özbekistan varyantı olan Göroğlı destanında ise Göroğlı oğlu Avazhan'a cenge gitmeden önce “*At binsem kayış kemer, tokamsın. Zırh giysem, zırh altılığı yakamsın. Unutmayınız, size söyleyeyim sözümü, Biriniz Mahrem, biriniz Ahmed dayımsın. Nasihat eyleyeyim, kulak veriniz. İkiniz Avaza vezir olunuz...*” (Baysal, 2019, s. 1-6) diye nasihatte bulunur. Fakat oğlu nasihatine kulak vermez ve bunun neticesinde başına büyük belalar gelir. Babanın ya da büyüğün küçüğe nasihat etme anlayışı, bir motif olarak karşımıza her dönemde, toplumda ve edebi türde birçok varyantı ile çıkmaktadır.

2.3. Evlenmenin Şartı

Evlenmek ve çoğalmak yaratılıştan beri insanın en tabii gayelerinden biri olmuştur. Evlenirken belli şartların oluşması, özellikle kız ve kızın ailesi tarafından her zaman beklenmiştir. Bu şartların gerçekleşmesi sonucunda mutlu olunacağına inanılmıştır. Bu anlayış zamanla gelenek-görenek olarak hayatımıza girmiş ve kültür haline gelmiştir. Bu kültür modern zamanda yerini daha farklı isteklere bıraksa da eski zamanlarda bir kızla evlenmek için bazı mücadelelerden geçmek gerekiyordu. Bu bazen er meydanında bir kavga bazen çok zor bir görev bazen de akıl ve yetenek gerektiren bazı müsabaka ve mücadelelerdir. Hamid Alimcan'ın “Simurg veya Perizad ile Bünyad” adlı destanında da padişahın kızı Perizad, kendisine talip olanlara onunla evlenebilmeleri için bazı şartlar sunmuştur. Bu şartlar destanda şöyle yer almaktadır:

Pärizâd oylab qâldi,	Perizad düşünceye daldı,
Köp uzâq begâp qâldi.	Çok uzun sessiz kaldı.
“Mâyli, – dedi, u xângä,	“Tamam, – dedi, o hana,
Bir umid sâlib cângä, –	Bir ümit verip cana, –
Yâlğız bir şart qoyâmân,	Yalnız bir şart koyacağım,
Bâcârgänni süyâmân.	Yapanı seveceğim.
Hâvliidâ bâr zor çinâr,	Avluda var kocaman bir çınar,
Çinâr emäs, u bir dâr,	Çınar değil, o bir dar ağacı,

Bilâdi cudâ köp sir,	Biliyor çok fazla sırrı,
Yaşar yüz yıl – bir äsr.	Yaşar yüz yıl – bir asır.
Yâşi köpgä ketädi.	Yaşı daha çok uzar.
Bâşi kökkä yetädi.	Başı göğe yeter.
Ölkägä cär sâlâmân,	Ülkeye haber salacağım,
Yerlärgä zär sâlâmân.	Yerlere altın dökeceğim.
Şartim şuki, ât bilân,	Şartım şu ki, at ile,
Göyâki qanât bilân	Sanki bir kanat ile
Şu çinârgä çıqqangä,	Şu çınara çıkana,
Çıqıb uni yıqqangä	Çıkıp onu yıkana
Sözsüz xâtin bolâmân,	Sözsüz hatun olacağım,

“Simurg veya Perizad ile Bünyad” adlı destanda geçen “Evlenmenin Şartı” motif yapısına benzer örnekleri başka Özbek ve Anadolu sahası Türk edebi türlerinde de geçmektedir. Mesela “Kence Batır” masalında: *“Padişah kızla evlenmek istemiş fakat kız ne padişahla ne de vezirleriyle evlenmeye yanaşmış. “Şartımı yerine getiren yiğitle evlenirim” demiş kız. Meydana kırk kulplu kazan kurulsun. Kazana süt doldurup kaynatılsın. Kaynayan süte yüzüğümü atacağım. Kim ki yüzüğü alıp çıkarsa, kaynar sütte yanmazsa, işte onunla evleneceğim.”* (Baydemir, 2013. s. 515-516) benzer bir durum gerçekleşmiştir. Anadolu sahasındaki “Tahir ile Zühre” adlı halk hikayesinde Zühre’nin babası Karahan’ın ülkesine düşman gelir *“Karahana da kim düşmanı püskürtürse kızını bu şartla ona vereceğini”* (Boratav, 2010, s. 25) söyler. Yine benzer bir durum “Mehmed Eşkîya” masalında geçmektedir. Kızıyla evlenmek isteyen şahıstan padişahın istekleri vardır. Masalda padişah kızıyla evlenmek isteyen Mehmed Eşkîya’ya: *“Sarayının karşısına saray yaptırmasını ve altın bir köprü kurdurmasını bu şartları yerine getirirse kızını ona vereceğini söyler.”* (Boratav, 2010, s. 186-96).

2.4. Atın Önemi

At, diğer Türk devletlerinin milli folklorunda bulunduğu gibi, Özbek folklorunun da en mühim parçalarındandır. Türklerin geçmişte göçebe hayat yaşamaları atın önemini daha da arttırmıştır. Türkler için at dosttur, habercidir ve sırdaştır. Bazen de bir kurtarıcı, Tanrı ile iletişimi sağlayan, ebediyete yükselişte yardım eden, önemli günlerde yiyecek olan, evladın babasına avcılık hünelerini gösteren ve sahibiyile birlikte anılacak kadar değer yüklenen bir hayvandır. Türk topluluklarında atın ne kadar önemli bir yere sahip olduğunu Romalı tarihçi ve yazar Ammien Marcellin şu sözlerle ifade etmiştir: *“Ayakta muharebe edemezler, hatta yaşayamazlardı. Küçük, çirkin, fakat şimşek gibi hızlı atlarına mihlydılar. Bu atların üzerinde meclis kurarlar, müzakere ederler, yerler, içerler, uyurlardı. Eyerlerinin yanına asılı etler ve köklerle geçinirlerdi.”*(Kısakürek, 1997, s. 80). Atın bu denli kıymetli olması sebebiyle edebiyata ve folklorla yansımaması mümkün değildi. Zamanla edebi türlerin içinde de motif şekli ile yer almaya başlayan, kahramana yol gösteren, onu koruyan ve gözetten, yeri geldiğinde de onun en büyük yardımcısı olan at, incelenen “Simurg veya Perizad ile Bünyad” adlı destanda ise şöyle geçmektedir:

Xân heç qulâq sâlmâdi,

Pisândigâ âlmâdi:

“Bu gâplâr bâri bekâr,

Bu bilân heç bitmäs kâr.

Qaydâ bolsä hãm Bunyâd,

Tâpib keltirilsin bât!

Men âtimni berämân,

Qanâtimni berämân.

Ägâr çinârgä çıqsä,

Vä çıqıb uni yıqsä

Ähmâq, bees bolsä hãm,

Mâxâv vä pes bolsä hãm

Han hiç kulak asmadı,

Umurunda bile olmadı:

“Bu lafların hepsi boş,

Bunlar ile hiç iş bitmez,

Nerede olsa da Bünyad,

Bulunup hemen getirilsin!

Ben atımı vereceğim,

Kanadımı vereceğim.

Eğer çınara çıksa,

Ve çıkıp onu yıksa

Ahmak, akılsız olsa bile,

Cüzzam ve sedef olsa bile

Mening qızım Pärizâd,
Ungä xâtin bolur bät".
Bunyâdni tâğ tägidän,
Däryâning etägidän,
Tâpib keltirdilär bät,
Xân berdi nâilâc ât.
Zor çinârgä qarândi,
İçidä bir gâş yândi.
Tänini qurşâb otlâr,
Çinâr şâxi bulutlâr
Âräsidadä körindi,
Bunyâd fikr sürindi.
Yânidägi uçqur ât,
Çıqarib bir zor qanât,
Kökkä qarâb kişnâdi.
Bütün âtrâf xâlâyıq
Bilân tolib ketdi lıq.
Hâyât umri qurib, xân
Tikilâr edi häyrân.
Ne bolârkin, der edi,
Zâhâr-zaqqum yer edi.
Tälväsädä Pärizâd,
Çekâr edi fiğân, dâd.
Bunyâdgä ğayrât kirdi,
Yurägigä dârd kirdi.
Yurib bähâdirânä,

Benim kızım Perizad,
Ona hemen hatun olur".
Bünyad'ı dağın kenarından
Irmağın eteğinden,
Bulup getirdiler hemen,
Han verdi çaresiz at.
Kocaman çınara bakındı,
İçinde bir kötü his yandı.
Vücudunu sardı ateşler,
Çınarın dalı bulutlar
Arasında göründü,
Bünyad fikir yürüttü.
Yanındaki koşan at,
Çıkarıp bir büyük kanat,
Göğe bakıp kişnedi.
Bütün etraf insanlar
İle dolup taşı.
Hayat ömrü kuruyup, han
Dalıp bakardı hayran.
Ne olacak, der idi,
Zehir zıkkım verdi.
Telaş içinde Perizad,
Çılgılık, feryat ederdi.
Bünyad'a gayret geldi,
Yüreğine dert girdi.
Bahadırlarca yürüyerek,

Âtgâ mindi mârđânâ,
Qattıq bir qamçın sâldi,
Yâlgân emäs, çin sâldi.
Ât yaşındây qozğaldi,
Ot singâri yol âldi.

Ata bindi mertlerce.
Sert bir kamçı vurdu,
Yalan değil, gerçek vurdu.
At yıldırım gibi kalktı,
Ateş gibi yol aldı.

Çalışmadaki destanda da geçtiği gibi padişah Bünyad'a atını yani kanadını vereceğini söylemiştir. Padişah değerli atını Bünyad'a vererek ona ne kadar güvendiğini hissettirmeye çalışmıştır. At motifi diğer Türk topluluklarında da fazlasıyla yer almaktadır. Örnek vermek gerekirse; Özbek halk masallarından "Rüstem" adlı masalda at kahramanın yol arkadaşı, onu tehlikelerden koruyan bir motif olarak şöyle geçmektedir: "*Rüstem, azık dolu heybeyi kula atına yüklemiş, sihirli kılıcı beline takıp yola revan olmuş. Uçan atı da hiç durmadan yol almış. Birinci dağa varınca karnını doyurup dinlenmek için yatmış. Şimdi tam uyumuşken atı burnuyla vurup onu uyandırmış. Hayvan bir şey sezmiş olmalı diye düşünmüş ve şaşkınlıkla sağa sola bakmış. Hiçbir şey görememiş, etrafı dolanıp gözden geçirmiş. Hiçbir şey görmemiş. At üçüncü kez uyandırdığında, Rüstem yerinden fırlayıp bakış ki, çok büyük dev mağarada saklanmış yatıyor. Rüstem böylece atın ne yapmaya çalıştığını anlamış.*"(Baydemir, 2013, s. 579). Burada da atın kahramana yardımını, onu tehlikeden koruduğunu görülebilir. "Bektemir Batır" adlı bir başka Özbek masalında da "Atın Önemi" motifi şöyle geçmektedir: "*Bektemir Batır şehirden çıkıncaya kadar, yürüdüğü yerlere, sokaklar, ağaçlar ile vedalaşmış, şehir kapısından dışarı çıkmış ve atına:*

*"Kulak ver sözüme;
Kamçı vurdum sırtına,
Zulmettim canına,
Akbilek hanımın şehrine,
On iki aylık yol var,*

Altı aylık çöl var.

Sağ gidip selamet dönelim,

Babam Adilhan'ın şehrine!” demiş. Atın sırtına kamçıyı sertçe vurmuş. Kamçı, atın canını çok fena yakmış. Bir kişnemiş, kanatlarını açıp gökyüzüne uçmuş. At, gökyüzünde üç gün üç gece uçmuş, Mısır memleketine varmış ve yeşillik bir yere konmuş.”(Baydemir, 2013, s. 866). Başka bir örnek ise Kırgız Türklerine ait Manas destanıdır. Manas destanında atın çok değerli olduğunu ve kahramanın en büyük dostu, yardımcısı olduğunu Manas-Ak Kula ikilisinde görmekteyiz. At motifi diğer Anadolu sahası Türk edebi türlerinde de benzer şekillerde geçmektedir. Misal vermek gerekirse: Köroğlu Destanı'nda, kahramanın muhteşem atının çeşitli özelliklere sahip olmasından kaynaklı arabulucu ve efsunlu bir yardımcı olduğunu görülmektedir. Destanın Azerbaycan ve Anadolu da anlatılan şekillerine göre; *“Köroğlu'nun en büyük yardımcısı, olağanüstü hususiyetlere sahip olan Kırat'ıdır. Köroğlu'nun en yakın dostu, çoğu sıkıntılardan kurtaran, hayat arkadaşı ve sırdaşıdır. Köroğlu'nun Kırat'ı da insan gibi zeki ve anlayışlıdır. Bağdat'ta Köroğlu yiğitleri ile esir edilince Kırat kimse beğenip almasın diye kör ve topal taklidi yapar.”*(Boratav, 1931, s. 64). Battal Gazi'de ise Aşkâr olağanüstü özelliklere sahiptir. Aynı zamanda Aşkâr, Battal Gazi'nin en büyük yardımcısıdır.

2.5. Kahramanın Zor Bir Göreve Gönderilmesi

Özbek destanlarının birçoğunun konusu diğer tüm edebi türlerde de olduğu gibi doğruluk, dürüstlük, sabır, adalet, eşitlik, bağlılık, zulüm, sevgi, aşk gibi evrensel değerlerden oluşur. Bunların içinde en çok konu edilen motiflerden biri ise aşk ve sevgi motifidir. Sevgi ve aşk motifinde aşıkların kolay kavuşamaması için onlara zor görevler verilir. Önlerine birçok engel çıkarılır. Çünkü kolay kavuşulan aşk basit olarak düşünülür. Bu sebeple kahraman ölmesi için imkânsız bir göreve gönderilip oradan geri dönmemesi amaçlanır. İncelenen “Simurg veya Perizad ile Bünyad” destanında da “Kahramanın Zor Bir Göreve Gönderilmesi” motifi kullanılmaktadır. Destanda Perizad evlenmek istemediği Bünyad'ın geri dönmemesi için, imkânsız bir görev vererek uzak bir yolculuğa göndermiştir. Destanda usta yazar Hamid Alimcan şu mısralar ile bu motifin ortaya çıkmasını sağlamıştır:

Künu tünu yâz h m qıŖ.
Uni k rg n h r bir c n
Tez bol r ek n x z n.
D ry l r qurur ek n,
Balıql r  urur ek n,
Und n h r k n t bi t
 l r ek n q r  x t.
 kki  yu ikki yıl,
Y rs ng m hk m b gl b bel
M k nig  b r rs n,
 nd mig  qar rs n.
Ortangizd  c ng bolur,
 kki  l m t ng bolur.
Ŗuni c ngd   ldirs ng,
H y tini soldirs ng,
Qoling bil n  d mz d,
B l d n bols   z d,
Devni  ldirib  g r,
Qaytib kels ng bez r r,
Ŗu k ni toy b Ŗl rmiz,
 gam- uss ni t Ŗl rmiz”.

G nd z gece yaz da kıŖ.
Onu g ren her bir can
Hemen solup d k l rm Ŗ.
Irmaklar kururmuŖ,
Balıklar  ur rm Ŗ,
Ondan her g n tabiat
AlırmıŖ kara mektup.
 ki ay ve iki yıl,
Y r sen b glayıp bel
Mek nına varırsın,
Endamına bakarsın.
Aranızda savaŖ olur,
 ki alem dar olur.
Onu savaŖta  ld rsen,
Hayatını bitirirsen,
Elin ile insanoğlu,
Beladan olsa azat,
Devi  ld r p eğer,
Zararsız geri gelsen,
O g n d ğ ne b Ŗlarız,
Sıkıntılarını bırakırız”.

Destanda B nyad Perizad’ın Ŗartını yerine getirir. Sonra Perizad onunla evlenmemek i in ona daha da zor g rev vererek onu geri d n lmesi imk nsız olan yolculuğa g nderir. Buna benzer bir durumu Anadolu sahasında “Ferhat ile Ŗirin” adlı

halk anlatısında da görülmektedir. Ferhat'a Şirin ile evlenmesi hususunda şart koyan ve zorlu göreve gönderen Hürmüz Şah, Ferhat'ın bu görevi başaramayıp öleceğini düşünmüştür. Başka bir Anadolu sahası masalında ise yerine getirilmesi mümkün olmayan vazifeler motifine "Erlar Karısı'na Koca Olmaya Giden Keloğlan" masalında rastlarız. "*Keloğlan yapılması çok zor bir görevi kendisini ispat etmek için üstlenir ve Erlar karısına koca olmaya gider.*" (Boratav, 2010, s. 51-56).

2.6. Hayat Ağacı

Ağaç diğer bir adıyla şecer ya da dal hem hayatımızın hem de edebiyatımızın vazgeçilmez öğelerinden biridir. Dünyaya geldikten sonra yattığımız beşikten öldüğümüzde kullanılan tabuta kadar vazgeçilmez bir öğedir. Mistik ve mitik özellikleriyle de kullanışlı bir motiftir. "Ağaç motifi" Özbek ve Anadolu sahası Türk edebiyatının tüm edebi türlerinin asıl öğelerinden birisi olmuştur. "Ağaç motifi" çoğu destanlarda "Hayat Ağacı" şeklinde geçmektedir. Hayat ağacı 'hak' ağaç ve 'hakan ağaç' olarak da adlandırılmıştır. Mitolojilerde dünyanın merkezinde semavi dinlerde ise cennette olduğu söylenen kutsal ağaç "Hayat Ağacı" dır. G. Erbek hayat ağacı ile ilgili: "*Yeryüzünde ölümsüz olmayı başaramayan insanoğlu bu defa çareyi ölümden sonra dirilmeye veya ruhun ölümsüzlüğüne inanmakta bulmuş; hayat ağacı motifi bu duyguları simgelemek için kullanılmıştır*" (Erbek, 1986, s. 17-66) demiştir. Hayat ağacının üzerine yüklenmiş bazı semboller bulunmaktadır. Bu semboller şöyle sıralanabilir: Kudret, bereket, ilim, hikmet evrenin direği, kozmik alemlerin birbirine bağlanmasını sağlayan unsur ve ölümsüzlüğün sembolü olmak gibi birçok özelliğe sahip olan hayat ağacı, günümüzde dahil olmak üzere birçok dönemde önemini korumuştur. Özellikle İslamiyet ile tanışmadan önce yaşayan toplulukların toplayıcılık ve avcılıkla geçinmelerinden kaynaklı olarak doğada bulunan her şey neredeyse kutsal sayılmıştır. Ağaç da burada önem arz eden bir kült ve dini bir unsur olmuştur. Mesela Şamanizm inancında hayat ağacının önemi bir hayli fazladır. Burada hayat ağacı, "*Türk ve dünyada ağaca çağlar içinde birbirinden farklı pek çok rol verilen kozmik ağaç, Tanrı'yla iletişim aracı olarak ağaç, şeytan ya da kötü ruhları kovma törenlerinde ağaç, tabiat olaylarını yönlendirme, güneşin batışını engelleme veya geciktirme törenlerinde ağaç, rüzgar estirme ya da durdurma törenlerinde ağaç, ay tutulmasını engelleme ya da doğum günü ayını kutlama törenlerinde ağaç, sağlık*

törenlerinde ağaç, bereketi yükseltmeye yönelik ağaç, mevsimlik törenlerde ağaç...” (Ergün,2004, s. 18-76) şeklinde de yorumlanmıştır. Hayat Ağacı kültü özellikle Altay, Hakas, Tuva destanlarında yer alır. Ağacın yerin altından göğe kadar uzanması, Türklerdeki Gök Tanrı inancının açık bir göstergesidir. Gök Tanrı inancına göre, gök- yer ve ikisinin ortasında da insan yaratılmıştır. Bu üç dünya birbirinden ayrılmayan ve kutsal sayılan kavramlardır. Yer ve gök ilk yaratılanlar olduğu için, Türkler arasında kutsal varlıklar, kült olarak saygı görmüştür (Sayılır, 2021, s. 189). Elbette Türk toplulukları da dahil olmak üzere birçok eserde, masalda, destanda kült haline gelmiş ve çokça da işlenmiştir. Özbek ve Türk edebi türlerinde de karşımıza çıkan “Hayat Ağacı” motifini Hamid Alimcan’ın “Simurg veya Perizad ile Bünyad” destanında ise şöyle geçmektedir:

Bir yıldän song bänâgâh	Bir yıl sonra aniden
Bir sirdän boldi âgâh	Bir sırdan haberdar oldu
Pâyâni yoq keng çöldä,	Sonu yok geniş çölde,
Qaynâgän qumlik köldä	Kaynayan kumlu gölde
Bir zor daraxt körindi,	Sıra dışı büyük bir ağaç göründü,

Destanda da görüldüğü gibi kahraman uzun süre sonra hiçbir şey görmediği çölde uzakta bir ağaç görür. Bu onun umutlanarak hayata tutunmasına sebep olur. Benzer motif yapısı Uygur Türklerinin “Türeyiş” efsanesini akıllara getirmektedir: “Efsanede Tula ve Selenge nehirlerinin birbirine en yakın oldukları yerdeki iki ağaçtan bahsedilmektedir. Ağaçlardan biri kışın yapraklarını dökmeyen bir çam benzeri fesuk, diğeri ise tur ağacıdır. Cuveyni’nin aktardığına göre *bunlar arasında toprak yükselmiş ve bir dağ ortaya çıkmıştır. Gökten dağın üzerine günden güne büyüyen bir ışık düşmeye başlamış, bu durumu gören halk ise saygı ve tevazu ile yaklaştıklarında buradan iç açıcı ve sevinç verici sesler duymuşlardır. Daha sonra bu dağdan bir kapı açılmıştır. Burada beş çadır ve her bir çadırın içinde birer oğlan olduğu görülmüştür. Halk bunlara şahit olmuş ve çocukları yanlarına almışlar, çocuklar süttten kesilince de annelerini ve babalarını sormuşlardır. Onlara anne ve babalarının ağaçlar olduklarını söylediklerinde ise anne-babaya gösterilen saygı ve hürmeti bu ağaçlara*

göstermişlerdir. Ağaçlar bu durum karşısında dile gelmiş ömürlerinin uzun, isim ve şöhretlerinin devamlı olması için temennide bulmuşlardır. Her şeye şahitlik eden bölge halkı bu çocuklara şehzade gibi davranmışlar, her birine isim vermişlerdir. Çocuklar Sonkur Tegin, Tügel Tegin, Or Tegin ve Bökü Tegin isimlerini almışlardır. Aralarında en zeki ve becerikli olarak bütün milletlerin dilini, yazısını bilen Bökü Tegin'i Han olarak seçmişlerdir. Bökü Türk örfünde olduğu gibi şenlikler ile han olmuştur. Ülkesini düzeltmiş ve adaletli bir hükümdar olmuştur.”(Öztürk, 2013, s. 578). Dede Korkut hikâyelerinde de ağaç unsuru önemli bir yer teşkil etmektedir. Bu hikâyelerde Salur Kazan Han'ın oğlu Uruz'un ağaca hitap edişi vardır:

<i>“Ağaç ağaç desem arlanma ağaç</i>	<i>Kara kara denizlerin gemisi ağaç</i>
<i>Mekke, Medine'nin kapısı ağaç</i>	<i>Şahi merdan Ali'nin eğeri ağaç</i>
<i>Musa Kelimin asası ağaç</i>	<i>Eğer erdir, avrattır korkusu ağaç</i>
<i>Büyük büyük suların köprüsü ağaç</i>	<i>Beni sana asarlarsa kaldırma</i>
<i>ağaç.”(İnan, 1952, s. 23).</i>	

Ağaca hitaben söylenen bu sözler ile diğer verilen örnekler de dahil olmak üzere inceleme arasında “Hayat Ağacı” motifi benzerlikler taşımaktadır.

2.7. Kahramanın Kötülükle Mücadele Etmesi

Masal ve destanlar başta olmak üzere edebi türlerde sıkça rastlanan motiflerden biri de hayvan motifleridir. Genellikle kahramanlar hayvanlara yardım edip iyilik yapar sonra hayvanlar da onlara yardımcı olurlar. Öyle ki; yaşadıkları her bölgede medeniyetin kurucuları, adaletin temsilcileri olan Türkler de içinde buldukları her dönemde hayvanlarla olan ilişkilerini kesmemiş, onlara kutsal görev ve güç simgeleri yüklemişlerdir. Hatta bazen mağara duvarlarına, ağaç kovuklarına hayvan resimleri çizerek bazen de inanç ve düşüncelerinde yaşatarak yaşamlarına ortak etmişlerdir. Edebi türlere de konu edilen hayvanlar bazen düşman olup savaşılan, bazen dost olup yol gösteren bazen de kutsal nitelik taşıyan varlıklar olarak eserlere yansımıştır. Simurg kuşu masal ve destanlarda sıkça kullanılan “Kahramanın Kötülükle Mücadele Etmesi” motifinde olduğu gibi sık rastlanan epizotlardan biridir. Bu motifi Hamid

Alimcan'ın incelenen "Simurg veya Perizad ile Bünyad" destanında şu mısralarla kullandığını görülmektedir:

Qumlar boldi qızıl qân.

Çaçalâr âmân qâldi,

Änçä âmân cân qâldi.

Çaçalârni qutqarib,

İlänni qângä qârib,

Daraxtning sâyäsidadä

Uyâ himâyäsidadä,

Uzâq uyqugä ketdi,

Cânigä ârâm yetdi.

Kün çâşgâhdän âqqandä,

Quyâş tikkä bâqqandä,

Qozğalgän käbi borân,

Güvillâb qâldi âsmân,

Yâşin uçgândây boldi,

Pådä köçgândây boldi.

Kökni tutib qanâti,

Bütün âlämning âti –

Semurğ quş kelib qâldi,

Bunyâdni bilib qâldi.

Çängälidä zor ârslân,

Tumşuğidä bätmân dâñ,

Közi içidägi ot

Âlämni qılıb nâbud,

Kumlar oldu kırmızı kan.

Yavru kuşlar sağ kaldı,

Çok can hayatta kaldı.

Yavru kuşları kurtarıp,

Yılanı kana bulayıp,

Ağacın gölgesinde

Yuva himayesinde,

Uzun uykuya gitti,

Canına huzur yetti.

Gün öğlen olduğunda,

Güneş dik olduğunda,

Sanki fırtına kopmuş gibi

Gökyüzü gürlüyordu.

Şimşek çakmış gibiydi,

Sürü kalkmış gibiydi.

Gökyüzünü kanadı tutup,

Bütün alemin atı olan

Simurg kuşu geldi,

Bünyad'ı tanıdı.

Pençesinde büyük bir aslan,

Gagasında batman tahıl,

Gözünün içindeki ateş

Alemi edip yok,

Uyäsigä qonmäsdän,
Bir äz bolsin tinmäsdän
Bunyädning başı üzrâ
Çizä berdi dâirâ.
Cähân buzib ökirdi,
Qah-qah urib bökirdi.
Yemäk üçün âdämni,
Tärtä berdi u dämni.
Çaçaläri çirqırâb,
Köz yâşläri tirqırâb,
Yälindilär, qızğan deb,
U bir günâhsiz cân deb:
“Qızğan ânä, öksikni,
Öşä qutqazdi bizni.
Bolmäsä ölä edik,
Açılmäy solär edik.
Bizni yer edi ilân,
Ayrilärding, ânäcân”.

Yuvasına konmadan,
Biraz olsa da durmadan
Bünyad’ın başı üzerinde
Daire çiziyordu.
Cihanı viran edip bağırđı,
Kahkahayla kükredi.
Yemek için adamı,
O derin nefes alıp çıkarıyordu.
Yavru kuşları cıvıldaııp,
Gözyaşları akarak,
Yalvardılar sakın diye,
O bir günahsız can diye:
“Koru anne, zavallıyı,
Kurtaran odur bizi.
Yoksa ölürdük,
Açılmadan solardık.
Bizi yerdi yılan,
Ayrılırdın, anneciğim”.

Destanda da geçtiği gibi kahraman Simurg kuşunun yavrularını yutmaya çalışan yılanı öldürerek kurtarır. Akabinde de Simurg kuşu kahramana amacına erişmesinde yardımcı olur ve nasihatlerde bulunur. Gitmek istediği yere kadar onu götürür. Bu motif yapısına benzer bir motif yapısı da Özbek halk masallarından “Adilbek ve Hürrembek” adlı masalda şöyle geçmektedir: *“Başını kaldırıp bakmış ki, çınarın tepesinde Simurg kuşunun yuvası var. Yuvadaki yavrular cıvıldıyorlarmış. Bunlar neden rahatsız oldular da ötüyorlar diye dikkatlice bakmış. Bir de görmüş ki bir ejderha çınara sarılmış, kuşun yuvasına doğru ilerliyor. Kuşun yavrusunu yemek istiyormuş. Adilbek kılıcını kınından çekmiş, çeviklik ile, ejderhanın iki gez*

uzunluğundaki kuyruğunu kılıçla koparmış. Ejderha, ağzını sonuna kadar açıp Adilbek'e hücum etmiş. Adilbek, ağacın arkasından kılıç ile ejderhanın başına vurmuş. Ejderhanın başı ikiye bölünüp yere düşmüştür.” (Baydemir, 2013, s. 883). Gülikahkah adlı masalda, “Oğlan aynayı cihannümayı getirmek için yola çıkar. Bir çınarın üzerindeki kuş yavrularını ejderhadan kurtarınca, anne kuş oğlana yardım eder. Oğlan kuşun sırtında uçarak gökyüzü alemine çıkar.”(Baydemir, 2011, s. 41). Bir başka Özbek halk masalı olan “Zarlık ile Munglık” da da “Yavruları sakladıkları Zarlık’ı göstererek: “Ejderhayı bu yiğit öldürdü” demişler. Zarlık’ın yaptığı bu işe çok memnun olan Simurg: “Dile dileğini” demiş. O zaman Zarlık: “Bana aynayı cihan gerek” demiş. Simurg: “Bu çok zor bir iş. Fakat ejderhayı öldürüp, benim yavrularımı ölümden kurtardığın için sana yardım edeceğim. Şimdi sırtıma bin, benimle birlikte denizin altına dalacaksın. Benim durduğum yerde eline ne değerse onu sıkıca yakala” demiş. Simurg Zarlık’ı sırtına bindirmiş, uçarak denizin altına dalmış. Zarlık, eline değen şeyi sıkıca yakalayıp çıkmış. Bakmış ki o şey, aynayı cihan.” (Baydemir, 2013, s. 693). Zarlık ile Munglık adlı masalda da benzer bir motif yapısı söz konusudur. Böylece “Simurg veya Perizad ile Bünyad” destanındaki gibi kahramanın Simurg kuşunun yavrularını yemeye çalışan yılanın öldürmesi iki Özbek halk masalının bu motif üzerindeki benzerliğini ortaya koymaktadır.

2.8. Dev ve Özellikleri

Özbek Türkü halk masalları ve destanlarında en çok kullanılan motif yapılarından birisi de “Dev ve Özellikleri” motifidir. “Dev kavramı Türk mitolojisinde “delbegen”, “yelbegen” yahut “celbegen” (İnayet, 2010, s. 56) sözcüğüyle karşılanır. Devlerin edebi türlerde evlat sahibi olmaları, yaşayış tarzları, aile oluşumu ve ilişkileri insanlara çok benzediği için insanlar gibi yaşadıkları da söylenebilir. Lakin “Onları insanlardan ayıran eylemlerinin başında insanoğlunun kokusunu kolayca almaları ve insan eti yemeleri (yamyamlık) gelir” (Boratav, 1969, s. 158-159).“Gözleri açık bir şekilde uyuyan devler, gözleri kapalıyken uyanıktır.”(Sakaoğlu, 2002, s. 196). “Şekil değiştirme ve sihir gücüne sahip olan devler istedikleri kişileri bir hayvan ya da nesneye dönüştürebilir, kendileri de insan yahut hayvan şekline bürünebilir”(Günay, 1983, s. 100). Bu motif “Simurg veya Perizad ile Bünyad” destanında da Bünyad ile

devin konuşmaları ve fiziksel mücadeleleri şeklinde yer almaktadır. Destanımızda da Hamid Alimcan şu mısralarla söz etmiştir:

Bunyâd ormângä kirdi.

Suv keçib, qângä kirdi.

Ötkir qılıç qolidä,

Bârär ekän yolidä

Daraxtlär külär edi,

Yırtqıçlär ölä edi.

Ormândä härnäki bâr,

Qurtu quşu cânivâr,

Qarşi âlär edilär,

Nâzär sâlär edilär.

Bu häm bolär deb qurbân,

Yedilär köp puşâyman.

Çumçuqlär çirqırardı,

Bulbul yiğläb turardı.

Bunyâd esä märdänä,

Märdu bähâdiränä,

Ormândä bârär edi,

Devni axtärär edi.

Âşıqardı köräy deb,

Qarşisidä turäy deb,

Qılär edi köp ärmân,

Tâpây deb dârdgä dârmân.

Bünyad ormana girdi.

Su geçip, kana battı.

Keskin kılıç elinde,

Giderken yolunda

Ağaçlar gülerdi,

Yırtıcılar ölüdü.

Ormanda her ne varsa,

Böcek kuş veya canavar,

Karşılıyordu onu,

Bakıyorlardı.

Bu da telef olur diye,

Çok pişmanlık duyular.

Serçeler cıvıldıyordu,

Bülbül ağlayıp dururdu.

Bünyad ise mertlerce,

Kahraman ve bahadırlarca,

Ormanda giderdi,

Devi arardı.

Göreyim diye acele ederdi,

Karşısına çıkayım diye,

Ederdi çok ukde,

Böylece derde derman bulayım derdi.

XIV

Bunyâd yetti kün kezdi,
Yetti qârâ tün kezdi.
Eng âxiri tün çağı,
Bir hid sezdi dimâğı
Tâni cimirlâb ketdi,
Qalbi qimirlâb ketdi.
Bârâ berdi u hâ mân,
Güvillâb qâldi hər yân,
Ormân şätirlâb qâldi,
Bârglâr pätirlâb qâldi.
U yânâ yurdi bir âz,
Âxir dev çıqdi peşvâz.
Sekin-sekin yurârdi,
Qah-qah urib turârdi.
Dumidân başığaçâ,
Başdân âyâğıgâçâ
Xursândlik âlgân edi,
Şâdlikdâ qâlgân edi.
Zâhâr tâmâr edi tişidân,
Ölim yâğar işidân.
Şâxi âsmândâ edi,
Tirnâğı qândâ edi.
Bunyâdgâ külib bâqıb,
Nâfsigâ yigit yâqıb:
“Sâlâm, oğlim, kel, – dedi, –

Bünyad yedi gün gezdi,
Yedi kara gece gezdi.
Sonunda gece vakti,
Burnu bir koku aldı
Vücudunda bir ürperti belirdi,
Kalbi kımıldıyordu.
Durmada gidiverdi
Kükreyerek kaldı her yan,
Orman çatırdamaya başladı,
Yapraklar hışırdardı.
O yine biraz yürüdü,
Sonunda dev karşısına çıktı.
Yavaş yavaş yürüyordu,
Kahkaha atıp duruyordu.
Kuyruğundan başına kadar,
Baştan ayağa kadar
Mutluluk sarmıştı,
Çok sevinmişti.
Zehir damlar dışından,
Ölüm yağar içinden.
Boynuzu gökteydi,
Tırnağı kan içindeydi.
Bünyad'a gülerek bakıp,
Bu yiğit nefsine hoş gelip:
“Merhaba, oğlum, gel, – dedi, –

Duřmān emās el, – dedi, –
Āmān-esān bārmisān?
Pārizādgā yārmisān?
Gözāl qızım āmānmi?
Şox yulduzim āmānmi?
Tilāgingni āyt mengā,
Ne murād kerāk sengā?”
Yiğit sözgā bāşlādi,
Gāpni tizib tāşlādi:
“Bunyād sengā el emās,
El bolgānni dev emās.
Sen bir āfāt emişsān,
Ādāmzādning yāvi,
Oğlānlārnıng görkāvı
Özing emişsān yālğız.
Pārizād degāning qız,
Qançā dostıng bolsā hām,
Ālām yutib ölsā hām,
Bāşınggā yetācākmān,
Öldirib ketācākmān”.
Bunyād kılıç çıqardı,
Ormān yāltirāb qāldı.
Bunyādning qahri keldi,
Devning hām āhri keldi,
Közlāridān ot sāçdı,
Ormānlikdān tūn qāçdı.

Duşman değilim dostum, – dedi, –
Sağ-salim var mısın?
Perizad’a yār mısın?
Güzel kızım iyi mi?
Oynak yıldızım iyi mi?
Dileğini söyle bana,
Ne murat gerek sana?”
Yiğit konuşmaya bāşladı,
Sözlerini dizmeye bāşladı:
“Bünyad sana dost değil,
Dost olduğu dev değil.
Sen bir afet imişsin,
İnsanoğlunun duşmanı,
Oğlanların mezarcısı
Yalnız kendinmişsin.
Perizad dediğin kız,
Ne kadar dostun olsa da,
Elem yutup ölse de,
Başını keseceğim,
Öldürüp gideceğim”.
Bünyad kılıç çıkardı,
Orman parladı.
Bünyad’ın kahrı geldi,
Devin de zehri aktı
Gözlerinden ateş saçtı,
Ormanlıktan gece kaçtı.

U h r  ğız  çg nd ,
U h r bir ot s çg nd 
Zor bir y nğın ket rdi,
Qanç  orm n bit rdi.
N f sid n zor bor n
Qozğ l r edi h r y n:
T mirl r k ç r edi,
Daraxtl r uç r edi,
 sm nni quşl r tutib,
H mm si h m q n yutib,
Çirqir şib tur rdi,
Zor k r şni k r rdi,
T kil r edi q nl r...
B rç  yirtqiç h yv nl r
Kez rdi bes r nc m
Saql b q lm q uç n c n.
Buny dni yutm q uç n,
Boğzid n tutm q uç n
Dev h ml  qıl r edi,
Ba'zid  k l r edi.
 t şd  edi içi,
B h dirning qılıçı
Y ltir rdi b şid ,
K l r edi q şid .
Buny d qılıç s lg nd ,
H r bir sirm b  lg nd 

O her  ğzını açtığında,
O her ateş saçtığında
B y k bir yangın  ıkardı,
Nice orman biterdi.
Nefesinden b y k fırtına
Harekete geçerdi her yan:
Ağ c k kleri kopuyordu,
Ağ çlar uçuyordu,
G ky z n  kuşlar tutup,
Tamamı da kan yutup,
Cıvıldaıyıp dururdu,
B y k g reşi g r yorlardı,
D k l rd  kanlar...
T m yırtıcı hayvanlar
Gezerdi telaşlı
Saklamak için canını.
B nyad'ı yenmek için,
Girtlağında tutmak için
Dev hamle ederdi,
Bazen g lerdi.
Ateşlerdeydi içi,
Bahadırın kılıcı
Parlıyordu başında,
G lerdi karşısında.
B nyad kılıç vurduğunda,
Her darbe indirdiğinde

Devni üzib ötardı.
Üzib, buzib ötardı.
Toxtämädi qanlı cäng,
Boldi devning hâli täng.
İkki künu ikki tün
Sâlişdi ulär bütün.
Tinimi bilmädilər,
Yäräşgä kelmädilər.
Bunyâd qılçı bilän,
Zähärli uçı bilän
Devni burdälây berdi,
Qılıç qân yälây berdi.
Dev mäkân qurgän ormân
Başdän âyâq boldi qân.
Qılıçni här sâlgändä,
Här bir sirmäb âlgändä
Bir câyni âlib ötdi,
Bir rahnä sâlib ötdi.
Âxiri cân qâlmädi,
Cânu därmân qâlmädi.
Qılıç boğzidän tutgäç,
Tâğ kâbi yârib ötgäç
Dev härsilläb qulädi,
Bir qarsilläb qulädi.
Dev quläb, yıqılğändä,
Birdän yäksân bolğändä

Devi kesip geçerdi.
Kesip, bozup geçerdi.
Durmadı kanlı savaş,
Oldu devin hali zor.
İki gün iki gece
Durmadañ savaştılar.
Durmayı bilmediler,
Barışmaya gelmediler.
Bünyad kılıcıyla,
Zehirli ucuyla
Devi parçalamaya devam etti,
Kılıç kan yalamaya devam etti.
Devin mekân ettiğı orman
Baştan ayağa oldu kan.
Kılıcı her vurduğunda,
Her darbe indirdiğinde
Bir yerini alıp geçti,
Bir korku salıp geçti.
Sonunda can kalmadı,
Canı derman kalmadı.
Kılıç boğazından tutunca,
Dağ gibi delip geçince
Dev gürültüyle yıkıldı,
Küt diye yere düştü.
Dev düşüp, yıkılınca,
Birden yerle bir olduğunda

Yerlär qımirläb ketdi,
Zilzilä gürläb ketdi.
Çözälä tuşgän çâğı,
Devning başu äyâğı
Ormânni tutib ketdi,
Siğmäy çetgä häm ötdi.
U tipirläb berdi cân,
Vä cimit qâldi ormân.
Şundän song bätir Bunyâd
Bolib özidä yoq şâd,
Qılıçni yuvib âldi,
Bir öpib, qıngâ sâldi.
Pärrändälär bärçäsi,
Gözäli, äy pärçäsi
Bätirni uzättilär,
Âlqışlâb küzättilär.
Yigit Bunyâd mârđânä,
Mârdu bähâdirânä,
Yurib ormândän çıqdi,

Yerler sarsıldı,
Deprem kükredi.
Yere uzandığında,
Devin başı, ayağı
Orman'ı kaplıyordu,
Sığmadan kenarlarından taşıtı.
O çırpınıp verdi can,
Ve sessiz kaldı orman.
Bundan sonra cesur Bünyad
Çok mutlu oldu,
Kılıcını yıkadı,
Bir öpüp, kılıfına koydu.
Kuşların hepsi,
Güzeli, ay parçası
Bu cesuru ağırladılar,
Alkışlayıp gönderdiler.
Yiğit Bünyad mertlerce,
Mert bahadırlarca,
Yürüyüp ormandan çıktı,

Dev ile ilgili destanda geçen benzer motif yapısı örneklerini “Pehlivan Rüstem” adlı Özbek masalında da görülebilir. “Pehlivan Rüstem” adlı masalda bu benzerlik şu şekilde geçmektedir: “Dev onu uyuduğu yerde öldürebilirdi. Rüstem, dev ile savaşmak istemiş. Mağaranın kapısına gidip: “Hey hunhar dev, çık, savaşacağız!” diye bağırmiş. Dev, saklandığı yerden çıkmış. Onlar savaşmaya gitmişler. Dev, doksan batmanlık gürzüyle hücum etmiş. Rüstem sola kaçmış. Dev’in gürzü taşa çarpmış. Rüstem çevik bir biçimde kılıcını kaldırıp bir vurmuş, devin başı bedeninden

ayrılmış.”(Baydemir, 2013, s. 579). Burada kahramanımız Rüstem’in devi nasıl mağlup ettiği hakkında benzerlik taşıyan bir motif yapısı bulunmaktadır. Bir başka Özbek halk masalı “Bedel Batır” da ise: “*Birden her tarafı karanlık basmış. “Yine ne oluyor?” demiş bahadır. “Kara dev geliyor” diye cevap vermiş kız. “Dikkatli ol!” Bahadır tekrar köprüye doğru yol almış. O, köprüye vardığında Kırmızı taya binen dev köprüünün öte başına gelmiş. Tulpar sevincinden titreyip duruyormuş. Dev “Deh” demiş. Tay yürümüyormuş. Dev “Deh geberesi!” demiş, tay yerinden canlanmıyormuş. Bu sırada dev, Bedel Batır’ı görüp onun üzerine atılmış. İki güreşmeye başlamışlar. Kara dev çok güçlüymiş. Bahadır da ondan aşağı değilmiş. İki mücadele ediyorlarmış. Tan atmış, gündüz geçmiş gece olmuş, gece geçmiş gündüz olmuş. Kısacası, karanlıkta üç günün geçtiğini Bedel anlamamış. Nihayet Akkız gelmiş ve devin ayağının altına bir kova dolusu küçük tahıl taneleri serpmiş. Bedel Batır ondan sonra devi kaldırıp yere bir vurmuş ki; Kara dev, onun ayakları altına düşmüş. Onun başı kesilince karanlık da yok olmuş... Bahadır, gökyüzünde güneşin parladığını görmüş.*”(Baydemir, 2013, s. 469) benzer motif varyantı bulunmaktadır. Oğuz sahasında ise dev denilince Dede Korkut boylarından “Basat’ın Tepegöz’ü Öldürdüğü Boy”da yer alan Tepegöz akla gelmektedir. Yine Özbek sahasının Koroğlu kolundan oluşmuş “Melike Ayyar” destanında Avaz, Melike Ayyar’ı bulmaya gittiğinde Makatil adlı dev ile mücadele eder. Kırgız Türklerinin “Boston” destanında da Çoyun Alp adlı devin iri yapısı hatırlarda kalmıştır.

2.9. Kahramanın Ölümçül Görevi Başararak Geri Dönmesi

Masal, destan ve hikayelerde çok sık karşılaşılan motiflerden biri de “Kahramanın Ölümçül Görevi Başararak Geri Dönmesi” motifidir. Bu motifte kahramanın amacına ulaşamaması ya da sevdiği ile birlikte olmaması için ölümle sonuçlanması muhtemel zor bir göreve gönderilir. Edebi türlerde ise genellikle kahraman bu görevin üstesinden gelir ve başarıyla geri döner. Bu motifi Hamid Alimcan “Simurg veya Perizad ile Bünyad” destanında ustalık ile kullanmıştır. Motif yapısı destanda şöyle geçmektedir:

Râsä uç yıl ötgändä,

Tam üç yıl geçtiğinde,

Älämni gül tutgändä,
Yäm-yäşil ertä bähâr,
Pärizâdgä intizâr,
Bunyâd boldi nâmâyân –
Häm xursändu häm häyrân.
Yurägi urib keldi,
Älämni körüb keldi.
Pärizâdni sorâqlâb,
Bağrini otda dâğlâb,
Xâanning eşiğini çâqdi,
Erib, suv bolib âqdi.
Pärizâdni körgäli,
Ähvâlini sorgäli,
Cähânni urib cävhlân,
Semurg bilân ikkâvlân
Äsmândä uçgänini,
Yâvuz devning tänini,
Qılıçdä toğrâgänin,
Älgänin uning cânin
Söylägäli şaşardı,
Däryâ kâbi tâşardı.
Qalbini bir âğır ğaş
Ortardi misli âtäş.
Bir şubhäsi bâr edi,
Şubhä dosti zâr edi,
Ne keçdi päri hâli,

Alemi çiçek kapladığında,
Yemyeşil ilk bahar,
Perizad'a intizar,
Bünyad gözüktü –
Hem mutlu hem şaşkın.
Yüreği vurup geldi,
Alemi görüp geldi.
Perizad'ı sorarak,
Kalbini ateşte dağlayıp,
Hanın kapısını çaldı,
Eriyip, su gibi aktı.
Perizad'ı görmeye,
Halini sormaya,
Cihanı dolaşıp,
Simurg ile ikisi
Gökyüzünde uçtuğunu,
Kötü devin vücudunu,
Kılıçta doğradığını,
Onun canını aldığı
Söylemeye acele ederdi,
Derya gibi taşardı.
Kalbini bir kötü his
Ateş gibi yakıyordu.
Bir şüphesi vardı,
Şüphe dostu muhtaçtı,
Ne oldu perinin hali,

Solmădimi nihâli?
Uzâq uç yıl muttâsil,
Nelâr qıldı ekân ul?–
Deyä âzâb çekârdi,
Zor ıztırâb çekârdi.
Bunyâd sârâygä kirdi,
Taxt turgän câygä kirdi.
Özini yoqâtdi xân
Bâtirni körgän zâmân.
Xâanning yüzigä qarâb,
Qalbi içrä ârälâb
Bunyâd bähâdirânâ,
Söz başlâdi mardânâ:
“Âlämni körib keldim,
Devni öldirib keldim.
Däryälärni qurutgän,
Balıqlärni çurutgän,
İnsânni dârdu bälâ
Bilân qılgän muhtälâ
Yävuzning âti oçdi,
Âtu häyâti oçdi,
Kerâkkim qılmäy cäfâ,
Va’dägä äylâb vâfâ
Pärizâdni bergäysän,
Ul âzâdni bergäysän.
Toy başlâmâq lâzimidir,

Solmadı mı filizi?
Uzak üç yıl boyunca,
Neler yapmıştır o? –
Diye azap çekerdi,
Çok ıstırap çekerdi.
Bünyad saraya girdi,
Tahtın olduğu yere girdi.
Kendini kaybetti han
Bahadırı gördüğü zaman.
Hanın yüzüne bakıp,
Kalpten ve içtenlikle
Bünyad kahramanlarca,
Söze başladı mertçe:
“Alemi görüp geldim,
Devi öldürüp geldim.
Deryaları kurutan,
Balıkları çürüten,
İnsanı dert ve bela
İle müptela eden
Kötünün adı silindi,
Adı hayatı silindi,
Şimdi gereken cefayı etmeden
Söze vefa eyleyip
Perizad’ı vereceksin,
O azadı vereceksin.
Düğün başlamak lazımdır,

Küy başlāmāq lâzimidir”.

Qāvāğını uyib xân,

Uyätigä küyib xân,

Sözgä kirişdi âciz:

“Sengä va’dä qılğân qız,

Sözینگä cävâb bersin,

Keräk bolsä tâb bersin.

İxtiyâri özidä,

Turgân bolsä sözidä,

Toy başlârmiz şul zâmân,

Bolişârmiz şadmân.

Qani, Pärizâd kelsin,

Öşä, hur, âzâd kelsin”.

Mulâzimlâr çâpdilâr,

Nağme başlamak lazımdır”.

Kaşlarını çatıp han,

Utancından yanıp han,

Aciz söz söylemeye başladı:

“Sana söz veren kız,

Sözüne cevap versin,

Gerek olsa hemen versin.

Seçimi kendi yapar,

Durmuş ise sözünde,

Düğünü başlatırız o zaman,

Mutlu oluruz.

Hani, Perizad gelsin,

O, güzel, azat gelsin”.

Hizmetçiler koştular,

Çalışmadaki motif yapısıyla yakın bir benzerlik gösteren Özbek edebiyatı ürünlerinden “Ahmetler” masalında ise şöyle geçmektedir: “*Ahmetcan yola revan olup evine dönmüş. Eve geldiğinde Dilefruz perinin yanında üç periyle oturduğunu görmüş. O sırada perilerin padişahı Gülikahkah peri, Dilefruz periye: “Hah hah! Bu yiğit senin kocan mı?” diye sormuş. “Sabret sana da bir Ahmet bulunur” demiş Dilefruz peri Gülikahkah periye bakıp. İki peri birbirlerine iltifat edip otururlarken padişahın atlısı gelip Ahmetcan’a: “Dünyada bulunmayan gülü alıp getirdin mi?” diye bağırmış. O sırada Gülikahkah peri bir gülmüş, ağzından deste deste güller dökülmüş. Ahmetcan birkaç deste toplayıp padişahın atlısıyla birlikte Gazap padişahının huzuruna varmış. Gülü gören padişah korkmuş ve “Şimdi ne yapacağım?” deyip vezire bakmış.*”(Baydemir, 2013, s. 618). “Ahmetler” masalında da görüldüğü gibi kahraman padişahın verdiği zor görevlerin üstesinden geliyor. “Ayperi” adlı başka bir Özbek halk masalında ise motif benzerliği şöyle yer almıştır: “*Hüsenbay süt tulumlarını almış, parsları sürerek evine gelmiş. Ayperi onu görünce çok sevinmiş. “Şimdi tulumu*

alın, parsları önünüze katın, yürüyerek padişahın yanına gidin” demiş Ayperi. Öğle vaktiymiş. Hüsenbay elinde tulum, önünde iki heybetli pars, yola düşmüş. Bunu gören esnaflar, dükkanlarını bile kapamadan kaçmışlar. Bir an içinde sokakta insan kalmamış. “Bir yiğit elinde tulum, önünde iki pars ile sokaktan bu tarafa doğru geliyor” diye padişaha da haber ulaşmış. Padişah vezirine emretmiş: “Sadece elindeki sütü getirsin. Parsları çevirip kendi yerlerine göndersin!” Vezir sarayın kulesine çıkıp: “Hey Hüsenbay! Tulumdaki sütün pars sütü olduğunu padişah-ı alem inandılar. Tulumu o yere bırak da parsları kendi yerlerine bırak, gel” diye bağırmış. Bunu duyunca Hüsenbay parsların kulağına bir şeyler fısıldamış. Parslar başlarını sallaya sallaya gitmişler. Sonra Hüsenbay tulumun sütünü alıp padişahın huzuruna çıkmış.”(Baydemir, 2013, s. 653). Benzer bir motif yapısını da Anadolu sahasından “Ferhat ile Şirin” destanında görülmektedir. Her ne kadar “Ferhat ile Şirin” destanında olay örgüsü biraz daha farklı olsa da kahraman verilen zorlu görevi başarı ile sonuçlandırmış, dağı delip, şehre su getirmeyi başarmıştır. Fakat sevdiğine kavuşamamıştır. İncelenen destanda da Bünyad dev ile olan mücadelesini kazanmış ama geri döndüğünde Perizad başkasıyla evlenmiştir.

2.10. Hain Sevgili

Evvela “Hain” kelimesi Arapça kökenli bir kelimedir. “Hain” kelimesi “ihamet eden” anlamına gelir. Günümüz Türkçesinde de “Hain” kelimesi “ihamet eden”, “kutsal sayılan bir şeye kötülük eden” anlamlarında kullanılmaktadır. “Hain” kelimesi “Kıpçak Türkçesi Sözlüğü”nde ilk kez kullanılmıştır. “*Hain tipin en belirgin özellikleri, aldatıcı bir varlığa dönüşmek ve görüldüğünden farklı davranmaktır. Bu kişiler, düşmana hizmet edebilecek kişilerdir.*”(Özcan, Varol, 2018, s. 26). Edebi türler içinde de en çok rastlanabilecek motiflerden biri “Hain Sevgili” motifidir. İncelenen “Simurg veya Perizad ile Bünyad” destanında da kullanılan hainlik kavramı ise sevgilinin ihaneti sonucu ortaya çıkmıştır. “Hain Sevgili” motifi destanda şöyle geçmektedir:

Xanning qızı Pärizâd,

Ğamgin emäs, cudä şâd,

Hanın kızı Perizad,

Üzgün değil, çok şad,

Oğlin áldigä sálib,
Qızını qolgä álib,
Kelär edi ul tãmân,
Bâqar edi köp yãmân.
Bunyád hängü mäng qáldı,
Háli-zâri täng qáldı.
Ungä Pärizád mákkâr
Şulärni qıldı izhâr:
“Çopânni sevâlmâdim,
Heç köngil qoyâlmâdim.
Ğurbätgä qârgänimning,
Devgä yubârgänimning
Säbâbi şundä edi,
Könglim tügündä edi.
Ölib ketâr deb edim,
Çurib ketâr deb edim.
Qançâ bâtir bolsäng häm,
Zor bâhâdir bolsäng häm
Töşâging xäs deb bildim,
Äslingni pást deb bildim.
Sevâlmâdim seni men,
Çunki men xân qızımân.
Men sârâyning erigä,
Âtämning vâzirigä
Ällaqaçân tekkänmân.
Şárt qılıb säfârgä sän

Oğlunu önüne alıp,
Kızını ele alıp,
Gelirdi o tarafa,
Bakardı çok fena.
Bünyad dilsiz kaldı,
Hali fena oldu.
Ona kurnaz Perizad
Şunları açıkladı:
“Çobanı sevemedim,
Hiç gönül veremedim.
Gurbete bıraktığımın,
Dev’e gönderdiğimin
Sebebi buydu,
Gönlüm bağlıydı.
Ölüp gider diye düşündüm,
Çürüyüp gider demiştim.
Ne kadar cesur olsan da,
Büyük kahraman olsan da
Yatağını saman diye bildim,
Aslını alçak bildim.
Sevemedim seni ben,
Çünkü ben han kızıyım.
Ben sarayın erine,
Babamın vezirine
Çoktan evlenmiştim.
Şart koyup sefere senin

Çıqıb ketgän küningdä,	Çıkıp gittiğın gün,
Yoldä bolgän tüningdä,	Yolda olduğın gece,
Toy bolib ötgän edi,	Düğün olup geçmişti,
Hämmä iş bitgän edi”.	Bütün iş bitmişti”.
Yergä tikilgäç xân	Yere baktıkça han
Cim qâldı uzâq zâmân.	Sessiz kaldı uzun zaman.
Pärizâd yergä bâqdi,	Perizad yere baktı,
Bunyâd otda tutaqdi.	Bünyad ateş gibi yandı
Ne äytärin bilmäsdän,	Ne söyleyeceğini bilmeden,
Tili sözgä kelmäsdän,	Dili söze gelmeden,
Ğazäbdä yânär edi,	Öfkede yanardı,
Yânär, qıynälär edi.	Yanar, azap içindeydi.
Pärizâdni, xânni häm,	Perizad’ı, hanı da,
İkki nâmärd cânni häm	İki namert canı da

Özbek halk masallarından “Bedel Batır” adlı masalda ise incelenen “Hain Sevgili” motifinin benzeri şöyle yer almaktadır: *“Tan atarken koyunlar ve atların sesleri duyuluyormuş. Bedel Batır uyanıp: “Ne oluyor?” diye sorduğunda ağabeyleri: “Kurt geldi” diye cevap vermişler. Bedel Batır koşarak kapıya çıkarken yıkılmış. Kapı ağzına bağlanan keskin kılıç onun iki ayağını kesip koparmış. Kurdun gelişi yalanmış. Bu ağabeylerin hilesiymiş. Akkız hemen pamuk çıkarıp yiğidin yarasını bağlamış. Bu arada ağabeyler seyahate hazırlanıyorlarmış. Kaledeki bütün serveti develere yüklüyorlarmış. Bedel Batır bunu görünce: “Olacak iş oldu, ayaksız kaldım. Hiç olmazsa yayımı bırakıp gidiniz!” demiş. “Bırakacaksak bırakalım” demişler ağabeyler çaresiz kalıp. “Ben de kalacağım” demiş kız. “Hayır” demiş ağabeyler. Ağabeyler kızı da alıp gitmişler.”*(Baydemir, 2013, s. 470-471). Uygur Türklerine ait bazı halk anlatılarında da ihanet eden eş ya da sevgili çalışma ile benzerlik göstermektedir. Uygur Türklerine ait Baki’nin “Söz Satın Alıştı”(Yalçınkaya, 2019, s. 190) adlı masalda tüccarın karısı Baki’ye âşık olur, aşkına karşılık bulamayınca da Baki’ye

iftira atar. “Sevgi Maskesi” adlı masalda ise: *padişah, vezir, çiftçi ve oduncu karıları tarafından aldatılırlar*”(Ebey-Emin, 2006, s. 190) ve hainlik etmiş olurlar.

2.11. Zalim Padişah

Destan, masal, hikâye ve kıssa gibi tüm edebi türlerde sıkça kullanılan “Zalim Padişah” karakter ve motifini edebi türlerin birçoğunun muhtevasında görülmektedir. Büyük saraylarda yaşayan, bazen halkın kahramanı bazen de fazla zalim olan padişahlar masal, hikâye ve destanlarda önemli yer tutan motiflerdendir. Hamid Alimcan “Aygül ile Bahtiyar” adlı destanında da bu karakter ve motifi birçok yerde mahirane bir şekilde kullanmıştır. “Zalim Padişah” motifi incelenen destanlardan “Aygül ile Bahtiyar” da şöyle geçmektedir:

Cämbil degän tãmändä,	Cambil adlı tarafta,
Cudä qadim zãmändä	Çok kadim zamanda
Qullär isyân qıldilär.	Köleler isyan ettiler.
Cänggä kirib qoşinlär,	Savaşa girip ordular,
Uruşib âyu künlär,	Savaşıp aylarca günlerce,
Dunyâni qân qıldilär.	Dünyayı bezdirdiler.
Tinçlik tügäb aç eldä,	Barış bitip aç halkta,
Mämläkät qâldi seldä.	Memleket kaldı selde.
Dähşät içrä yänib xân,	Dehşet içinde yapıp han,
Här tãmân qıldı färmân.	Her tarafa gönderdi ferman.
Toxtämäy dâvul qâqdi,	Durmadan davul çaldırdı,
Mäydänlärğä ot yâqdi,	Meydanlara ateş yaktırdı,
Öz hâligä qılıb âr,	Kendi halinden utanıp,
Tikib qatâr-qatâr dâr,	Çokça dar ağacı hazırlatıp,
Közlärigä tolib qân,	Gözlerine kan dolup,

Zämbärlär boşättdi,
Täni zähärgä bättdi.
Cämbil eli köp zämân
Töpälän bolib yättdi.
Bir ğazäb içrâ cäni,
Cämbilning zälüm xâni
Keçär elning qânidä,
Qalbidä zor tügünlär.
Qullärning isyânidä
Ötärdi äyu künlär.
Qängä ğarq bolib tünlär
Çayqar, ağrıq başını,
Açlär tökib yâşını
Ališärdi künu tün,
Yälänğaçlär häm bütün
Berärdi mäydändä cân –
Täläb qılıb haq vä nân.
Äslä qorqmäy ölimdän,
Öç älärdi zulmdän;
Sirä qılmäy ändişä
Çäpärdi qoldä teşä.
Birävi uşlâb kâsâv
Sävälärdi kelsä yâv.
Bältäsi bär birining –
Ölim kelmäs ungä teng.
Äğär duç kelsä şu çâq,

Topları boşalttı,
Vücudu zehre battı.
Cambil halkı çok zaman
İsyân içinde kaldı.
Bir öfke içinde canı,
Cambil'in zalim hanı
Geçer halkın kanında,
Kalbinde büyük düğümler.
Kölelerin isyanında
Geçerdi ay ve günler.
Kana gömülüp geceler
Sallar, ağrıyan başını,
Açlar döküp gözyaşını
Mücadele ederdi gece gündüz,
Çıplaklar da bütün
Verirdi meydanda can –
Talep edip hak ve ekmek.
Asla korkmadan ölümden,
İntikam alırdı zulümden;
Hiç etmeden endişe
Vururdu elde çekiç.
Biri tutup ateş maşasını
Döverdi gelse düşman.
Baltası var birinin –
Ölüm gelmez ona denk.
Eğer gelse o an,

Ağdärärdi bolsä tâğ.	Parçalardı dağ olsa bile.
Çöri bolgän âtinlär,	Hizmetçi olan kadınlar,
Qul âtalgän xâtinlär,	Köle olan kadınlar,
Kümüşdäy äppâq sâqâl	Gümüş gibi ak sakal
Kökräginini bâsgän çâl,	Göğsünü basan yaşlı adam,
Yâş gödäklär, cuvânlär,	Genç bebekler, genç kadınlar,
Nävqırân pählävânlär	Delikanlı pehlivanlar
Cân âlärdi berib cân	Can alırdı verip can
Vä qançä-qançä qurbân	Ve nice-nice telef olanlar
Yâtär edi qâq yerdä.	Yatıyordu yerin ortasında.

Burada Hamid Alimcan savaştan büyük kayıplarla çıkan halkın açlığa, yoksulluğa, fakirliğe ve en başta da zalim padişahın zulmüne dayanamayıp isyan ettiklerini ve haksızlığa karşı aylarca hatta yıllarca savaşmalarını konu edinmiştir. Binlerce günahsız yiğidin, çocuğun, kadının ve özgürlük isteyen insanların ölümü bile göze alarak yaptıkları tüm bu mücadeleleri bu kıymetli eserle bize aktarmaya çalışmıştır. “Zalim Padişah” karakteri tüm dünya edebiyatında yer aldığı gibi bazı Özbek Türkü ve Türk edebiyatı masal, destan vb. edebi türlerinde de yer almaktadır. İncelenen “Aygül ve Bahtiyar” adlı destandaki bu motif ile benzerlik gösteren bazı misaller vermek gerekirse; “Bülbüligöya” adlı başka bir Özbek masalında şu satırlarla ifade edilmiştir: “*Eski zamanlarda zalim bir padişah varmış. Halkı aşağılayıp, vatandaşlarından topladığı parayla sarayında çınar yaptırmış. Ustaları toplayıp: “Bu çınarın gövdesi yakuttan, dalları zümrüitten, yaprakları zebercetten, meyveleri cevher ü şemçırağdan olsun!” diye emretmiş. Bunu duyan şehir halkı: “Bu ağaç bitince başımızı kaşıyacak tırnağımız da kalmayacak” diye kaygılanıyormuş.*” (Baydemir, 2013, s. 625). Kazak Türklerinin “Karkabat” destanında da; “*Karkabat ölünce yerine veziri zalim Zülmat padişah olur. Zülmat, padişahın oğlu olmasın diye Karkabat’ın karısını öldürür. Ancak Karkabat’ın oğlu yeraltında ölen annesinden doğar. Çocuk daha sonra bir mağarada iki kurt tarafından büyütülür.*” (Bashenova, 2007, s. 365) şeklinde geçmektedir. “Zalim Padişah” motifi verilen bu örnekler dışında birçok edebi

türde yer almaktadır.

2.12. Kahramanın Ailenin Tek Çocuğu Olması

Destan ve masallar başta olmak üzere tüm edebi türlerde sık kullanılan motiflerden biri “Kahramanın Ailenin Tek Çocuğu Olması” motifidir. Tüm Türk toplumlarında çocuk sahibi olmak çok önemlidir. Çocuk kişinin soyunun devam etmesinin teminatıdır. Anne ve baba için evlat çok değerlidir. Bilhassa tek çocuğa sahip olduğu zaman bu değer daha da artmaktadır. Bundan dolayı anne ve babanın evladına karşı düşkünlüğü, beklentileri, koruyucu tavırları mübalağa boyutuna ulaşabilmektedir. Özellikle eski dönemlerde evlat yegâne taht varisi olduğu için de ayrı bir öneme sahiptir. Bu yüzden “Kahramanın Ailenin Tek Çocuğu Olması” motifi sıkça edebi türlerde kullanılmıştır. Bu motif incelenen Hamid Alimcan’ın “Aygül ile Bahtiyar” destanında da şu şekilde geçmektedir:

İsyancı keksä Därxân	İsyancı yaşlı Darhan
Qullärgä başlıq edi.	Kölelerin başıydı.
Qızı Äygül yutär qân,	Kızı Aygül yutar kan,
Közläri yaşlı edi.	Gözleri yaşlıydı.
Ätä-bälä ikkävläñ	Baba evlat ikisi
Qullär üçün berib cân,	Köleler için verip can,
Xänni öldirmäq üçün,	Hanı öldürmek için,
Kötärib elning küçin	Kaldırıp halkın gücün
Kezärdilär isyändä,	Gezerdiler isyanda,
Ming äläm, ming fiğändä.	Bin elem, bin figanda.
İsyân bästirilgän kün,	İsyân bastırıldığı gün,
Därxänni qılıb tutqun	Darhan’ı tutsak edip
Säräygä keltirdilər.	Saraya getirdiler.
Yäsäv târtib qoşinlär	Saf dizilip ordular

Sävlät bilän turdilär.
Song zâlim xângä ulär
Tänitdilär Därxânni:
“Şu başlägän isyânni,
Şudir Därxânning özi,
Mänä bu Äygül qızı...”
Tikilärdi zâlim xân.
Tikilär edi Därxân.
Yândirgüdäy cähânni,
Qul qılgüdäy här cänni
Ot bâr edi közidä,
Zor tälväsä yüzidä.
Vä xân täşläb köz qırın
Soradi birin-birin:
“Qani, söylägil Därxân,
Ne fäydä berdi isyân?
Kimlər öldi, kim âmân?”
Därxân söz başläb dedi:
“Men vä qızımdän başqa
Ölmägän qul qâlmädi.
Kirib şunçalık yâşgä
Körmävdim şunçä qânni,
Şunçä âhu fiğânni.
El xânumânin bütkül
Sen ot yâqıb etding kül.
Cämbil edi bir böstân,

İhtişam ile durdular.
Sonra zalim hana onlar
Tanıttılar Darhan’ı:
“Şu başlamış isyanı,
Şudur Darhan’ın kendisi,
İşte bu Aygül kızı...”
Dikilirdi zalim han.
Dikilirdi Darhan.
Yakacak gibi cihanı
Köle yapacak gibi her canı
Ateş vardı gözünde,
Büyük dehşet yüzünde.
Ve han göz ucuyla bakıp
Sordu teker teker:
“Hadi, söyle Darhan,
Ne fayda verdi isyan?
Kimler öldü, kim hayatta?”
Darhan söze başlayarak dedi:
“Ben ve kızımdan başka
Ölmeyen köle kalmadı.
Girip bu kadar yaşa
Görmemiştım bunca kanı,
Bu kadar hale, figanı.
Halkın varını yoğunu tamamen
Sen ateşe verip kül ettin.
Cambil bir bostandı,

Qılding uni görüstân.
Sendäy qânxor zâlimdân
Qâlmâsin deb birâr zât,
Bâş kötârdik, zulmdân
Bolmâqçi edik âzâd.
Lekin bu gâl bolmâdi,
Ämmâ tiläk ölmâdi:
Bir küni sâni yıqarmiz
Vä qabrgä tıqarmiz”.
Xân qâvâğini uydi,
Bulutlar yâmğır quydi,
Yälânğâçläb qılıçni
Qulning boynigä sâldi,
Bâşi ketgân quş kâbi
Dârxân tipirläb qâldi,
Yerlär qângä boyâldi.

IV

Imâ qıldı zâlim xân,
Sârây boş qâldi şu ân.
Qulning gözäl qızıgä
Yaqın keldi, yüzigä.
Ölgündäyin tikildi.
Qızning âldidä bu xirs
Körsätib yâvvâyı xirs
Yergä qadâr bukildi,
Közidä xiyälä küldi:

Onu mezarlık yaptın.
Senin gibi gaddar zalimden
Kalmasın diye bir zat,
Baş kaldırdık, zulümden
Özgür olmak istedik.
Lakin bu sefer olmadı,
Ama dilek ölmedi:
Bir gün seni yıkarız
Ve mezara sokarız”.
Han kaşını çattı,
Bulutlar yağmur döktü,
Kılıcını çıkarıp
Kölenin boynuna salladı,
Başı kuş gibi uçtu
Darhan titriyordu,
Yerler kana bulandı.

İşaret etti zalim han,
Saray boş kaldı şu an.
Kölenin güzel kızına
Yakın geldi, yüzüne.
Öldürecek gibi dikildi.
Kızın önünde bu hırs
Gösterip yabanilerce hırs
Yere kadar büküldü,
Gözünde biraz güldü:

“Çöri qız, endi mengä
Xâtin bolursän”, – dedi.
“Häşämätli sârâydä
Âtin bolursän”, – dedi.
Qız cimirläb bädäni –
“Sevmäymän, – dedi, – säni.
Yoq. Bolmäsmän, oylamä.
Bundäy sözni söylämä.
Sen âtämdän äyirding,
Qanâtimni qayirding.
Qozğälän qılıb ölgän
Şunçä qullär nâmidän
Näfrätim bårdır sängä.
Özing oylab kör tängä:
Sen âdäm emäs-kü, sän.
Häyvândän häm päst-kü, sän.
Xâtin bolmäsmän äslä,
Kelsä başıngä bälä,
Uni sendän körärmän,
Dâim qarğab yurärmän.
Taqdirim yâr bolsä-yu,
Fursät quläy kelsä-yu,
Seni ägär öldirsäm,
Täninggä xäncär ursäm,
Dunyädä eng baxtiyâr
Âdäm bolärdim nâmdâr”.

“Köle kız, şimdi benim
Karım olursun”, – dedi.
“Muhteşem sarayda
Hatun olursun”, – dedi.
Kızın vücudu titreyip –
“Sevmeyeceğim, – dedi, – seni.
Hayır. Olmayacağım, düşünme.
Böyle sözler söyleme.
Sen babamdan ayırdın,
Kanadımı büktün.
İsyân edip ölen
O kadar kölenin adına
Nefretim vardır sana.
Kendin düşün bakalım:
Sen adam değilsin, sen.
Hayvandan da alçaksın,
Hatun olmayacağım asla,
Gelse başıma bela,
Onu senden göreceğim,
Daima lanetleyip yürüyeceğim.
Kaderim yâr olsa da,
İyi bir fırsat gelse de,
Seni eğer öldürsem,
Vücuduna hançer vursam,
Dünyada en bahtiyâr
Ve meşhur insan olurum”.

Zâlim xân xop tutaqdi,
Ğazâb otidâ âqdi.
Quturib qahri keldi,
İlândäy zâhri keldi.
Câhligä çidâlmäyin,
Heç söz deyâ âlmäyin,
Cällâdlârni çağırub,
Yirtqıçlârçâ baqırub,
Undän öçini âldi,
Qızni zindângä sâldi,
Bir yâmân oygâ tâldi.

Zalim han çokça sinirlendi,
Gazap ateşinde yandı.
Öfkelendi kahr edip,
Yılan gibi zehre doldu.
Öfkesine dayanamadan,
Hiç söz diyemedi,
Cellatları çağırıp,
Vahşilerce bağırıp,
Ondan intikam aldı,
Kızı zindana attı,
İyice düşünceye daldı.

Kazak Türklerinin “Alpamış Batır” adlı destanında da benzer bir motif yapısı bulunmaktadır: *“O, küçük yaşından beri kuvvet, gayret ve cesaret sahibidir. Bunun yanında çok da yakışıklıdır. “Bir kirpiği gümüşten, bir kirpiği altından yapılmıştır.” Alpamış, uzun zaman çocuk sahibi olamayan ve kölesinden eziyet gören anne-babasının ihtiyarlıkta gördükleri tek oğullarıdır. Onu da Allah'tan evliyalardan ağlayarak dilerler.”*(Söylemez-Aliyeva, 2000, s. 108-109).

2.13. Kırk Kız / Cariye

Türk ve Müslüman halklarının önem verdiği, ona kutsal bir nitelik kazandırdıkları sayıların başında “kırk” gelmektedir. Genellikle destan ve masallarda kullanılan kırk motifi kız/cariye, kırk gün, kırk gece; kırk alp vb. farklı şekillerde geçmektedir. Kırk motifinin bu denli önemli olmasında muhakkak ki sevgili peygamberimiz Hz. Muhammed’e peygamberliğinin kırk yaşında müjdelenmiş olması ve mukaddes kitabımızda kırk rakamının bazı kerametleridir. Sadece kırk rakamı mukaddes kitabımızda değil diğer kutsal kitaplarda da yer almaktadır. İncelenilmiş olan Hamid Alimcan’ın “Aygül ile Bahtiyar” destanında da “Kırk Kız / Cariye” motifini mahirane bir şekilde kullandığını görülebilmektedir:

Qız göyâ köngän kâbi	Kız güya razıymış gibi
Pâdşâgâ indämädi.	Padişaha bir şey demedi.
Pâdşâ hăm qızgâ endi	Padişah da kıza artık
Heç bir nârsâ demädi.	Hiçbir şey demedi.
Qoşilib qırq qızlärgä	Katılıp kırk kızlara
Âygül tâşqari çıqdi.	Aygül dışarı çıktı.
Közi tolib bözlärgä	Yaşlarla gözü dolup
Şörlükni qayğu yıqdi.	Zavallı kaygıdan yıkıldı.
İçidän yânâ-yânâ	İçinden yana-yana
Çömilmäqni bähänä	Yüzmeyi bahane
Qılıb, Âygül qızläрни	Edip, Aygül kızları
Däryâgâ âlib bârdi.	Nehre götürdü.
Qırq qızlar birin-sirin	Kırk kızlar birer birer

İncelenen destanda da Aygül kırk kızlar ile beraber nehir kenarına gitmiştir. Bir Özbek halk masalı olan “Kör Gözü Açan Kız” masalında kırk motifi şöyle yer almaktadır: “*Kız, ceplerini pamukla doldurmuş, bir, bir zillerin içine tıkamış ve melikenin yattığı odaya girmiş. Melike uyuyormuş. Kırk hizmetçi kız da onun yanına başlarını koymuş uyuyorlarmış. Melike’nin başında büyük başörtüsü varmış. Başörtü melikeden, Melike başörtüsünden güzelmiş.*” (Baydemir, 2013, s. 425). Kırk motifine Anadolu sahası destanlarında da oldukça sık rastlanır. Misal vermek gerekirse “Oğuz Kağan” destanında “kırk motifi” şu şekilde kullanılmıştır: “*Oğuz kırk günde yürür, kırk günde konuşur, Kaf Dağının etrafını kırk günde dolaşır, verdiği şölende kırk kulaç yüksekliğinde direk diktirir ve kırk masa hazırlar.*” (Yardımcı, 2007, s. 59-60). Bu ve benzeri örnekleri Battal Gazi, Danişment Gazi, Dede Korkut, Manas ve diğer destanlarda da görülmektedir fakat orada kırk motifi kahramanın etrafında bir kuvvet haline gelen kırk alp, kırk eren veya kırk kızı ifade eden bir kavramdır. Dede Korkut’ta “*Kırklar motifi ile görünmez âlemden gelen koruyucu, güç verici, kutsallığa erişmiş*

şahıslar ifade edilir. Alpların yanında bulunan bu kırk yiğit, uşak ya da möle olmayıp hepsi de bey soyundandır. Alp Konturalı bu kırk yiğit için:

“Hey kırk eşim, kırk yoldaşım,

Kurban olsun size başım” biçiminde seslenir.”(Yardımcı, 2007, s. 59-60)şeklinde kırk motifine yer verilmiştir. Kırk rakamının tüm Türk edebi türlerinde çok değerli olduğu aşikârdır. Kırk rakamının sadece bir rakamdan ibaret olmadığını değerli yazarHamid Alimcan’da “Aygül ile Bahtiyar” adlı destanında kullanarak bunu göstermiştir.

2.14. Balığın İnsanı Yutması

“Balık Motifi” sadece Özbek edebiyatında değil dünya edebiyatında da önemli bir motif olarak karşımıza çıkmaktadır. Balık Türk toplumlarında bereket, bolluk, birlik ve refahı temsil etmektedir. İncelenen “Aygül ile Bahtiyar” adlı destanda ise “Balığın İnsanı Yutması” motifi şöyle yer almaktadır:

Yeçinâ başlâr ekân,	Soyunmaya başlarken,
Äytib bir-birin sirin	Birbirine sırrını söyleyip
Piçinglâr taşlâr ekân,	Kinayeli laflar atarken,
Yüzi gül, saçı sumbul –	Yüzü gül, saçı sümbül –
Bizning qayğuli Äygül	Bizim üzgün Aygül
Bir âz oylab turdi-dä,	Biraz düşünüp durdu da,
Közini çirt yumdi-dä,	Gözlerini kapattı da,
Özini suvgâ âtdi,	Kendini suya attı,
Şu ândäyâq u bâtdi.	O anda suya battı.
Äygülni Cäyxun balıq	Ceyhun balık Aygül’ü
Äldi-yu, yutib ketdi.	Aldı ve yutup gitti.
Tâmâğıdän qılçalık	Boğazından kıl gibi
Äp-âsân ötib ketdi.	Kolayca geçip gitti.

Qırq qızlar sārāsımā –
Çuvillāşib qâldilər:
“Nimā gâp, nimā, nimā?”
Deyä şāvqın sâldilər.
Hämmäläri nâilâc,
Ba’ziläri yälânğâç
Sârâygä yügürdilär
Vä pādşägä bildirib,
Dirillāşib turdilär.
Pådşâ hām çäppâr urib
Däryägä çäpib bârdi,
Zir yügürüb axtârdi.
Lekin undä kimsä yoq,
Däryâ hām sillıq-sillıq
Här küngidäy betinim
Âqıb bârär edi cim.
Pådşâ edi xop nâlân,
Nimä üçün bir küngä
Muhlât berdim deb ungä
Ölgüdäyin puşäymân.
İçini it tirnâdi,
Ziyädä bolib dârdi,
Yer vä kökni u yänib,
Öz otigä örtänib,
Yurib qızni axtârdi.

Kırk kızlar telaşlanıp –
Bağrışıp kaldılar:
“Ne oldu, ne, ne?”
Diye gürültü yaptılar.
Hepsi çaresizce,
Bazıları çıplak hâlde
Saraya koştular
Ve padişaha bildirip,
Titreyip durdular,
Padişah da ata binip
Nehir tarafına gitti,
Aceleyle aradı.
Lakin orada kimse yok,
Nehir de dımdızlak
Her zamanki gibi durmadan
Akıyordu sessizce.
Padişah çok mutsuzdu,
Ne için bir gün
Mühlet verdim diye ona
Son derece pişman.
İçini it tırmaladı,
Ziyade olup derdi,
Yeri ve göğü o yakıp,
Kendi ateşinde yanıp,
Yürüyüp kızı aradı.

“Kence Batır” adlı Özbek masalında da benzer bir motif yapısı kullanımı söz konusudur. “Kence Batır” masalında motif şöyle yer almaktadır: *“Kemerindeki ay baltayı kılıfından çıkarıp eline almış ve balığa: “Ağzını iyi aç. Karnına girip seni bu dertten kurtaracağım. Sakın beni dişlerinle çiğneme” demiş. Kence Batır balığın karnına girmiş ve uzunlamasına saplanmış olan büyük ağaçla karşılaşmış. Onu ay baltasıyla dört yerinden kesmiş. İki parçasını omzuna alarak dışarı çıkmış. Balık dertten kurtulmuş ve yüzerek gitmiş. Irmağın suyu da kendi yatağına dönmüş.”*(Baydemir, 2013, s. 514). Bunun yanında Kur’an-ı Kerim’de, Hz. Yunus’un Rabbine karşı gelmesi sonucunda bir balık tarafından yutulması, bunun üzerine Rabbinden af dileyerek kendisini yutan balığın karnından kurtulması ayette ifade edilmiştir. Kur’an’da ilgili ayet şu şekilde geçmektedir: *“Balık sahibi (Yunus’u da); hani o, kızmış vaziyette gitmişti ki; bundan dolayı kendisini sıkıntıya düşürmeyeceğimizi sanmıştı. (Balığın karnındaki) Karanlıklar içinde: “Senden başka İlah yoktur, Sen Yücesin, gerçekten ben zulmedenlerden oldum” diye çağrıda bulunmuştu.”*(Kur’an-ı Kerim Meâli, Enbiya/87 s.360)şeklinde geçmektedir.

2.15. Daha Adil Bir Şehir Kurulması

İncelenen “Aygül ile Bahtiyar” adlı destanda “Daha Adil Bir Şehir Kurulması” motifi karşımıza çıkmaktadır. Bu motif edebi türlerde bizlere insanoğlunun evveliyatından günümüze kadar her dönemde hayal ettiği bir yaşam alanı olduğunun ispatıdır. İnsanoğlunun hayali olarak tasavvur ettiği bu alanlarda en büyük arzusu ise haksızlığın, adaletsizliğin, kötülüğün ve mutsuzluğun olmamasıdır. Bu nedenle insanoğlu sadece mutlu olmayı değil, mutlu olduğu yerin hayalini de edebi eserlere yansıtmıştır. Yazar Hamid Alimcanda “Aygül ile Bahtiyar” adlı destanında hayali olan bu yerleri şu mısralarla ifade etmeye çalışmıştır:

Yänä künlärdän bir kün

Åygül çälni çağırdı,

Tagın bir hälqa berdi,

Çäl özidä yoq bütün,

Yine günlerden bir gün

Aygül yaşlı adamı çağırdı,

Yine bir halka verdi,

Yaşlı adam kendini kaybedip,

Bâzâr tãmân yügürdi.
Duç kelib u sävdâgâr
Yänä soradi gävhar.
Çâl bâr dedi, u bu bâr
Endi cäzmân xäridâr.
Çâlni qoymäy hâligä,
Âlib çıqıb hâvligä,
İkki sändiq âltinni
Naqd berib, âldi uni.
Âltinni âtgä ârtib,
Özi küçänib târtib,
Susämbilgä başlädi,
Devdäy qadäm taşlädi.
Âdämlärning bärini,
Töpläb yaşu qarini
Çaqırıp gözäl Äygül,
Yäšnüb misâli bir gül.
Baxtiyâri yänidä
Âtaş yänib qânidä
Kättäkân kengäş açdı,
Läbläridän dur saçdı.
Susämbil tärixidän,
Ezilgänlär hâlidän,
Pâdşälärning zulmidän,
Xocälärning mâlidän
Sözlädi cudä uzâq,

Pazar tarafına koştu.
Denk geldi o tüccar
Yine sordu cevher.
Yaşlı adam var dedi, o bu var
Artık müşteriler çok.
Yaşlı adamı bırakmadan,
Çıkarıp onu avluya,
İki sandık altını
Nakit verip, aldı onu.
Altını ata yükleyip,
Kendisi zorlukla çekip,
Süsembil'e yola çıktı,
Dev gibi adım attı.
İnsanların hepsini,
Toplayıp genç yaşlıyı
Çağırıp güzel Aygül,
Parlayıp misali bir gül.
Bahtiyar'ın yanında
Ateş yanıp kanında
Büyük bir müşavere açtı,
Dudaklarından inci saçtı.
Süsembil tarihinden,
Ezilenlerin hâlinden,
Padişahların zulmünden,
Efendilerin malından
Çok uzun konuştu,

Åxiri dedi: “Biråq,
Bu hâl uzâqqa ketmäs,
Årzulär beiz bitmäs,
Susämbildä biz yängi
Yängi bir dünyâ qurmâqçimiz.
Här kämbağal köməkçi
Bolsin sâdıq sâqçimiz.
Bundäy bir yurtni faqat
Ezilgänlär qurärlär.
Song ulär qavät-qavät
Sâz uylärdä turärlär”.
Bu söz yâşu qarigä
Mäs bolib tüşdi cudä.
Ertäsi tödä-tödä
Güräs-güräs bolib el,
Kelä berdi bağlâb bel,
Xätinlär, yâş bälälär,
Bärçä ämmä-xälälär
Kelä berdilär işgä.
Åygül yängi turmuşgä
Bâşlâb, âşu nân berdi,
Cänsizlärگä cän berdi,
Yetimlärگä pärvärış,
Yesirlärگä haq vâ iş,
Bälälärگä sârâylär, –
Gözäl, äzädä cäylär.

Sonunda dedi: “Ama,
Bu hâl fazla sürmez,
Arzular izsiz bitmez,
Susambil’de biz yeni
Yeni bir dünya kurmak istiyoruz.
Her fakir yardımcı
Olsun sadık muhafızımız.
Böyle bir yurdu fakat
Ezilenler kurarlar.
Sonra onlar kat kat
Güzel evlerinde otururlar”.
Bu söz yaşlı ve gence
Tamamen hoş geldi.
Ertesi gün sürü sürü
Takım takım olup halk,
Hazırlanarak geliyorlardı,
Kadınlar, genç çocuklar,
Tüm teyze halalar
Geliyorlardı işe.
Aygül yeni hayata
Başlayıp, aş ekmek dağıttı,
Cansızlara can verdi,
Yetimlere bakım,
Dullara hak ve iş,
Çocuklara saraylar, –
Güzel, temiz yerler.

Här qadämdä bir böstân,
Här yerdä bir gülistân.
Ellär üçün çämän bağ
Här yerdä qaynär bulâq
Binâ qıldı künmä-kün,
Här kün bir gözäl yäkün.
Cindäy fürsät içidä,
Künning ertä-keçidä,
Här yändän yelä berib,
El çuväb kelä berib,
Milliân âdäm töpländi.
Bârgän säri köpländi.
Kämbağal vä qullärning
Cänidän sevgän yeri
Susämbil cännätgä teng
Ölkä boldi âxiri.
Äzäd edi bundä iş
Bu ölkädä här yemiş
Äğäçlärdä pişärdi.
Tänlärgä yaqın quyâş,
Bälälärgä üsti-bâş
Gülzärdä yetişärdi.

Her adımda bir bostan,
Her yerde bir gülistan.
Halk için bağ bahçe
Her yerde kaynar çeşme
İnşa etti günden güne,
Her gün bir güzel son.
Ufacık fırsat içinde,
Günün sabah akşamında,
Her yandan koşa koşa,
İnsanlar geldiğinden,
Milyon kişi toplandı.
Gittikçe çoğaldı.
Fakir ve kölelerin
Canından artık sevdiği yeri
Süsembil cennet gibi
Ülke oldu sonunda.
Serbest idi bunda iş
Bu ülkede her yemiş
Ağaçlarda olurdu.
Vücutlara yakın güneş,
Çocuklara üst baş
Gül bahçesinde yetişirdi.

Hamid Alimcan “Aygül ile Bahtiyar” adlı destanında Süsembil insanların bolluk, zenginlik ve güven içinde yaşamayı arzu ve hayal ettikleri bir şehirdir. Benzer bir durum Anadolu sahası halk hikayelerinden Köroğlu’nda geçen Cambil şehridir.

2.16. Kahramana Yardım Eden Kişinin Ödüllendirilmesi

“Herhangi bir yere kapatılıp da orada kalmış hikâye kahramanı yoktur.” (Erol, 2010, s. 589-591). Halk anlatılarında yaygın olarak görülen tutsak edilme, nihayetinde tutsaklıktan kurtulmayı da getirmektedir. Destanlarda bazı durumlarda kahramanlar zindana atılır. İncelenen destanlardan “Aygül ile Bahtiyar” destanında kahraman Aygül, zalim padişah tarafından zindana atılır. Padişahın hizmetlilerinden Tarlan, Aygül’ü zindandan kaçmasına yardım eder. Aygül de yıllar sonra bu iyiliği unutmaz. Cambil şehrini zalim padişahı kurtardıktan sonra ödül olarak Cambil şehrinin yönetimini ona bırakır.

Endi eski qul Tärân
Âygülgä toğri keldi,
Sevingänidän şu ân
Âyâğıgä yıqıldı.
Âygül kötärib âldi,
Tärân körışib qâldi.

Şimdi eski köle Tarlan
Aygül’e doğru geldi,
Sevindiğinden o an
Ayağına yıkıldı.
Aygül onu kaldırdı,
Tarlan onunla selamlaştı.

XXVI

Qul Tärân şadlıgidän
Toxtâlmädi yiğdän,
Bärçä häyrân edilär.
Ulär kelib Âygülgä:
“Bizläрни Susämbilgä
Âlib ketkin, – dedilər,–
Bu xânlärdän küydik köp,
Beklärdän örtändik xop,
Biz Cämbildä turmäymiz,
Bu yerlärdä yurmäymiz.

Köle Tarlan mutluluğundan
Duramadı ağlamaktan,
Herkes şaşırılmıştı.
Onlar gelip Aygül’e:
“Bizleri Süsembil’e
Alıp götür, – dediler, –
Bu hanlardan çok yandık,
Beylerden zulüm gördük,
Biz Cambil’de durmayız,
Bu yerlerde yaşamayız.

Bizni qoş öz elinggä,
El bolämiz biz sengä...”
Aygülgä älämini,
Bärçä çekkän ğamini
El äytib yiğlär edi.
Sel qaytib yiğlär edi.
Aygül nâzâr tâşlädi,
Şundäy bir söz başlädi:
“Zâlim xân quçdi ölim,
Endi sizgä yoq zulm.
El, âsâyiş yaşârsız,
Vâ bekâyiş yaşârsız.
Susâmbilni qoyinglär
Vâ Câmbilni suyinglär,
Siznikidir tuprâğı,
Sizinki tâcu tâğı,
Xân bolmäsä Câmbildä
Qayğu hâm bolmäs dildä.
Mânâ bu âtâ Târlân
Hämmängizgä bâş bolur,

Bizi kat kendi halkına,
Halk olacağız biz sana...”
Aygül’e acısını,
Tüm çektiği kederini
Halk söyleyip ağlardı.
Sel olup ağlardı.
Aygül bir bir göz attı,
Şöyle bir söze başladı:
“Zalim han ölümü boyladı,
Şimdi size zulüm yok.
Ey halk, huzurlu yaşarsınız,
Ve bey gibi yaşarsınız.
Süsembil’i bırakın
Ve Cambil’i seviniz,
Sizindir onun toprağı,
Sizindir tacı, dağı,
Han olmazsa Cambil’de
Kaygı da olmaz gönülde.
İşte bu Tarlan Ata
Hepinizin başkanı olur.

Özbek halk masalı “Kılıç Batır” da ise durum biraz farklı olay örgüsüne sahip olsa da ödüllendirme kısmında benzerlik bulunmaktadır: “*Kılıç Batır, Karahan padişaha karşı savaş başlatmış. Savaşı kazanmış, Karahan padişahı astırmış. Dokumacıyı buraya padişah yapmış. Sucuyu da yanına vezir tayin etmiş.*” (Baydemir, 2013, s. 849). Bir başka Anadolu sahası eserlerinden “Bamsı Beyrek Boyunun Bursa/İnegöl Varyantı Bey Böyrek ve Akkavak Kızı” hikâyesinde de Bey Börek’in

esir edildiği zindandan zalim padişahın kızı onu kurtarır. Bu hikâyede bir ödüllendirme söz konusu değildir ancak zindandan kurtarma hadisesi benzerlik göstermektedir.

3. ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

“SİMURG VEYA PERİZAD İLE BÜNYAD” DESTANININ TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARIMI VE “AYGÜL İLE BAHTİYAR” DESTANININ TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARIMI

SEMURĞ

yâki Pärizâd bilân Bunyâd

Sârvi qâmât Pärizâd
Ösdi ğamlârdân âzâd,
Bâhâr yângliĝ açıldı,
Güllâr kâbi sâçıldı.
Çirâyidân âvâzâ,
Elgâ târqaldi tâzâ.
Hâr yergâ dâstân boldi,
Dâstângâ böstân boldi.
Körmâĝânlâr körîşni,
Körgânlâr oltirişni
Qılâr edilâr ârzu.
Bârçâ tâşu târâzu
Şu ğâpnî ölçâr boldi,
Sözlâr âltin-zâr boldi.
Şâydâlâr köp beqarâr,
Yigitlâr boldilâr zâr.

SİMURG

veya Perizad ile Bünyad

Selvi boylu Perizad
Büyüdü dertlerden azat,
Bahar gibi açıldı,
Çiçekler gibi saçıldı.
Güzelliĝinin söylentisi,
Ele tamamen yayıldı.
Her yere destan oldu,
Destana bostan oldu.
Görmeyenler görmeyi,
Görenler birlikte oturmayı
Ederdiler arzu.
Her taş ve terazi
Bu lafi ölçer oldu,
Sözler altın, zer oldu.
Şeydalar çok kararsız,
Yiğitler muhtaç oldular.

Tün keldi-yu, şâm ketdi,
Uyqudän ârâm ketdi.
Hämmâ bolib xâridâr
Qızıdi kättâ bâzâr:
Elçilâr yâğıldilâr,
Kättâ ğavġâ qıldilâr.

Lekin u âdâm sevmäs,
Dâim özi bilân mäst.
Eldägi nâvqırânlâr,
Nâvqırân pâhlâvânlâr
Ungâ äslâ yâqmâydi,
Âşıqlârgâ bâqmâydi.
Yurâgidâ sevgi yoq,
Qalbi märmärdäy sâvuq.
U âdâmlık qarzini,
Sevgüçining ârzini
Âlib ârqaġâ taşlar.
Şunçâ-şunçâ âtäşlâr
Eşigidâ sönädi.
Âtäşdän gül unädi.
Bâhri âçilmâydi heç,
Çehrâsi külmâydi heç.
Elçi bolib kelġânlâr,
Qızning sirin bilġânlâr,
Nâumid qaytädilâr,

Gece geldi, akşam gitti,
Uykudan huzur gitti.
Herkes olup müşteri
Kızıştı büyük pazar:
Elçiler yığıldılar,
Büyük gürültü ve tartışma
başlattılar.
Lakin o insan sevmez,
Daima kendisiyle mest.
Eldeki gençler,
Genç pehlivanlar
Onun asla hoşuna gitmezdi,
Aşıklara bakmazdı.
Kalbinde sevgi yok,
Kalbi mermer gibi soğuk.
O insanlık borcunu,
Sevdiğinin arzını
Alıp arkaya atar.
Bunca bunca ateşler
Kapısında söner.
Ateşten çiçek açar.
Gönlü açılmaz hiç,
Yüzü gülmez hiç.
Elçi olup gelenler,
Kızın sırrını bilenler,
Umutsuz dönerler,

Märdumgä äytädilär.
Xälq içidä Pärizâd
Çıqarâdi yâmân ât.
Öz qızidân puşây mân
Bolib şuning üçün xân
Keçä-kündüz oylaydi,
Yâz bilân küz oylaydi:
“El räsmini qılmägän,
Sevgi nimä bilmägän,
Qarı qızni netäyin?
Çıqıb qaygä ketäyin?
Qaylârgä uräyin bâş?
Bunçä sâvuq, bağritâş
Qızni qaydân yârâtdim?
Özimni otgä âtdim.
Men nimägä yaraymân?
Yurtgä qandây qaräymân?
Bâşimgä bu Pärizâd
Bälâlär keltirdi bât”.
Qızını çağırıp xân,
Şundây başlâdi fiğân:
“Eşit, qızım Pärizâd,
Çıqarıbsân yâmân ât.
Sening bağring tâş emiş,
Közlâring beyâş emiş,
Äslâ sevmäs emişsân,

Millete söylerler.
Halk içinde Perizad
Çıkarır kötü bir ad.
Öz kızından pişman
Olup bunun için han
Gece gündüz düşünür,
Yaz ile güz düşünür:
“Ulusun adetini bilmeyen
Sevgi nedir bilmeyen,
Yaşlı kızını ne yapayım?
Çıkıp nereye gideyim?
Nereye vurayım baş?
Ne kadar soğuk, kalbi taş
Kızını nereden buldum?
Kendimi ateşe attım.
Ben neye yararım?
Yurda nasıl bakacağım?
Başıma bu Perizad
Belalar getirdi çok”.
Kızını çağırıp han,
Şöyle başladı figan:
“Dinle kızım Perizad,
Çıkarmışsın kötü bir ad.
Senin gönlün taş imiş,
Gözlerin yaşsız imiş,
Asla sevmezmişsin,

Ergä çıqmam, demişsän.
Men mälâmätgä qâldim,
Zor qıyâmätgä qâldim.
Sening yâmân dâstâning
Meni tuprâq bilân teng
Qılıb uyätgä qoydi,
Meni bepiçâq soydi.
Qızım, men hâm qaridim,
Görgä tâmân dâridim,
Yâşım yetmişgä bârdi,
Sâqâl-sâçım âqardi,
Yurâk bağrimni oyding,
Meni nâmusgä qoyding.
Âtânggä bermä âzâb,
Âzâbgä qâlmâgân tâb.
Taş yurâging yumşâsin,
Âtâng hurmâti üçün
Körsât mârdlikning küçin:
Kel, birâvgä köngil ber,
Bir yigitgä, deb gül ber.
Bir âz ândişägä bâr,
Meni ğavğâdân qutqar!”

II

Pärizâd oylab qâldi,
Köp uzâq begâp qâldi.
“Mâyli, – dedi, u xângä,

Ere varmam, demişsin.
Ben melamete kaldım,
Büyük bir kıyamete kaldım.
Senin kötü destanın
Beni toprak edip
Utanca koydu,
Beni bıçaksız kesti.
Kızım, ben de yaşlandım,
Mezara doğru yöneldim,
Yaşım yetmişe geldi,
Sakalım saçım ağardı,
Yürek bağrımı oydu,
Beni utandırdın.
Babana verme azap,
Azaba kalmadı sıhhat.
Taş kalbin yumuşasın,
Babanın hürmeti için
Göster mertliğin gücünü:
Gel, birine gönül ver,
Bir yiğide, diye çiçek ver.
Biraz düşünceli ol,
Beni tartışmalardan kurtar!”

Perizad düşünceye daldı,
Çok uzun sessiz kaldı.
“Tamam, – dedi, o hana,

Bir umid sâlib cângä, –
Yâlgız bir şart qoyâmân,
Bâcârgänni süyâmân.
Hâvlidä bâr zor çınâr,
Çınâr emäs, u bir dâr,
Bilâdi cudä köp sir,
Yaşar yüz yıl – bir âsr.
Yaşı köpgä ketâdi.
Başı kökkä yetâdi.
Ölkägä câr sâlâmân,
Yerlârgä zâr sâlâmân.
Şartım şuki, ât bilân,
Göyâki qanât bilân
Şu çinârgä çıqqangä,
Çıqıb uni yıqqangä
Sözsiz xâtin bolâmân,
Gözâl âtin bolâmân.
Bârçä qarşimdän ötsin,
Mârd özini tanitsin.
Ägär şundä hâm qalbim
Yumşâmâsdän qâlsä cim
Üzib âlib âtarmân,
Qassâblârgä sâtarmân”.
Şundäy degäç Pärizâd,
Xân boldi pâyânsiz şâd.
Cârçilârnı çârlâtdi,

Bir ümit verip cana, –
Yalnız bir şart koyacağım,
Yapanı seveceğim.
Avluda var kocaman bir çınar,
Çınar değil, o bir dar ağacı,
Biliyor çok fazla sırrı,
Yaşar yüz yıl – bir asır.
Yaşı daha çok uzar.
Başı göğe yeter.
Ülkeye haber salacağım,
Yerlere altın dökeceğim.
Şartım şu ki, at ile,
Sanki bir kanat ile
Şu çınara çıkana,
Çıkıp onu yıkana
Sözsüz hatun olacağım,
Güzel bir kadın olacağım.
Herkes karşımdan geçsin,
Mert kendini tanıtın.
Eğer o zamanda kalbim
Yumuşamadan kalsa sessiz
Koparıp alıp atacağım,
Kasaplara satacağım”.
Öyle dedikten sonra Perizad,
Han oldu sonsuz şad.
Habercileri çağırttı,

Här birigä söz qâtdi:
“Yurtgä xâbär beringiz,
Äytingiz här biringiz
Xân qızıgä xâridâr,
Pärizâd husnigä zâr
Bolgänlârgä baxt küldi,
Birgälâşib taxt küldi.
Qorqmâsdän kelä bersin.
Baxtini bilä bersin
Şarti şulkim, ât bilân,
Göyâki, qanât bilân.
Zor çinârgä çıqqangä,
Çıqıb uni yıqqangä
Pärizâd xâtin bolur,
Bir gözâl âtin bolur.
Äyting, här bir mârd kelsin,
Här bir mârd bedârd kelsin.
Sinâsin öz baxtini,
Baxti qollâsin uni.
Körgänlâr âlsin dârmân,
Körmägän qılsin ârmân”.

III

Här yâqqa xâbärçilâr,
Tili uzun cârçilâr,
Çâpâ-çâpâ ketdilâr,
Bâzârlârgä yetdilâr.

Her birine dedi ki:
“Yurda haber veriniz,
Söyleyin her biriniz
Han kızına talip,
Perizad’ın güzelliğine muhtaç
Olanlara baht güldü,
Aynı zamanda taht güldü.
Korkmadan geliversin.
Bahtını biliversin
Şartı şu ki at ile,
Güya kanat ile.
Kocaman çınara çıkana,
Çıkıp onu yıkana
Perizad hatun olur,
Güzel bir kadın olur.
Söyleyin, her bir mert gelsin,
Her bir mert dertsiz gelsin.
Denesin kendi bahtını,
Bahtı kollasın onu.
Görenler alsın derman,
Görmeyenler pişman olsun”.

Her tarafa haberciler,
Dili uzun tellalar,
Koşa-koşa gittiler,
Pazarlara ulaştılar.

Kärnäy, surnäy çaldırıb,
Suyunçılär äldirib,
Qıldilär kättä e'lân,
Xäbärlär ketdi här yân.
Xänning xäbärin älib,
Hämmä birdän qozğalib,
Zor şav-şuv bolib qâldi,
Yurtgä gäp tolib qâldi.

Davul, zurnaları çaldırıp,
Müjdeleri aldırıp,
Etiler büyük ilan,
Haberler gitti her yana.
Hanın haberini alıp,
Herkes birden kalkıp,
Bayağı ses yayıldı,
Yurtta laf dolup taştı.

IV

Ertäsigä bärçä el,
Kelä berdi bığlab bel.
Çävändâz, pählävânlär.
Bärçä sähibqırânlär
Ätlärni gicinglätib,
Qamçılärni oynätib,
Kelä berdilär bäri,
Kättäkân çinâr säri.
Baxmäl cäbduqlär urib,
Suluv qızlardäy yurib,
Ärgümâqlär çäpdilär,
Yer vä kökni yäpdilär.
Solıqlärni tişläşib,
Mäst bolışib kişnäşib,
Dunyâ-dunyâ çäng-tözân
İçidä qâlib äsmân,
Kelä berdilär bäri,

Ertesi gün bütün halk,
Hazırlanarak geliverdiler.
Binici, pehlivanlar.
Tüm sahipkıranlar
Atları süsleyip,
Kamçılarını oynatıp,
Geliverdi tamamı,
Kocaman çınara doğru.
Kadife at takımları takıp,
Güzel kızlar gibi yürüyüp,
Atlara bindiler,
Yer ve gökyüzünü kapattılar.
Gemlerini ısırıp
Mest olup kişneyip,
Dünyalarca toz çıkarıp
İçinde gökyüzünü bırakıp,
Geliverdi tamamı,

Kättäkân çinâr säri.
Çumâlidây çuvâşib,
Qır vâ tâğlârdân âşib,
Suv boylaridâ yâtib,
Yurgändâ oqlâr âtib,
Âşıqlâr pädâ-pädâ
Bolib çölu săhrädâ,
Kelâ berdilâr bəri,
Kättäkân çinâr säri.
Xân qızın âlmâq üçün,
Elgä sinälmâq üçün,
Baxtim bârmi ekân, deb,
Mengä yârmi ekân, deb,
Kelâ berdilâr bəri,
Kättäkân çinâr säri.

V

Yetti keçä, yetti kün,
Yetti kündüz, yetti tün
Zor çinârgä çıqmâqqa,
Çıqıb uni yıqmâqqa
Hämmä hezlâb kördilâr,
Özni oqdây urdilâr.
Neçä mänmân degänlâr,
İlân postin yegänlâr,
Yıqılâ berdi bir-bir,
Mäkân bolâ berdi yer.

Kocaman çinara doğru.
Karınca gibi çoğalıp,
Tepe ve dağları aşıp,
Su kenarında yatıp,
Yürürken oklar atıp,
Aşıklar sürü sürü
Olup çöl ve sahrada,
Geliyordu tamamı,
Kocaman çinara doğru.
Han kızını almak için,
Halk karşısında sınanmak için,
Bahtım var mı acaba, diye,
Bana yâr mı acaba, diye,
Geliverdiler tamamı,
Kocaman çinara doğru.

Yedi gece, yedi gün,
Yedi gündüz, yedi gece
Kocaman çinara çıkmaya,
Çıkıp onu yıkmaya
Herkes deneyip gördü,
Kendini kurşun gibi vurdu.
Nice kendini beğenenler,
Yılan derisini yüzenler,
Yıkılıverdi bir bir,
Mekân oluverdi yer.

Çinâr heç silkinmädi,
Bir şaxi hãm sinmädi.
Quşdäy uçib kelgänlär,
Şämäl kabi yelgänlär,
Yärim yoldä tindilär,
Yänä ätgä mindilär.
Yänä hezläb kördilär,
Özni oqdäy urdilär.
Muräd hâsil bolmädi,
Köngilläri tolmädi.
İlândäy çirmäşgänlär,
Çirmäşib tirmäşgänlär
Yänä qaytdilär ketgä,
Çıqa berdilär çetgä.
Qançä suluv ärgümâq,
Yıqılıb boldi çolâq.
Qançä-qançä çävändâz
Boldi tupraq bilän sâz.
Köplärning beli sindi,
Köplärning umri tindi.
Künlär ötdi vâ ämmâ
Häl bolmädi muämmâ.
Zor çinârgä çıqmâqqa
Çıqıb uni yıqmâqqa
Heç kim erişälmädi.
Cumbâqni yeçälmädi.

Çınar hiç kımıldamadı,
Bir dalı bile kırılmadı.
Kuş gibi uçup gelenler,
Rüzgâr gibi esenler,
Yarı yolda durdular,
Tekrar ata bindiler.
Yine deneyip gördüler,
Kendini kurşun gibi vurdular.
Murat hasıl olmadı,
Gönülleri dolmadı.
Yılan gibi dolananlar,
Dolanıp tırmananlar
Yine döndüler geriye,
Çıkıverdiler kenara.
Nice güzel atlar
Düşüp oldular aksak.
Nice nice binici
Oldu toprak ile bir.
Birçoğunun beli kırıldı,
Birçoğunun ömrü bitti.
Günler geçti ve ama
Hallolmadı sorun.
Kocaman çınara çıkmaya
Çıkıp onu yıkmaya
Hiç kimse erişemedi.
Muammayı çözemedi.

Kelgänlär bolib häyrân,
Köplär bolib puşäymân,
Bir-bir tärqab ketdilär,
Mänzillärgä yetdilär.

VI

Bu hällärni körib xân,
Yutdi laxtä-laxtä qân.
Pärizâd xunâb boldi,
Xunâbu betâb boldi.
Qız bergänni qarğışlâb,
Peşânäsigä muştlâb,
Yänä axtärib çârä,
Xân örtändi tâbârä.
Âdämlärni çağırđı,
Ot içidä baqırđı:
“Bu mäydângä kirmägän,
Bizning şartni bilmägän
Äyting, yänä kim qâldı?”
Hämmä âdäm cim qâldı.
Âğır oygä bättilär,
Âxir şuni äytdilər:
“Yâlğız bir Bunyâd qâldı,
Öşä bir beät qâldı.
U bir çöpân beçârä,
Bu işgä tâpmäs çârä.
Pärizâdgä teng bolmäs,

Gelenler olup hayran,
Birçoğu olup pişman,
Bir bir dağıldılar,
Menzillere ulaştılar.

Bu halleri görüp han,
Yuttu yudum yudum kan.
Perizad rahatsız oldu,
Rahatsızlanıp hasta oldu.
Kız doğurani kargışlayıp,
Alnını yumruklayıp,
Başka çare arayıp,
Hanın daha da içi yandı.
Adamları çağırđı,
Hiddetlenerek bağırdı:
“Bu meydana girmeyen,
Bizim şartı bilmeyen
Söyleyin, yine kim kaldı?”
Bütün insanlar sessiz kaldı.
Ağır düşünceye daldılar,
Sonunda şunu dediler:
“Yalnız bir Bünyad kaldı,
Sadece o atsız kaldı.
O bir çoban zavallı,
Bu işe bulmaz çare.
Perizad’a denk olmaz,

Kiyimigä yeng bolmäs.
Çinârgä çıqâlmäs häm,
Çıqâlmây, yıqâlmäs häm”.
Xân heç qulâq sâlmädi,
Pisändigä âlmädi:
“Bu gäplär bəri bekâr,
Bu bilän heç bitmäs kâr.
Qaydä bolsä häm Bunyâd,
Tâpib keltirilsin bät!
Men âtimni berämän,
Qanâtimni berämän.
Ägär çinârgä çıqsä,
Vä çıqıb uni yıqsä
Ähmâq, bees bolsä häm,
Mâxâv vä pes bolsä häm
Mening qızım Pärizâd,
Ungä xâtin bolur bät”.
Bunyâdni tâğ tägidän,
Däryâning etägidän,
Tâpib keltirdilər bät,
Xân berdi nâilâc ât.
Zor çinârgä qarândi,
İçidä bir gâş yândi.
Tänini qurşâb otlâr,
Çinâr şâxi bulutlâr
Âräsidä körindi,

Giyimi yeni bile olmaz.
Çınara çıkamaz bile,
Çıkamayıp, yıkamaz da”.
Han hiç kulak asmadı,
Umurunda bile olmadı:
“Bu lafların hepsi boş,
Bunlar ile hiç iş bitmez,
Nerede olsa da Bünyad,
Bulunup hemen getirilsin!
Ben atımı vereceğim,
Kanadımı vereceğim.
Eğer çınara çıksa,
Ve çıkıp onu yıksa
Ahmak, akılsız olsa bile,
Cüzzam ve sedef olsa bile
Benim kızım Perizad,
Ona hemen hatun olur”.
Bünyad’ı dağın kenarından
Irmağın eteğinden,
Bulup getirdiler hemen,
Han verdi çaresiz at.
Kocaman çınara bakındı,
İçinde bir kötü his yandı.
Vücudunu sardı ateşler,
Çınarın dalı bulutlar
Arasında göründü,

Bunyâd fikr sürindi.
Yânidägi uçqur ât,
Çıqarib bir zor qanât,
Kökkä qarâb kişnâdi.
Bütün âtrâf xâlâyıq
Bilân tolib ketdi lıq.
Hâyât umri qurib, xân
Tikilâr edi häyrân.
Ne bolârkin, der edi,
Zähâr-zaqqum yer edi.
Tälväsädä Pärizâd,
Çekâr edi fiğân, dâd.
Bunyâdgä ğayrât kirdi,
Yurâgigä dârd kirdi.
Yurib bähâdirânä,
Âtgä mindi mârđânä,
Qattıq bir qamçin sâldi,
Yâlgân emäs, çin sâldi.
Ât yaşındây qozğaldi,
Ot singäri yol âldi.
Bulutlâr ârâsidä,
Âsmâning qârâsidä,
Yâzib bârrib qulâçin,
Göyâ bir büyük lâçin
U çinârgä otirdi,
Göyâki oqdây urdi.

Bünyad fikir yürüttü.
Yanındaki koşan at,
Çıkarıp bir büyük kanat,
Göge bakıp kişnedi.
Bütün etraf insanlar
İle dolup taşıtı.
Hayat ömrü kuruyup, han
Dalıp bakardı hayran.
Ne olacak, der idi,
Zehir zıkkım yerdi.
Telaş içinde Perizad,
Çığlık, feryat ederdi.
Bünyad'a gayret geldi,
Yüreğine dert girdi.
Bahadırlarca yürüyerek,
Ata bindi mertlerce.
Sert bir kamçı vurdu,
Yalan değil, gerçek vurdu.
At yıldırım gibi kalktı,
Ateş gibi yol aldı.
Bulutların arasında,
Gökyüzünün gölgesinde
Kulaç açıyordu,
Güya bir büyük şahin gibi
O çınara oturdu,
Sanki kurşun gibi vurdu.

Çinâr tãmiri bilân,
Kökârgân yeri bilân
Qopârildi güvillâb,
Şâmâl kâbi uvillâb
Zor şaxlâr yergâ ketdi,
Tãmir âsmângâ yetdi.
Yer üzrâ tüşib Bunyâd
Bolib dünyâ-dunyâ şâd,
Gözâl duldul âtidâ,
Âtining qanâtidâ,
Közlâridâ zor yağdu,
Külib turâr edi u.
Körsätgüvçigâ zor iş
El sözlâr edi âlqış.
Yurâk yârilgüdây xân
Xursând edi bepâyân.
Pärizâd bolib behâl,
Turib qâlgân edi lâl.

VII

Toy bolâdi deyâ el,
Bâsâ berdi göyâ sel.
Bârçâ şâşiqar edi,
Toy deb âşiqar edi.
Qâtib qâlgân Pärizâd
Âldigâ keldi Bunyâd.
Sekin qolin uzâtdi,

Çınar kökü ile,
Çimlenen yeri ile
Büyük gürültüyle yıkıldı,
Rüzgâr gibi inleyip
Büyük dallar yere gitti,
Kökleri göğe kalktı.
Yeryüzüne inip Bünyad
Olup dünyalarca şad,
Güzel düldül atında,
Atının kanadında,
Gözlerinde güzel ışık,
Gülüp dururdu o.
Gösterene büyük iş
Halk onu alkışlardı.
Kalbi patlayacak gibi han
Sonsuzca mutluydu.
Perizad olup halsiz,
Duruyordu sanki dilsiz.

Düğün olacak diye halk,
Geliverdi güya sel.
Herkes telaş ederdi,
Düğün diye acele ederdi.
Dona kalmış Perizad
Önüne geldi Bünyad.
Yavaşça elini uzattı,

Qalbigä zor tâş âtdi.
Pärizâd bir emrândi,
Qâş-qâvâğï çimrândi:
“Toğri, – dedi, – sen yutding,
Sâvuq qolimni tutding.
Nimä qılây, râzimän,
Özimdän nârâzimän.
Baxtim açilmädi heç,
Äytgänim bolmädi heç.
Faqat, ägär unäsäng,
Unäb, yolgä cönäsäng,
Yänä bir şart qoyârdım,
Yänä sinäb körârdım.
Şundän songrä umrbâd
Sengä bolär Pärizâd”.
Bunyâd häm râzi boldi,
“Gäpir, – deyä bukildi, –
Gäping bolsä äytä ber,
Köngling tolsä äytä ber,
Här bir işni bilärmän,
Här nimäni qılärmän.
Könglingni âlâlmäsäm,
Bir ârâm sâlâlmäsäm,
Yoldâş bolâlmäsäm heç,
Sen häm undäy yârdän keç”.
Tikkä turib, Pärizâd

Kalbine büyük taş attı.
Perizad bir çekindi,
Kaşlarını çattı:
“Doğru, – dedi, – sen kazandın,
Soğuk elimi tuttun.
Ne yapayım, razıyım,
Kendimden razı değilim
Bahtım açılmadı hiç,
Dediğim olmadı hiç.
Fakat, eğer tamam dersen,
Tamam deyip, yola çıkarsan,
Yine bir şart koyardım,
Yine seni denerdim.
Ondan sonra bir ömür
Senin olur Perizad”.
Bünyad da razı oldu,
“Konuş, – diye büküldü, –
Konuşacağın varsa konuşuver,
Sevineceksen söyleyiver,
Her bir işi bilirim,
Her şeyi yaparım.
Gönlünü alamazsam,
Bir rahatlık veremezsem,
Yoldaş olamam asla,
Sende öyle yârdan vazgeç”.
Dik durup, Perizad’ın

Şärtin eşitdi Bunyâd.

Şartını dinledi Bünyad.

VIII

“Kün bātardā bir yāvuz

“Doğu tarafta bir kötü

Dev bār emiş, yılmâğız.

Dev varmış, cadı.

Âdāmğā duşmān emiş,

İnsana düşmanmış,

Qān emiş ungā yemiş.

Onun yemeği kanmış.

Hār musibāt, hār âfāt,

Her musibet, her afet,

Hār bir mudhiş kāsâfāt,

Her bir müthiş kasvet,

Bārçā cābru cāfālār,

Bütün eziyet cefalar,

Hämmā dārdu bālālār

Bütün dert ve belalar

Öşändān kelār emiş.

Ondan gelirmiş.

Âdāmlārni yemiriş

İnsanları kemirmek

Bilān bolār emiş şād,

İle olurmuş şad,

Köngli ğamlārdān āzād.

Gönlü dertlerden azat.

Özi bālā tâğining

Kendi bela dağının

Vā âfāt bulāğining

Ve afet kaynağının

Bāşidā oltirārmış,

Başında oturmuş,

Kūnu tūnu yāz hām qış.

Gündüz gece yaz da kış.

Uni körgān hār bir cān

Onu gören her bir can

Tez bolār ekān xāzān.

Hemen solup dökülürmüş.

Dāryālār qurur ekān,

İrmaklar kururmuş,

Balıqlār çurur ekān,

Balıklar çürürmüş,

Undān hār kün tâbiāt

Ondan her gün tabiat

Âlār ekān qārā xāt.

Alırmış kara mektup.

İkki āyu ikki yıl,

İki ay ve iki yıl,

Yürsāng mähkām bağlāb bel

Yürüsen bağlayıp bel

Mākānigä bārārsän,
Ändāmigä qarārsän.
Ortangizdä cāng bolur,
İkki ālām tāng bolur.
Şuni cāngdä öldirsāng,
Häyātini soldirsāng,
Qoling bilān ādāmzād,
Bälādān bolsä āzād,
Devni öldirib āgār,
Qaytib kelsāng bezārār,
Şu küni toy başlārmiz,
Ğam-ğussāni taşlārmiz”.

Mekānına varırsın,
Endamına bakarsın.
Aranızda savaş olur,
İki alem dar olur.
Onu savaşta öldürsen,
Hayatını bitirirsen,
Elin ile insanoğlu,
Beladan olsa azat,
Devi öldürtüp eğer,
Zararsız geri gelsen,
O gün düğüne başlarız,
Sıkıntılarını bırakırız”.

IX

Pārizād yergä bāqdi,
Bunyādni otlar yāqdi.
Bolib xānning hāli tāng,
Qātib qāldi hāngü māng,
Kālāvāsi çuvāldi,
Bār umidi yoqāldi,
Tāacubdā xālāyıq
Kōzigä yāş āldi cıq.
Bunyād uzāqqa bāqdi,
Çārbāqqa, tāqqa bāqdi,
Nāzāri çōlgä tüşdi,
Huv, deyā yolgä tüşdi.
Kōzdān yoqāldi şu ān,

Perizad yere baktı,
Bünyad'ı ateşler yaktı.
Olup hanın hali kötü,
Donup kaldı öylece,
Kafası karıştı,
Bütün ümidini kaybetti,
Şaşkınlıkta halk
Gözüne yaş doldu.
Bünyad uzağa baktı,
Bahçeye, dağa baktı,
Gözleri çöle düştü,
Hoş, diye yola düştü.
Gözden kayboldu o an,

T r qaldi h mm  h yr n.
B l nd t  l rd n  şdi,
D l l rd   d şdi.
V diyl rg  k z y şı
T kib  yl ndi b şı.
D ry l rd n  tdi ul,
Y n  uz q ketdi ul.
Yurti q ldi uz qd ,
Tuşun asi tuz qd .
Zor bir işg  qoşib b ş,
 zig   zi yold ş,
Uz q  oll rg  yetdi,
Qayn q k ll rg  yetdi.
P y ni yoq keng s hr 
Ot purk b s ldi s d .
 y  ı  stid  qum
Y t di uyum-uyum.
Bir r k k t k rinm s,
Bir r c niv r urinm s.
Y nig  t şib quy ş,
K y r edi i u t ş.
B şd n ter quy r edi.
 y  ı k y r edi.
H lquml ri bolib q q,
T qatl ri bolib t q,
Qimirl r edi sekin,

Da ıldı herkes şaşkın.
B y k da ları aştı,
Tarlalarda kayboldu.
Vadilere g zyaşı
D k p d nd  başı.
Nehirlerden ge ti o,
Yine uzaklara gitti o.
Yurdu kaldı uzakta,
D ş ncesi tuzakta.
B y k bir i e vurdu baş,
Kendi kendine yoldaş,
Uzaktaki  ollere ulaştı,
Kaynayan sulu g llere yetti.
U suz bucaksız geniş sahralarda
Ateş sa ıp ses verdi.
Aya ının altındaki kum
Yı ın yı ın bir haldeydi.
Herhangi bir yeşillik g r nmez,
Hi bir canavar hareket etmez.
Yanına d ş p g neş,
Yanardı i i ve dı .
Baştan ter akardı.
Aya ı yanardı.
Bo azları olup kuru,
Sabrı dolup taşıp,
Kıpırdardı yava ca,

Zorğa âlâr edi tin.

Zar zor alırdı nefes.

X

Bir yıldän song bânâgâh

Bir yıl sonra aniden

Bir sirdän boldi âgâh

Bir sırdan haberdar oldu

Pâyâni yoq keng çöldä,

Sonu yok geniş çölde,

Qaynâgän qumlik köldä

Kaynayan kumlu gölde

Bir zor daraxt körindi,

Sıra dışı büyük bir ağaç göründü,

Öşängä közi töndi.

Ona gözü takıldı.

Köp tâlıqqan bu âdäm,

Çok yorulan bu adam,

Şu tãmân qoydi qadäm.

O tarafa attı adım.

Daraxt qurigän edi,

Ağaç kurumuştı,

Qurib, çirigän edi,

Kuruyup, çatlamıştı,

Edi minglâr yaşidä,

O binlerce yaşındaydı,

Uning bäländ başidä

Onun yüksek başında

Quş uyäsi bâr edi.

Bir kuş yuvası vardı.

Häm zor häm târ edi.

Çok güzel, aynı zamanda dar idi.

Daraxtgä bir zor ilân,

Bir büyük yılan o ağaca,

Çirmäşib u âşiyân

Tırmanarak kuş yuvasına doğru

Säri zähâr sâçardı,

Bütün Zehrini akıtıyordu,

Häm âğzini açardı.

Hem ağzını açıyordu.

Çaqalâr çirqıräşib,

Yavru kuşlar çığlık atıp,

Färyåd qılıb, tutäşib

Feryat edip, bağırışıp

Änâni kütär edi,

Annelerini bekler idiler,

Qân, zärdâb yutär edi.

Korkudan kan yutar idiler.

Bağrini örtäb bu dâd

Kalbini sarıp bu feryat

Yaqınraq bârdi Bunyåd.

Yakınlaştı Bünyad.

Yârdämğä fâhmi keldi,
Quşlârgä râhmi keldi.
Qılıçini çiqarib,
Daraxt yâniğä bârib,
Öşä yâvuz ilânni,
Xunuk vâ mudhiş cânni
Toğrâb tâşlâdi şu ân,
Qumlar boldi qızıl qân.
Çaqalâr âmân qâldi,
Änçä âmân cân qâldi.
Çaqalârni qutqarib,
İlânni qângä qârib,
Daraxtning sâyäsidadä
Uyâ himâyäsidadä,
Uzâq uyquğä ketdi,
Cânigä ârâm yetdi.
Kün çâşğâhdân âqqandä,
Quyâş tikkä bâqqandä,
Qozğalgân kâbi borân,
Güvillâb qâldi âsmân,
Yâşin uçğändäy boldi,
Pâdä köçğändäy boldi.
Kökni tutib qanâti,
Bütün âlâmning âti –
Semurğ quş kelib qâldi,
Bunyâdni bilib qâldi.

Yardım etmeyi düşündü,
Kuşların kaygısına kaldı.
Kılıcını çıkarıp,
Ağaç yanına gidip,
O kötü yılanı,
Çirkin ve müthiş canı
Doğradı hemen o an,
Kumlar oldu kırmızı kan.
Yavru kuşlar sağ kaldı,
Çok can hayatta kaldı.
Yavru kuşları kurtarıp,
Yılanı kana bulayıp,
Ağacın gölgesinde
Yuva himayesinde,
Uzun uykuya gitti,
Canına huzur yetti.
Gün öğlen olduğunda,
Güneş dik olduğunda,
Sanki fırtına kopmuş gibi
Gökyüzü gürlüyordu.
Şimşek çakmış gibiydi,
Sürü kalkmış gibiydi.
Gökyüzünü kanadı tutup,
Bütün alemin atı olan
Simurg kuşu geldi,
Bünyad'ı tanıdı.

Çängälidä zor ärslân,
Tumşuğidä bätmän dâñ,
Közi içidägi ot
Âlämni qılıb nâbud,
Uyäsığä qonmâsdän,
Bir âz bolsin tinmâsdän
Bunyâdning başı üzrâ
Çizä berdi dâirâ.
Cähân buzib ökirdi,
Qah-qah urib bökirdi.
Yemäk üçün âdämni,
Târtâ berdi u dämni.
Çaqaläri çirqırâb,
Köz yâşlâri tirqırâb,
Yälindilär, qızğân deb,
U bir günâhsız cân deb:
“Qızğân ânâ, öksikni,
Öşâ qutqazdi bizni.
Bolmäsâ öläñ edik,
Açılmäy solär edik.
Bizni yer edi ilân,
Ayrilärding, ânâcân”.

Pençesinde büyük bir aslan,
Gagasında batman tahıl,
Gözünün içindeki ateş
Alemi edip yok,
Yuvasına konmadan,
Biraz olsa da durmadan
Bünyad’ın başı üzerinde
Daire çiziyordu.
Cihanı viran edip bağırđı,
Kahkahayla kükredi.
Yemek için adamı,
O derin nefes alıp çıkarıyordu.
Yavru kuşları cıvıldaııp,
Gözyaşları akarak,
Yalvardılar sakın diye,
O bir günahsız can diye:
“Koru anne, zavallıyı,
Kurtaran odur bizi.
Yoksa ölürdük,
Açılmadan solardık.
Bizi yerdi yılan,
Ayrılırdın, anneciğim”.

XI

Semurğ oylanib qâldı,
Qalbini şâfqat âldı.
Qumning bağrigä bätgân,

Simurg düşünceye daldı,
Kalbini şefkat sardı.
Kumun bağrına batan,

Quyâşdâ küyib yâtgân,
Bunyâdgâ sâyâ sâldi,
Qanât âstigâ âldi.
Quş nâmlı bu büyük zât,
Undägi kümüş qanât,
Bütün bârlıqni tutdi,
Bâr âsmânnı berkitdi.
Bunyâd sâlıqn sâyädâ,
Bundäy zor himâyädâ,
Yetti tünni uxlâdi,
Yetti künni uxlâdi.
Uyğânâ bermâgâç u,
Bâsib tâbârâ uyqu,
Semurğ dâryâgâ ketdi,
Xıyâl ötmâsdän yetdi.
Suvni şimirdi çöllâb,
Qanâtlârinı höllâb,
Şu zâmân uçib keldi,
Cälädây köçib keldi.
Toxtâb Bunyâd qâşidâ,
Bir silkindi bâşidâ
Bunyâd uyğândi dârhâl,
Uni lâl etdi bu hâl.
Birdân turib seskândi,
Quşni körüb seskândi.
Âdâmlârgâ oxşabrâq,

Güneşte yanıp yatan,
Bünyad'a gölge saldı,
Kanatlarının altına aldı.
Kuş adlı bir büyük zat,
Ondaki gümüş kanat,
Bütün varlığı tuttu,
Tüm gökyüzünü kapattı.
Bünyad serin gölgede,
Böyle güzel himayede,
Yedi geceyi uyudu,
Yedi gündüzü uyudu.
Uyanmayınca o,
Uykusu dinmeyince,
Simurg deryaya gitti,
Çok geçmeden yetti.
Susayıp suyu çok içti,
Kanatlarını ıslatıp,
O anda uçup geldi,
Sağanak gibi taşıp geldi.
Durup Bünyad'ın karşısında,
Bir sarsıldı başında.
Bünyad uyandı derhal,
Birden durup ürperdi.
Birden kalkıp titredi,
Kuşu görüp titredi.
İnsanlara benzeyip,

Semurğ başladi sorâq:
“İkki ming yıldan beri,
Şu keng sährâning yeri
Bolmişdir mengä mäkân.
Mendän başqa birâr cân
Kelâlmâdi bungä heç.
Qumlâr köçib ertä-keç,
Vätänidän äcrâldi,
Sâhrâ giyâhsiz qâldi.
Qurtlâr särsân boldilâr,
Uçgân quşlâr öldilâr.
Bundä faqat tâpdi cân,
Sen hâlâk qılgân ilân.
Heç yağmâdi yâmgır häm,
Yer körmâdi zârrâ nâm.
Qadâm bâsmâdi insân,
Dârimâdi heç häyvân.
Şunçä yıl yâlgız turdim,
Yer vâ âsmânni kördim.
Söylä mengä, ey âdâm,
Bâşinggä tüşdi ne ğam?
Zor bir mârdlik qılıbsân,
Lekin bekâr kelibsân.
Tilägingni äyt mengä,
Ne kömâk berây sengä?”

Simurg soru sormayı başladı:
“İki bin yıldan beri,
Bu geniş sahranın yeri
Olmuştur bana mekân.
Benden başka bir can
Gelemedi buraya hiç.
Kumlar göçüp gece gündüz,
Vatanından ayrıldı,
Sahra bitkisiz kaldı.
Kurtlar avare oldular,
Uçan kuşlar öldüler.
Burada fakat buldu can,
Senin öldürdüğün yılan.
Hiç yağmadı yağmur da,
Yer görmedi zerre nem.
Adım atmadı insan,
Yaklaşmadı hiç hayvan.
Bunca yıl yalnız durdum,
Yer ve gökyüzünü gördüm.
Söyle bana, ey insan,
Başına geldi ne gam?
Büyük bir mertlik yapmışsın,
Lakin boşuna gelmişsin.
Dilediğini söyle bana,
Ne yardım edeyim sana?”

XII

Meni gözäl Pärizâd
Cönätđi, – dedi Bunyâd. –
Dunyâni ğamgä kömgän,
Cäfâ-älämgä kömgän
Devni bir körmâqçimän,
Körib öldirmâqçimän.
Âdämlärgä baxt bermâq,
Baxtlilärgä gül termâq
Eldän şiarim boldi,
Nâmus vâ ârim boldi.
Şuni qılsäm Pärizâd,
Yârim bolib, qılır şâd”.
Quş dediki: “Ey insân,
Bekâr bolibsän särsân,
Pärizâd xop äldäpti,
Qorqınç yollärgä sâpti.
Xânning qızı dev bilän
Âşnä edi burundän.
Yâmân körgänlärini,
Duşmân bilgänlärini
Yollâr edi öşängä.
Dost emäs ekän sängä.
Sen bu yoldä ölürsän,
Anıq, qurbân bolursän.
Devgä barmây qoyâ qâl,
Başqa qızni deyâ qâl”.

Beni güzel Perizad
Gönderdi, – dedi Bünyad. –
Dünyayı kedere gömen,
Cefa eleme gömen
Devi bir göreceğim,
Görüp öldüreceğim.
İnsanlara baht vermek,
Mutlulara çiçek toplamak
Önceden şiarım idi,
Namus ve arım oldu.
Bunu yapsam Perizad,
Yârim olup, eder şad”.
Kuş dedi ki: “Ey insan,
Boşuna gelmişsin,
Perizad güzel kandırmış,
Korkunç yollara atmış.
Hanın kızı dev ile
Arkadaştı eskiden.
Beğenmediklerini,
Düşman bildiklerini
Yollardı ona.
Dost değilmiş sana.
Sen bu yolda ölürsün,
Kesin, telef olursun.
Dev’e gitme kal,
Başka kızı seç”.

Esgä kelib Pärizâd:
“Qaytmayman, – dedi Bunyod. –
Şer izidän qaytmäydi.
Er sözidän qaytmäydi.
Uni kömgünçä uyät
Ölgäni yaxşırâq bät.
Şuning üçün bârämän,
Nimä bolsä körämän”.

XIII

Quşdä mehr uyğândi,
Qızğaniş bilän yândi,
“Kel, esä üstimgä çıq,
Mening qanâtingä çıq,
Bir nâfäs oltirgin cim,
Bir nâfäs közingni yum.
Men küninggä yarayin,
Seni âlib bâräyin.
Dengizlärdän ötgändä,
Dunyâni suv tutgändä
Közläring açilmäsin,
Xayâling sâçilmäsin;
Özingni yoqâtmägin
Yänä suvgä âtmägin.
Seni âlib bârärmän,
Küräşinggä qarärmän,
Ölsäng günâh özingdä,

Aklına gelip Perizad:
“Dönmeyeceğim, – dedi Bünyad.–
Aslan izinden dönmez.
Er kişi sözünden dönmez.
Onu gömmek ayıptır
Ölmesi daha iyidir.
Bunun için gideceğim,
Ne olursa göreceğim”.

Kuşta şefkat uyandı,
Kıskançlıkla yandı,
“Gel, öyleyse üstüme çık,
Benim kanadıma çık,
Bir nefes otur sessiz,
Bir nefes gözünü kapat.
Ben gününe yarayayım,
Seni alıp götürüyüm.
Denizlerden geçerken,
Dünyayı su bastığında
Gözlerin açılmasın,
Hayâlin dağılmasın;
Kendini kaybetmeyesin
Yine suya atmayasın.
Seni alıp götürürüm,
Güreşine bakarım,
Ölürsen günah senin,

Qorquv bilmäs sözingdä.
Ägär devni öldirsäng,
Yerni nurgä toldirsäng,
Yänä älib qaytärmän,
Äfärlär äytärmän”.
Qanätgä çıqdi Bunyåd,
Közini çirt yumdi bät.
Vä Semurğ qıldı pärvâz,
Dunyâni tutdi ävâz,
Kün bätär tãmân ketdi,
Tun yağar tãmân ketdi.
Semurğ ästidä dunyâ
Äylängän boldi göyâ,
U oqdäy uçib ötdi,
Yäşindäy köçib ötdi.
Yeru kökkä sâldi cär,
Şävqinigä dunyâ kâr.
Xezlägändä yurt âldi,
Ölkälär ketdä qâldi.
Qâlmäy ötmägän yeri,
Uçä-uçä äxiri
Ormanlikkä yetişdi,
Şävilläb pästgä tüşdi.
Yälmäğizning qâşidän,
Daraxtlärning başidän
Väbâ ötgändäy boldi,

Veya korku bilmeyen sözüdür.
Eğer devi öldürürsen,
Yeri nurla doldurursan,
Tekrar alıp dönerim,
Aferinler söylerim”.
Kanada çıktı Bünyad,
Gözünü hemen yumdu.
Ve Simurg uçuşa kalktı,
Dünyayı sesi tuttu,
Gün batar tarafa gitti,
Gece yağar tarafa gitti.
Simurg’un altında dünya
Dönüyordu güya,
O kurşun gibi uçup geçti,
Şimşek gibi göçtü gitti.
Yere göğe ses saldı,
Dünya gürültüsünden sağır oldu.
Hızlandığında yurt aldı,
Ülkeler geride kaldı.
Kalmadı geçmediği yer,
Uça uça sonunda
Ormanlığa yetişti,
Gürleyerek aşağı indi.
Cadının kaşından,
Ağaçların başından
Veba geçmiş gibi oldu,

Bälâ yetgändäy boldi.
Semurğ bir silkindi bāt,
Közini açdı Bunyâd.
Kün bätärdä bir ormân,
Ungä boldi nâmâyân.
Daraxtlärgä köz sâldi,
Âğır häyrätdä qâldi.
Tikildi suq kirgüdek,
Bundä ösgän här teräk
Bâşı âsmângä yetgän,
Kökkä çirmäşib ketgän.
Ätrâfgä cilvâ qıldı,
Näfäsläri tıqıldı.
Semuruğ dedi: “Ey bätir,
Kel endi, orningdän tur!
Bârib duşmäningni tâp,
Qılıç sâl, boynidän çâp.
Cönä, baxting bâr bolsin,
Ötkir qılıç yâr bolsin.
Seni şundä kütärmän,
Kelmäsäng qân yutärmän”, -
Deyä közdän yoqâldi,
Bir kesäk bolib qâldi.
Bunyâd ormângä kirdi.
Suv keçib, qângä kirdi.
Ötkir qılıç qolidä,

Bela yetmiş gibi oldu.
Simurg o an bir silkelendi,
Gözünü açtı Bünyad’ı gördü.
Doğu tarafında bir orman,
Ona görünür oldu.
Ağaçlara baktı,
Çok şaşırıldı kaldı.
Bakakaldı aç gözlülerce
Burada yetişen her kavak ağacının
Yüksekliği göğe yetmiştir,
Göğe tırmanıp gitmiş gibidir.
Etrafına baktı,
Nefesleri tıkanıdı.
Simurg dedi: “Ey bahadır,
Gel şimdi, yerinden kalk!
Gidip düşmanını bul,
Kılıç salla, boynundan kes.
Git, bahtın açık olsun,
Keskin kılıç yâr olsun.
Seni burada bekleyeceğim,
Gelmezsen kan yutacağım”, -
Diye gözden kayboldu,
Bir taşa dönüştü kaldı.
Bünyad ormana girdi.
Su geçip, kana battı.
Keskin kılıç elinde,

Bârâr ekân yolidâ
Daraxtlâr külâr edi,
Yırtıçılâr ölar edi.
Ormândâ hârnâki bâr,
Qurtu quşu cânivâr,
Qarşı âlar edilâr,
Nâzâr sâlar edilâr.
Bu hâm bolâr deb qurbân,
Yedilâr köp puşây mân.
Çumçuqlâr çirqırârđi,
Bulbul yiğlâb turârđi.
Bunyâd esâ mârdânâ,
Mârdu bâhâdirânâ,
Ormândâ bârâr edi,
Devni axtârâr edi.
Âşıqardı körây deb,
Qarşısıdâ turây deb,
Qılâr edi köp ârmân,
Tâpây deb dârdgâ dârmân.

Giderken yolunda
Ağaçlar gülerdi,
Yırtıcılar ölürdü.
Ormanda her ne varsa,
Böcek kuş veya canavar,
Karşılıyordu onu,
Bakınıyorlardı.
Bu da telef olur diye,
Çok pişmanlık duydular.
Serçeler cıvıldıyordu,
Bülbül ağlayıp dururdu.
Bünyad ise mertlerce,
Kahraman ve bahadırlarca,
Ormanda giderdi,
Devi arardı.
Göreyim diye acele ederdi,
Karşısına çıkayım diye,
Ederdi çok ukde,
Böylece derde derman bulayım
derdi.

XIV

Bunyâd yetti kün kezdi,
Yetti qârâ tün kezdi.
Eng âxiri tün çağı,
Bir hid sezdi dimâğı
Tâni cimirlâb ketdi,

Bünyad yedi gün gezdi,
Yedi kara gece gezdi.
Sonunda gece vakti,
Burnu bir koku aldı
Vücudunda bir ürperti belirdi,

Qalbi qımirläb ketdi.
Bârä berdi u hämân,
Güvilläb qâldi här yân,
Ormân şätirläb qâldi,
Bärglär pätirläb qâldi.
U yänä yurdi bir âz,
Âxir dev çıqdi peşvâz.
Sekin-sekin yurärdi,
Qah-qah urib turärdi.
Dumidän başigäçä,
Bâşdän âyâğıgäçä
Xursändlik âlgän edi,
Şâdlikdä qâlgän edi.
Zähär tâmär edi tişidän,
Ölim yâğar işidän.
Şâxi âsmändä edi,
Tirnâğı qändä edi.
Bunyâdgä külib bâqıb,
Nâfsigä yigit yâqıb:
“Sälâm, oğlim, kel, – dedi, –
Duşmân emäs el, – dedi, –
Âmân-esân barmisän?
Pärizâdgä yârmisän?
Gözäl qızım âmânmi?
Şox yulduzim âmânmi?
Tilägingni äyt mengä,

Kalbi kımıldıyordu.
Durmada gıdiverdi
Kükreyerek kaldı her yan,
Orman çatırdamaya başladı,
Yapraklar hışırdardı.
O yine biraz yürüdü,
Sonunda dev karşısına çıktı.
Yavaş yavaş yürüyordu,
Kahkaha atıp duruyordu.
Kuyruğundan başına kadar,
Baştan ayağa kadar
Mutluluk sarmıştı,
Çok sevinmişti.
Zehir damlar dışından,
Ölüm yağar işinden.
Boynuzu gökteydi,
Tırnağı kan içindeydi.
Bünyad’a gülerek bakıp,
Bu yiğit nefesine hoş gelip:
“Merhaba, oğlum, gel, – dedi, –
Düşman değilim dostum, – dedi, –
Sağ-salim var mısın?
Perizad’a yâr mısın?
Güzel kızım iyi mi?
Oynak yıldızım iyi mi?
Dileğini söyle bana,

Ne murâd kerâk sengâ?”

Yigit sözgä başladı,

Gäpni tizib taşladı:

“Bunyâd sengä el emäs,

El bolgänni dev emäs.

Sen bir âfât emişsän,

Âdämzâdning yâvi,

Oğlânların gorkâvi

Özing emişsän yalgız.

Pärizâd degäning qız,

Qançâ dosting bolsä häm,

Äläm yutib ölsä häm,

Başinggä yetäcäkmän,

Öldirib ketäcäkmän”.

Bunyâd kılıç çıkardı,

Ormân yältiräb qâldi.

Bunyâdning qahri keldi,

Devning häm ähri keldi,

Közläridän ot saçdı,

Ormânlikdän tün qaçdı.

U här âğız açgändä,

U här bir ot saçgändä

Zor bir yângın ketärdi,

Qançâ ormân bitärdi.

Näfäsüdän zor borân

Qozğalär edi här yân:

Ne murat gerek sana?”

Yigit konuşmaya başladı,

Sözlerini dizmeye başladı:

“Bünyad sana dost değil,

Dost olduğu dev değil.

Sen bir afet imişsin,

İnsanoğlunun düşmanı,

Oğlanların mezarcısı

Yalnız kendinmişsin.

Perizad dediğin kız,

Ne kadar dostun olsa da,

Elem yutup ölse de,

Başını keseceğim,

Öldürüp gideceğim”.

Bünyad kılıç çıkardı,

Orman parladı.

Bünyad’ın kahrı geldi,

Devin de zehri aktı

Gözlerinden ateş saçtı,

Ormanlıktan gece kaçtı.

O her ağzını açtığında,

O her ateş saçtığında

Büyük bir yangın çıkardı,

Nice orman biterdi.

Nefesinden büyük fırtına

Harekete geçirdi her yan:

T mirl r k  ar edi,
Daraxtl r u ar edi,
 sm nni quşlar tutib,
H mməsi h m q n yutib,
 irqır şib tur rdi,
Zor k r şni k r rdi,
T kil r edi q nl r...
B r  yirtqi  h yv nl r
Kez rdi bes r nc m
Saql b q lm q u un c n.
Buny dni yutm q u un,
Bo zid n tutm q u un
Dev h ml  qıl r edi,
Ba'zid  k l r edi.
 t şd  edi i i,
B h dirning qılı i
Y ltir rdi b şid ,
K l r edi q şid .
Buny d qılı  s lg nd ,
H r bir sirm b  lg nd 
Devni  zib  t rdi.
 zib, buzib  t rdi.
Toxt m di q nli c ng,
Boldi devning h li t ng.
 kki k nu ikki t n
S lişdi ul r b t n.

A a  k kleri kopuyordu,
A a lar u uyordu,
G ky z n  kuşlar tutup,
Tamamı da kan yutup,
Cıvıldaıyıp dururdu,
B y k g reşini g r yorlardı,
D k l rd  kanlar...
T m yırtıcı hayvanlar
Gezerdi telaşlı
Saklamak i in canını.
B nyad'ı yenmek i in,
Girtla ından tutmak i in
Dev hamle ederdi,
Bazen g lerdi.
Ateşlerdeydi i i,
Bahadırın kılıcı
Parlıyordu b şında,
G lerdi karşısında.
B nyad kılı  vurdu unda,
Her darbe indirdi inde
Devi kesip ge erdi.
Kesip, bozup ge erdi.
Durmadı kanlı savaş,
Oldu devin hali zor.
 ki g n iki gece
Durmadan savaştılar.

Tinimi bilmädilär,
Yäräşgä kelmädilär.
Bunyåd qılçı bilän,
Zähärli uçı bilän
Devni burdälây berdi,
Qılıç qân yälây berdi.
Dev mäkân qurgän orman
Başdän âyâq boldi qân.
Qılıçni här sâlgändä,
Här bir sirmâb âlgändä
Bir câyni âlib ötdi,
Bir rahnâ sâlib ötdi.
Âxiri cân qâlmâdi,
Cânu dârmân qâlmâdi.
Qılıç boğzidän tutgâç,
Tağ kâbi yârib ötgâç
Dev härsillâb qulâdi,
Bir qarsillâb qulâdi.
Dev qulâb, yıqılğändä,
Birdän yâksân bolğändä
Yerlär qımirlâb ketdi,
Zilzilä gürlâb ketdi.
Çözälâ tuşgân çağı,
Devning başu âyâğı
Ormanı tutib ketdi,
Sıgmây çetgä hâm ötdi.

Durmayı bilmediler,
Barışmaya gelmediler.
Bünyad kılıcıyla,
Zehirli ucuyla
Devi parçalamaya devam etti,
Kılıç kan yalamaya devam etti.
Devin mekân ettiği orman
Baştan ayağa oldu kan.
Kılıcı her vurduğunda,
Her darbe indirdiğinde
Bir yerini alıp geçti,
Bir korku salıp geçti.
Sonunda can kalmadı,
Canı derman kalmadı.
Kılıç boğazından tutunca,
Dağ gibi delip geçince
Dev gürültüyle yıkıldı,
Küt diye yere düştü.
Dev düşüp, yıkılınca,
Birden yerle bir olduğunda
Yerler sarsıldı,
Deprem kükredi.
Yere uzandığında,
Devin başı, ayağı
Orman'ı kaplıyordu,
Sıgmadan kenarlarından taşıtı.

U tipirläb berdi cân,
Vä cimit qaldı ormân.
Şundän song bätir Bunyâd
Bolib özidä yoq şâd,
Qılıçni yuvib âldi,
Bir öpib, qıngä sâldi.
Pärrändälär bärçäsi,
Gözäli, ây pärçäsi
Bâtirni uzättilär,
Âlqışlâb küzättilär.
Yigit Bunyâd mârđânä,
Mârdu bähâdirânä,
Yurib ormândän çıqdi,
Ğavğâ vä qândän çıqdi.
Bätir ğâyät beqarâr,
Semurğığä intizâr
Turâr edi köz tutib,
Hâr közini yüz tutib.
Kesäk bolib yâtgân quş,
Göyâ körgän kâbi tuş.
Qânlâr tökilgänini,
Bunyâdning yenggänini,
Bâtirning ğussädän pâk,
Dev bolgänini hâlâk –
Bilâr edi hämmäsin.
Kesäk bolib kölkäsin

O çırpınıp verdi can,
Ve sessiz kaldı orman.
Bundan sonra cesur Bünyad
Çok mutlu oldu,
Kılıcını yıkadı,
Bir öpüp, kılıfına koydu.
Kuşların hepsi,
Güzeli, ay parçası
Bu cesuru ağırladılar,
Alkışlayıp gönderdiler.
Yiğit Bünyad mertlerce,
Mert bahadırlarca,
Yürüyüp ormandan çıktı,
Kavga ve kandan çıktı.
Cesur gayet kararsız,
Simurg arkadaşına baktı
Duruyordu bekleyip,
Her gözünü yüz tutup.
Taş olup yatan kuş,
Güya rüya görmüş gibi.
Kanlar döküldüğünü,
Bünyad'ın yendiğini,
Bu cesurun gamdan kurtulduğunu,
Devin ise öldüğünü –
Biliyordu hepsini
Taş olup gölgesini

Yergä sâlib yâtardı,
Ârâm âlib yâtardı.
Bunyâd kelgân zâmân ul,
Şâdlikkâ toldi bütkül.
Bir äylänib quş boldi,
Bunyâd köngli xuş boldi.
Bâtir izidân öpdi,
İkki közidân öpdi.
Dedi: “Kel, üstimgä çıq,
Mening qanâtingä çıq!
Endi ketgä qaytäylik,
Elgä dâstân äytäylik.
Bâtir yigit, ketdik, bol!
Kelgân câygä yetdik, bol!”
Bâtir qanâtgä çıqdi,
Zor “duldul âtgä” çıqdi.
Közini yumgân zâmân,
Xâyâlgä çömgân zâmân.
Semurğ kökdä yol âldi.
Ormânlâr ketdä qâldi.
Bir yurt köçib bârgändäy
Köçib, uçib bârgändäy
Şâvqın-surân zor edi,
Vä beimkân zor edi.

Yere koyup yatardı,
Dinlenerek yatardı.
Bünyad geldiği zaman o,
Mutluluğa doldu.
Tekrar yine kuş oldu,
Bünyad'ın gönlü hoş oldu.
Cesur izini öptü,
İki gözünden öptü.
Dedi: “Gel, üstüme çık,
Benim kanadıma çık!
Şimdi geri dönelim,
Halka destan söyleyelim.
Cesur yiğit, hadi gidelim!
Geldiğimiz yere ulaşalım, hadi!”
Cesur kanada çıktı,
Güzel “düldül ata” bindi.
Gözünü kapattığı zaman,
Hayâle daldığı zaman.
Simurg göğe yol aldı.
Ormanlar geride kaldı.
Bir yurt taşınmış gibi
Göçüp, uçup gelmiş gibi
Çok gürültülüydü,
Ve inanılmaz güzeldi.

XV

Gözâl quş qanâtidä,

Güzel kuşun kanadında,

Kökning çapqır âtidä
Uçib bärärkän Bunyâd,
Xâyâlidä Pärizâd.
Quş keng sährägä yetdi,
İnigä qarâb ketdi:
“Ey Bunyâd, közingni aç,
Cähânni kör, nâzâr sâç!
Endi yolni tâpârsân,
Keräk bolsä çâpârsân.
Bâr, yaxşilâr yâr bolsin.
Bâtir, baxting bâr bolsin”.
Qaytädän qol uşlaşib,
Semurğ bilän xuşlaşib,
Bir-birini quçaqlab,
Mehru muhâbbât bağlâb
Äcrâldilâr ikkâvlân.
Bunyâd cähânni câvlân
Urib yänä yol ketdi,
Sâhrâ bilän çöl ketdi.

XVI

Tâğlâr âşdi, qır âşdi,
Äylâr boyi ädâşdi.
Sönggi qırdän ötgändä,
Öz yurtigä yetgändä
Künlärini sänâdi,
Tünlärini sänâdi,

Gögün koşan atında
Uçup giderken Bünyad,
Hayâlinde Perizad.
Kuş geniş sahraya yetti,
Yuvasına doğru gitti:
“Ey Bünyad, gözünü aç,
Cihanı gör, bir göz at!
Artık yolunu bulursan,
Gerektiğinde koşarsın.
Git, iyiler yâr olsun.
Cesur, bahtın açık olsun”.
Tekrardan el sıkışıp,
Simurg ile vedalaşıp,
Birbirini kucaklayıp,
Sevgi muhabbet bağlayıp
Ayrıldılar ikisi.
Bünyad cihanın etrafında
Yine yola doyuldu,
Sahra ile çöl gitti.

Dağlar aşdı, tepeleri aşdı,
Aylarca yolu karıştırdı.
Son tepeden geçince,
Kendi yurduna yettiğinde
Günlerini saydı,
Gecelerini saydı,

Änglädi, räsä uç yıl
Kezgänini muttäsil.

Anladı, tam üç yıl
Devamlı gezdiğini.

XVII

Räsä uç yıl ötgändä,
Älämni gül tutgändä,
Yäm-yäşil ertä bähâr,
Pärizädgä intizâr,
Bunyâd boldi nämâyân –
Häm xursändu häm häyrân.
Yurägi urib keldi,
Älämni körüb keldi.
Pärizâdni sorâqlâb,
Bağrini otda dâğlâb,
Xâanning eşigin qâqdi,
Erib, suv bolib âqdi.
Pärizâdni körgäli,
Ähvâlini sorgäli,
Cähânni urib cävhlân,
Semurğ bilân ikkâvlân
Äsmändä uçgänini,
Yâvuz devning tänini,
Qılıçdä toğrâgänin,
Älgänin uning cânin
Söylägäli şaşardı,
Däryâ kâbi taşardı.
Qalbini bir ağır ğaş

Tam üç yıl geçtiğinde,
Alemi çiçek kapladığında,
Yemyeşil ilk bahar,
Perizad'a intizar,
Bünyad gözüktü –
Hem mutlu hem şaşkın.
Yüreği vurup geldi,
Alemi görüp geldi.
Perizad'ı sorarak,
Kalbini ateşte dağlayıp,
Hanın kapısını çaldı,
Eriyip, su gibi aktı.
Perizad'ı görmeye,
Halini sormaya,
Cihanı dolaşıp,
Simurg ile ikisi
Gökyüzünde uçtuğunu,
Kötü devin vücudunu,
Kılıçta doğradığını,
Onun canını aldığını
Söylemeye acele ederdi,
Derya gibi taşardı.
Kalbini bir kötü his

Ortardi misli átâş.
Bir şubhâsi bâr edi,
Şubhâ dosti zâr edi,
Ne keçdi pâri hâli,
Solmâdimi nihâli?
Uzâq uç yıl muttâsil,
Nelâr qıldı ekân ul?–
Deyâ âzâb çekârdi,
Zor ıztırâb çekârdi.
Bunyâd sârâygâ kirdi,
Taxt turgân câygâ kirdi.
Özini yoqâtdi xân
Bâtirni körgân zâmân.
Xâanning yüzigâ qarâb,
Qalbi içrâ ârâlâb
Bunyâd bâhâdirânâ,
Söz başlâdi mârđânâ:
“Âlämni körib keldim,
Devni öldirib keldim.
Dâryâlârni qurutgân,
Balıqlârni çurutgân,
İnsânni dârdu bälâ
Bilân qılgân mubtälâ
Yâvuzning âti oçdi,
Âtu hâyâti oçdi,
Kerâkkim qılmây cäfâ,

Ateş gibi yakıyordu.
Bir şüphesi vardı,
Şüphe dostu muhtaçtı,
Ne oldu perinin hali,
Solmadı mı filizi?
Uzak üç yıl boyunca,
Neler yapmıştır o? –
Diye azap çekerdi,
Çok ıstırap çekerdi.
Bünyad saraya girdi,
Tahtın olduğu yere girdi.
Kendini kaybetti han
Bahadırı gördüğü zaman.
Hanın yüzüne bakıp,
Kalpten ve içtenlikle
Bünyad kahramanlarca,
Söze başladı mertçe:
“Alemleri görüp geldim,
Devleri öldürüp geldim.
Deryaları kurutan,
Balıkları çürüten,
İnsanı dert ve bela
İle müptela eden
Kötünün adı silindi,
Adı hayatı silindi,
Şimdi gereken cefayı etmeden

Va'dägä äyläb väfä
Pärizädni bergäysän,
Ul äzädni bergäysän.
Toy başlämäq lâzimidir,
Küy başlämäq lâzimidir".
Qävâğini uyib xân,
Uyätigä küyib xân,
Sözgä kirişdi äciz:
"Sengä va'dä qılğän kız,
Sözinggä cävâb bersin,
Keräk bolsä tâb bersin.
İxtiyâri özidä,
Turgän bolsä sözidä,
Toy başlärmiz şul zämân,
Bolişärmiz şadmân.
Qani, Pärizäd kelsin,
Öşä, hur, äzäd kelsin".
Mulâzimlär çäpdilär,
Pärizädni tâpdilär.
Päydä bolgäç Pärizäd,
Häyrätdä qâldi Bunyâd.
İxtiyâri yoqâldi,
Sâvuq bir terdä qâldi:
Xânning qızı Pärizäd,
Ğamgin emäs, cudä şad,
Oğlin âldigä sâlib,

Söze vefa eyleyip
Perizad'ı vereceksin,
O azadı vereceksin.
Düğün başlamak lazımdır,
Nağme başlamak lazımdır".
Kaşlarını çatıp han,
Utancından yanıp han,
Aciz söz söylemeye başladı:
"Sana söz veren kız,
Sözüne cevap versin,
Gerek olsa hemen versin.
Seçimi kendi yapar,
Durmuş ise sözünde,
Düğünü başlatırız o zaman,
Mutlu oluruz.
Hani, Perizad gelsin,
O, güzel, azat gelsin".
Hizmetçiler koştular,
Perizad'ı buldular.
Perizad geldikten sonra,
Şaşırdı kaldı Bünyad.
Kendini kaybetti,
Soğuk bir ter içinde kaldı:
Hanın kızı Perizad,
Üzgün değil, çok şad,
Oğlunu önüne alıp,

Qızını qolgä âlib,
Kelär edi ul tãmân,
Bâqar edi köp yâmân.
Bunyâd hängü mäng qâldi,
Hâli-zâri täng qâldi.
Ungä Pärizâd mäkkâr
Şulärni qıldı izhâr:
“Çopânni sevâlmâdim,
Heç köngil qoyâlmâdim.
Ğurbâtgä qârgänimning,
Devgä yubârgänimning
Sâbâbi şundâ edi,
Könglim tügündâ edi.
Ölib ketâr deb edim,
Çurib ketâr deb edim.
Qançâ bâtir bolsäng häm,
Zor bâhâdir bolsäng häm
Töşäging xäs deb bildim,
Äslingni pâst deb bildim.
Sevâlmâdim seni men,
Çunki men xân qızımân.
Men sârâyning erigä,
Âtämning vâzirigä
Ällaqaçân tekkänmân.
Şârt qılıb sâfârgä sän
Çıqıb ketgän küningdâ,

Kızını ele alıp,
Gelirdi o tarafa,
Bakardı çok fena.
Bünyad dilsiz kaldı,
Hali fena oldu.
Ona kurnaz Perizad
Şunları açıkladı:
“Çobanı sevemedim,
Hiç gönül veremedim.
Gurbete bıraktığının,
Dev’e gönderdiğimin
Sebebi buydu,
Gönlüm bağılydı.
Ölüp gider diye düşündüm,
Çürüyüp gider demiştim.
Ne kadar cesur olsan da,
Büyük kahraman olsan da
Yatağını saman diye bildim,
Aslını alçak bildim.
Sevemedim seni ben,
Çünkü ben han kızıyım.
Ben sarayın erine,
Babamın vezirine
Çoktan evlenmiştim.
Şart koyup sefere senin
Çıkıp gittiğin gün,

Yoldä bolgän tünindä,
Toy bolib ötgän edi,
Hämmä iş bitgän edi”.
Yergä tikilgäç xân
Cim qâldi uzâq zâmân.
Pärizâd yergä bâqdi,
Bunyâd otda tutaqdi.
Ne äytärin bilmäsdän,
Tili sözgä kelmäsdän,
Ğazâbdä yânär edi,
Yânär, qıynälär edi.
Pärizâdni, xânni häm,
İkki nâmârd cänni häm
Qılıçdän ötkäzmâqqa,
Ölimgä yutqızmaqqâ
Hâzir edi şul zâmân,
Ot içidä beâmân.
Şu ğazâb, şu öç bilän,
Şu qasâs, şu küç bilän
Sârâyni taşlâb çıqdi,
Közini yaşlâb çıqdi.
Beväfâ xân qızını,
Nâmârd xânning özini
Unutmâdi heç qaçân,
Qarğab ötdi beâmân.

Yolda olduğun gece,
Düğün olup geçmişti,
Bütün iş bitmişti”.
Yere baktıkça han
Sessiz kaldı uzun zaman.
Perizad yere baktı,
Bünyad ateş gibi yandı
Ne söyleyeceğini bilmeden,
Dili söze gelmeden,
Öfkede yanardı,
Yanar, azap içindeydi.
Perizad’ı, hanı da,
İki namert canı da
Kılıçtan geçirmeye,
Ölüme göndermeye
Hazırdı o zaman,
Ateş içinde çaresiz
Bu gazap, bu öç ile,
Bu intikam, bu güç ile
Sarayı bırakıp çıktı,
Gözü yaşlanıp çıktı.
Vefasız han kızını,
Namert hanın kendini
Asla unutmadı,
Durmada lanetleyip yaşadı.

ÄYGÜL BİLÄN BAXTIYÄR

AYGÜL İLE BAHTIYAR

I

Bälilik künlärimdä,
Uyqusiz tünlärimdä,
Köp ertäk eşitgändim,
Söyläb berärdi buvim.
Esimdä öşä dämlär:
Özi uçär gilämlär,
Tâhir-Zuhrä, Yâriltâş,
Äyni uyältirgän qâş,
Ot bağlägän qanâtlär,
Beqanât uçgän ätlär,
Baxtiyâr bilän Äygül,
Qız bolib açilgän gül,
Söylägüvçi devârlär,
Bälä böp qâlgän çällär...
Buvimning här qıssäsi,
Här bir qılgän hissäsi
Fikrimni tårtär edi,
Häväsım ärtär edi.
Tinglär edim betinim,
Uzun tünlär yätib cim,
Sezä älärdim küçin,
Köpi yâlgän, köpi çin.

Çocukluk günlerimde,
Uykusuz gecelerimde,
Çok masal dinlemiştim,
Söylərdi babaannem.
Hatırımnda o anlar:
Kendi uçär kilimler,
Tahir Zühre, Yarıltaş,
Ayı utandıran kaş,
Ateş bağlayan kanatlar,
Kanatsız uçan atlar,
Bahtiyar ile Aygül,
Kız olup açılan gül,
Söyleyici duvarlar,
Çocuk olup kalan yaşlılar...
Babaannemin her kıssası,
Her yaptığı hissesi
Düşünceye daldırırdı,
Hevesim artardı.
Dinlerdim durmadan,
Uzun geceler yatıp sessiz,
Hissedebiliyordum gücünü,
Çoğu yalan, çoğu gerçek.

Ämmâ, Äygül-Baxtiyâr
Ertägini u täkrâr
Qılâr edi hâr keçin.

II

Cämbil degän tãmândä,
Cudä qadim zãmândä
Qullâr isyân qıldilâr.
Cänggä kirib qoşinlâr,
Uruşib äyu künlâr,
Dunyâni qân qıldilâr.
Tinçlik tügäb aç eldä,
Mämläkät qâldi seldä.
Dähşät içrâ yänib xân,
Hâr tãmân qıldı färmân.
Toxtämäy dâvul qâqdi,
Mäydânlärgä ot yâqdi,
Öz hâligä qılıb âr,
Tikib qatâr-qatâr dâr,
Közlärigä tolib qân,
Zämbäräklâr boşättdi,
Täni zähärgä bättdi.
Cämbil eli köp zämân
Töpâlân bolib yättdi.
Bir ğazäb içrâ cäni,
Cämbilning zâlim xâni
Keçär elning qânidä,

Ama, Aygül Bahtiyar
Masalını o tekrar
Ederdi her akşam,
Cambil adlı tarafta,
Çok kadim zamanda
Köleler isyan ettiler.
Savaşa girip ordular,
Savaşıp aylarca günlerce,
Dünyayı bezdirdiler.
Barış bitip aç halkta,
Memleket kaldı selde.
Dehşet içinde yanıp han,
Her tarafa gönderdi ferman.
Durmada davul çaldırdı,
Meydanlara ateş yaktırdı,
Kendi halinden utanıp,
Çokça dar ağacı hazırlatıp,
Gözlerine kan dolup,
Topları boşalttı,
Vücudu zehre battı.
Cambil halkı çok zaman
İsyan içinde kaldı.
Bir öfke içinde canı,
Cambil'in zalim hanı
Geçer halkın kanında,

Qalbidä zor tügünlär.
Qullärning isyânidä
Ötärdi äyu künlär.
Qångä ğarq bolib tünlär
Çayqar, ağrıq başını,
Açlär tökib yâşını
Âlişärdi künu tün,
Yälänğaçlär häm bütün
Berärdi mäydändä cân –
Täläb qılıb haq vä nân.
Äslä qorqmäy ölimdän,
Öç âlärdi zulmdän;
Sirä qılmäy ändişä
Çäpärdi qoldä teşä.
Birävi uşlâb kâsâv
Sävälärdi kelsä yâv.
Bältäsi bâr birining –
Ölim kelmäs ungä teng.
Äğär duç kelsä şu çâq,
Ağdärärdi bolsä tâğ.
Çöri bolğän âtinlär,
Qul ätälğän xâtinlär,
Kümüşdäy äppâq sâqâl
Kökräğini bâsgän çâl,
Yâş gödäklär, cuvânlär,
Nävqırân pählävânlär

Kalbinde büyük düğümler.
Kölelerin isyanında
Geçerdi ay ve günler.
Kana gömülüp geceler
Sallar, ağrıyan başını,
Açlar döküp gözyaşını
Mücadele ederdi gece gündüz,
Çıplaklar da bütün
Verirdi meydanda can –
Talep edip hak ve ekmek.
Asla korkmadan ölümden,
İntikam alırdı zulümden;
Hiç etmeden endişe
Vururdu elde çekiç.
Biri tutup ateş maşasını
Döverdi gelse düşman.
Baltası var birinin –
Ölüm gelmez ona denk.
Eğer gelse o an,
Parçalardı dağ olsa bile.
Hizmetçi olan kadınlar,
Köle olan kadınlar,
Gümüş gibi ak sakal
Göğsünü basan yaşlı adam,
Genç bebekler, genç kadınlar,
Delikanlı pehlivanlar

Cân âlârdi berib cân
Vä qançä-qançä qurbân
Yâtâr edi qâq yerdä.
Tänläri burdä-burdä.
Ötib yüzlâb-minglâb yıl,
Bundäy târixni Cämbil
Körmägändi umrdä...

III

İsyânçi keksä Därxân
Qullärgä başlıq edi.
Qızı Äygül yutâr qân,
Közläri yaşlı edi.
Ätä-bälä ikkâvlân
Qullâr üçün berib cân,
Xänni öldirmâq üçün,
Kötärib elning küçin
Kezärdilär isyândä,
Ming äläm, ming fiğändä.
İsyân bâstirilgän kün,
Därxänni qılıb tutqun
Särâygä keltirdilär.
Yäsâv târtib qoşinlär
Sävlät bilän turdilär.
Song zâlim xängä ulär
Tänitdilär Därxänni:
“Şu başlägän isyänni,

Can alırdı verip can
Ve nice-nice telef olanlar
Yatıyordu yerin ortasında.
Vücutları paramparça.
Geçip yüz binlerce yıl,
Böyle tarihi Cambil
Ömründe görmemişti...

İsyancı yaşlı Darhan
Kölelerin başıydı.
Kızı Aygül yutar kan,
Gözleri yaşlıydı.
Baba evlat ikisi
Köleler için verip can,
Hanı öldürmek için,
Kaldırıp halkın gücün
Gezerdiler isyanda,
Bin elem, bin figanda.
İsyân bastırıldığı gün,
Darhan'ı tutsak edip
Saraya getirdiler.
Saf dizilip ordular
İhtişam ile durdular.
Sonra zalim hana onlar
Tanıttılar Darhan'ı:
“Şu başlamış isyanı,

Şudir Därxânning özi,
Mänä bu Äygül qızı...”
Tikilärdi zâlim xân.
Tikilär edi Därxân.
Yândirgüdäy cähânni,
Qul qılgüdäy här cänni
Ot bâr edi közidä,
Zor tälväsä yüzidä.
Vä xân täşläb köz qırın
Soradi birin-birin:
“Qani, söylägil Därxân,
Ne fäydä berdi isyân?
Kimlər öldi, kim âmân?”
Därxân söz başläb dedi:
“Men vä qızımdän başqa
Ölmägän qul qâlmädi.
Kirib şunçälik yâşgä
Körmävdim şunçä qânni,
Şunçä âhu fiğânni.
El xânumânin bütkül
Sen ot yâqıb etding kül.
Cämbil edi bir böstân,
Qılding uni göristân.
Sendäy qânxor zâlimdän
Qâlmäsin deb birâr zât,
Baş kötârdik, zulmdän

Şudur Darhan’ın kendisi,
İşte bu Aygül kızı...”
Dikilirdi zalim han.
Dikilirdi Darhan.
Yakacak gibi cihanı
Köle yapacak gibi her canı
Ateş vardı gözünde,
Büyük dehşet yüzünde.
Ve han göz ucuyla bakıp
Sordu teker teker:
“Hadi, söyle Darhan,
Ne fayda verdi isyan?
Kimler öldü, kim hayatta?”
Darhan söze başlayarak dedi:
“Ben ve kızımдан başka
Ölmeyen köle kalmadı.
Girip bu kadar yaşa
Görmemişim bunca kanı,
Bu kadar hale, figanı.
Halkın varını yoğunu tamamen
Sen ateşe verip kül ettin.
Cambil bir bostandı,
Onu mezarlık yaptın.
Senin gibi gaddar zalimden
Kalmasın diye bir zat,
Baş kaldırdık, zulümden

Bolmâqçi edik âzâd.
Lekin bu gäl bolmädi,
Ämmâ tiläk ölmädi:
Bir küni säni yıqarmiz
Vä qabrgä tıqarmiz”.
Xân qâvâğını uydi,
Bulutlär yâmğır quydi,
Yälänğâçläb qılıçni
Qulning boynigä sâldi,
Başı ketgän quş kâbi
Därxân tipirläb qâldi,
Yerlär qângä boyäldi.

IV

Imâ qıldı zâlim xân,
Sârây boş qâldi şu ân.
Qulning gözäl qızıgä
Yaqın keldi, yüzigä.
Ölgündäyin tikildi.
Qızning âldidä bu xirs
Körsätib yâvvâyı xirs
Yergä qadâr bukildi,
Közidä xiylä küldi:
“Çöri qız, endi mengä
Xâtin bolursän”, – dedi.
“Hâşämätli sârâyda
Âtin bolursän”, – dedi.

Özgür olmak istedik.
Lakin bu sefer olmadı,
Ama dilek ölmedi:
Bir gün seni yıkarız
Ve mezara sokarız”.
Han kaşını çattı,
Bulutlar yağmur döktü,
Kılıcını çıkarıp
Kölenin boynuna salladı,
Başı kuş gibi uçtu
Darhan titriyordu,
Yerler kana bulandı.

İşaret etti zalim han,
Saray boş kaldı şu an.
Kölenin güzel kızına
Yakın geldi, yüzüne.
Öldürecek gibi dikildi.
Kızın önünde bu hırs
Gösterip yabanilerce hırs
Yere kadar büküldü,
Gözünde biraz güldü:
“Köle kız, şimdi benim
Karım olursun”, – dedi.
“Muhteşem sarayda
Hatun olursun”, – dedi.

Qız cimirləb bədāni –
“Sevməymən, – dedi, – səni.
Yoq. Bolməsmən, oylamə.
Bundəy sözni söylämə.
Sen atəmdən ayırdıng,
Qanətimni qayırdıng.
Qozğālān qılıb ölgən
Şunçə qullər nāmidən
Nəfrətim bərdir sängə.
Özing oylab kör tängə:
Sen ədām eməs-kü, sən.
Həyvəndən həm pəst-kü, sən.
Xətin bolməsmən əslə,
Kelsə başımgə bələ,
Uni sendən körərmən,
Dəim qarğab yurərmən.
Təqdirim yār bolsə-yu,
Fursət quləy kelsə-yu,
Seni əgər öldirsəm,
Təninggə xəncər ursəm,
Dunyədə eng baxtiyār
Ədām bolərdim nāmdār”.
Zəlīm xān xop tutaqdi,
Ğəzəb otidə əqdi.
Quturib qahri keldi,
İləndəy zəhri keldi.

Kızın vücudu titreyip –
“Sevmeyeceğim, – dedi, – seni.
Hayır. Olmayacağım, düşünme.
Böyle sözler söyleme.
Sen babamdan ayırdın,
Kanadımı büktün.
İsyan edip ölen
O kadar kölenin adına
Nefretim vardır sana.
Kendin düşün bakalım:
Sen adam değilsin, sen.
Hayvandan da alçaksın,
Hatun olmayacağım asla,
Gelse başıma bela,
Onu senden göreceğim,
Daima lanetleyip yürüyeceğim.
Kaderim yār olsa da,
İyi bir fırsat gelse de,
Seni eğer öldürsem,
Vücuduna hançer vursam,
Dünyada en bahtiyar
Ve meşhur insan olurdum”.
Zalim han çokça sinirlendi,
Gazap ateşinde yandı.
Öfkelendi kahr edip,
Yılan gibi zehre doldu.

Cähligä çidâlmäyin,
Heç söz deyä âlmäyin,
Cällâdlärni çağırıp,
Yirtqıçlärçä baqırıp,
Undän oçını âldi,
Qızni zindângä sâldi,
Bir yâmân oygä tâldi.

Öfkesine dayanamadan,
Hiç söz diyemedən,
Cellatları çağırıp,
Vahşilerce bağırıp,
Ondan intikam aldı,
Kızı zindana attı,
İyice düşünceye daldı.

V

Zâlim xân sârâyidä
Keksä bir qul bâr edi.
Küni ötär qayğudä,
Hâr nârsädän xâr edi.
Uni derdilär Târlân.
Öldirilgändä Dârxân
Tâqati heç qâlmädi,
Äslä çidây âlmädi.
U qaynâgân qânini,
Färyâd çekkän cânini
Qoymâqqa tâpmädi cây,
Xirä boldi kökdä ây,
U göyâ bir büyük tâğ –
Yuzidä ming yıllık dâğ
Çunki zindân tägigä
Tâşlângän bizning Äygül
Ğaş sâlär yurägigä,
Äzâblär uni bütkül.

Zalim hanın sarayında
Yaşlı bir köle vardı.
Günü kaygıyla geçer,
Her şeyden bıkmıştı.
Ona derdiler Tarlan.
Öldürüldüğünde Darhan
Takati hiç kalmadı,
Asla dayanamadı.
O kaynayan kanını,
Feryat eden canını
Koymaya yer bulamadı,
Bulanıklaştı gökte ay,
O güya bir büyük dağ –
Yüzünde bin yıllık dağ
Çünkü zindan altına
Atılmıştır bizim Aygül
Onun gönlü tedirgin olur,
Azap verir ona tamamen.

Bu zâlim xân Âygülni
Öldirär deb älbättä,
Qayğusi edi kättä.
Âxir u tãpdi yolni,
Uyqugä ketgändä xân,
Âygülni qutqarmâqqa
Qattıq qasd qılıb Tãrlân
Yol sãldi zindân yâqqa.

Bu zalim han Aygöl'ü
Öldürür diye elbette,
Kaygısı büyüktü.
Sonunda o bir yolunu buldu,
Uykuya dalınca han,
Aygöl'ü kurtarmaya
Sıkıca kast etti Tarlan
Yol aldı zindana doğru.

VI

Bãrdiyu ärqân sãldi,
U zim-ziyâ çuqurdân,
Qabrdäy qorqınç ördân
Âygülni tãrtib åldi.
Bütün ätrãf qãp-qãrä,
Şundäy mudhiş tün ârã
Âygül bilân qul Tãrlân
Boldilär yolgã rävvân.
İkkãvi hãm cim edi.
Axiri Tãrlân dedi:
“Qızım, seni zâlim xân
Öldiräcäk beãmân.
Men seni qutqarmâqqa
Âlib keldim bu yâqqa.
Faqat ne hãm qılãrdım,
Nimã qılã ålãrdım?
Men hãm qulmãn, qanãtim

Gidince aşığıya halat indirdi,
O simsiyah çukurdan,
Mezar gibi korkunç yerden
Aygöl'ü çekip aldı.
Tüm etraf kapkaranlık,
Böyle müthiş bir gece
Aygül ile köle Tarlan
Oldular yola revan.
İkisi de sessizdi.
Sonunda Tarlan dedi:
“Kızım, seni zalim han
Öldürecek amansız.
Ben seni kurtarmaya
Getirdim bu tarafa.
Fakat ne yapabilirim,
Neler yapabilirdim?
Ben de köleyim, kanadım

Senikidäy qırqılğan,
Mengä häm öşä zâlim
Qılâr işini qılğan,
Şuning üçün öç âlib
Bu işini buzâmân.
Seni sândıqa sâlib
Däryâgä âqızâmân.
Ägär ölmäsäng, birâv
Suv boyidä qılıb âv
Sengä duç kelib qâlur,
Suvdän çıqarib âlur.
Bir küningni körärsän,
Oynab-külib yurärsän!”
Äzâb içrä yânär cân,
Qârä kündä qul Târlân
Qızgä qayğudâş keldi,
Ğamigä yoldâş keldi.
Qâni qaçib yuzidän,
Qızning qârä közidän
Yâmğır käbi yaş keldi.
Sekin tüşdi sândıqqa,
Sândıq häm tıqqa-tıqqa
Bolib Äygülni âldi –
Xipçä beli burâldi.
Târlân yänä nân sâldi,
Nân demäki, cân sâldi.

Seninki gibi kırık,
Bana da o zalim
Yapacağını yapmıştır,
Bunun için intikam alıp
Bu işi bozacağım.
Seni sandığa koyup
Nehre bırakacağım.
Eğer ölmezsen, birisi
Su kenarında balık avlarken
Sana denk gelir,
Sudan çıkarıp alır.
Bir şekilde günleri geçirirsin,
Oynayıp gülüp yaşarsın!”
Azap içinde yanar can,
Kara günde köle Tarlan
Kıza derttaş olarak geldi,
Gamına yoldaş olarak geldi.
Kanı kaçıp yüzünden,
Kızın kara gözünden
Yağmur gibi yaş geldi.
Yavaşça sandığa girdi,
Sandık ise zar zor
Aygül’ü için aldı,
İnce beli büküldü.
Tarlan ayrıca ekmek koydu,
Buna ekmek deme, sanki can oydu.

Ätrâfgä köz täşlädi,
Sändigni däryä tãmân
Songrä sudrây başlädi.
Uyqudä edi här yân,
Suvgä täşlädi uni.
Äygül häm âqıb ketdi
Vä qulning yurägini
Ot bolib yâqıb ketdi,
Bir çaqmaq çaqıb ketdi.

Etrafa göz attı,
Sandığı nehre doğru
Sonra sürüklemeye başladı.
Her taraf uykuda,
Onu suya attı.
Aygül de akıp gitti
Ve kölenin kalbini
Ateşe verip yakıp gitti,
Bir yıldırım gibi çarpıp gitti.

VII

Uyqudän uyğânib xân
Äygülni soramädi.
Zindângä täşlängän cân
Ne boldi häm demädi.
İçdän sevinib Târlân
Yurârkân u yân-bu yân,
Heç nârsädän bexäbâr
Közi kör, qulâğı kär
Bolib körinär edi,
Tinmäy urinär edi.
Tinçlik edi sârâyda,
Qız bolsä kättä säyda,
Suv yüzidä betinim
Äqıb bârär edi cim.
Äygül şu hâldä uç äy

Uykudan uyanıp han
Aygül'ü sormadı.
Zindana atılan can
Ne oldu bile demedi.
İçten sevinip Tarlan
Yürürken o yana bu yana,
Hiçbir şeyden habersiz
Gözü kör, kulağı sağır
Olup görünürdü,
Durmadan bir şeylerle meşgul
olurdu.
Sessizlik vardı sarayda,
Kız ise büyük çayda,
Su yüzeyinde durmaksızın
Akıp giderdi sessizce.
Aygül bu hâlde üç ay

Muttäsil âqıb bârdi.
Qançä dära, qançä sây
Uni uzätib qâldi.
Lekin heç kim tutmädi,
Heç bir sävdâ ötmädi
Vä faqat tügäb nâni
Piçä qıynâldi câni.
Örtänib älämidän,
Şu hâldä ketib bârdi.
Axiri Curcân degän
Bir yurtgä yetib bârdi.

Sürekli akıp durdu.
Nice dere, nice çay
Onu ağırlayıp gönderdi.
Ancak hiç kimse tutmadı,
Hiçbir olay olmadı
Ve fakat ekmeği bitip
Biraz canı zorlandı.
Elem içinde yanıp,
O hâlde gidiyordu.
Sonunda Cürcan adlı
Bir yurda ulaştı.

VIII

Curcânning däläsidadä,
Däryâning yâqasidadä
Bir çâl otin terärdi,
Dâim şungä yurärdi.
U bir kün cudä xârdu;
Âzginä tin âlgäli,
Bir âz erkin qâlgäli
Däryâ läbigä bârdi.
Vä şu çâqdä qari çâl
Bir nârsä körib qâldi.
Hâvlıqıb boldi xuşhâl,
Qaqqayib turib qâldi.
U yoq edi özidä:
Bir sândıq suv yüzidä

Cürcan'ın tarlasında,
Irmağın yakasında
Bir yaşlı adam odun toplardı,
Hep böyle yürürdü.
O bir gün çok yoruldu;
Azıcık dinlenmeye,
Biraz özgür kalmaya
Irmağın kenarına gitti.
Ve o anda yaşlı adam
Gözü bir şeye takıldı.
Telaşlandı mutlu oldu,
Şaşkınlıkla bakakaldı.
O kendisinde değildi:
Bir sandık suyun yüzeyinde

Lâpillâb kelâr edi,
Tolqındâ yelâr edi.
Âlmâyin ikki közin,
Yeçinâ sâlib dârhâl
Sândıq ketidân özin
Dâryâgâ taşlâdi çâl.
Birpâsdâ tutib âldi,
Qırğâq sâri çiqardi.
Sândıqni açmâq üçün
Sârf etdi bütün küçin.
Sirâ açâ âlmâdi,
Tâqati heç qâlmâdi.
Eng songrä orâq sâldi,
Teşdi-yu häyrân qâldi:
Eski sândıq içidâ
Bir qız körinâr edi.
Undâ qıynâlib cudâ
Hâdeb urinâr edi.
Sâddâning tili qâtıdi,
U özini yoqâtıdi.
Âğır bir oygâ bâtdi:
“Ehtimâlki, bu qız bir
Sâvdâgârning qızıdır.
Ehtimâlki, bu suqsur
Bir pârining özidir.
Çökib bâlki kemâsi,

Sallanıp geliyordu,
Dalgalar arasında yel gibi esiyordu.
İki gözünü ayırmadan,
Üst başını derhal çıkardı
Sandığın ardından kendi
Nehre atladı ihtiyar.
Bir anda tutup aldı,
Kıyı tarafına çıkardı.
Sandığı açmak için
Tüm gücünü harcadı.
Bir türlü açamadı,
Takati hiç kalmadı.
En sonunda orakla denedi,
Deldi ve hayret içinde kaldı:
Eski sandık içinde
Bir kız görünürdü.
Onun içinde çok zorlanıp
Hep çıkmayı denerdi.
Saf ihtiyarın dili dondu,
O kendini kaybetti.
Ağır bir düşünceye battı:
“İhtimal ki, bu kız bir
Tüccarın kızıdır.
“İhtimal olur ki, bu güzel
Bir perinin kendisidir.
Belki gemisi batıp,

Bu qız ketgandır âqıb,
Däryâ boylab ulaqıb;
Ehtimâl bir ânäsi
Qâlgândir bağrin yâqıb.
Söyläsäng-çi, hây âdâm,
Negä heç urmäysän däm?”
Deyä çâl qızgä äytdi,
Äygüldän cävâb qaytdi:
“Ägär sândıqni yârsäng,
Âmân-esân çıqarsäng,
Sening qızıng bolurmän,
Cudâ häm bây qılurmän”.
Täşvişgä sâlib bu hâl
Cudâ häyrân qâldi çâl.
Lekin heç işänmädi,
Köngli gäpgä qänmädi.
“El âldidä açây, – deb, –
Yâmân bolsä qaçây”, – deb
Sândıqni köngli sâddä
Bâzârgä âlib ketdi,
Kün boyi tergän hämmä
Otini qâlib ketdi.

IX

Bâzârdä qari çâlni
Oğri deyä tutdilär.
Urä-surä şörlükni

Bu kız akıp gitmiştir,
Derya tarafına akıtmıştır;
İhtimal bir anası
Kalmıştır gönlü yanıp.
Söyle artık, ey insan,
Neden hiç konuşmazsın?”
Diye yaşlı adam kıza söyledi,
Aygül'den cevap geldi:
“Eğer sandığı yararsan,
Sağ-salim çıkarırsan,
Senin kızın olurum,
Çok zengin ederim”.
Bu durum çok endişelendirdi
Yaşlı adam şaşırıldı kaldı.
Lakin hiç inanmadı,
Gönlü bu lafa kanmadı.
“Halkın önünde açayım,– diye,
Kötü olursa kaçayım”,– diye
Sandığı bu gönlü saf olan kişi
Pazara götürdü,
Gün boyu herkes topladığı
Odununu bıraktı.

Pazarda yaşlı adamı
Hırsız diye tuttular.
Döve döve zavallıyı

Pådşâ sâri eltdilär.
Pådşâ hãm ğazâb bilân
“Bu nimä” deb soradi,
Sâqçilär bir ğâp bilân
Ätrâfını örâdi.
Çâlning tili tutildi,
Qorqdi, öpkâsi toldi.
Sekin: “Bilmäymän”, – dedi.
Bözdäy âqargän edi.
Song pådşâ qılıçını
Yälânğıçläb bir sâldi.
Beçârâ çâlning täni
Şu ân bekällä qâldi.
Qoşinlär pitirläşib
Sändıqni tez açdılar,
Cânli bir nârsä körüb
Turä-turä qâçdılar.
Sändıqdän bir cänivâr
Qâmätini kötârdi.
Çinârdäyin boyi bâr,
Âdâmgä oxşâr edi...

X

Âygül turişi bilân
Sârây çâraqlâb ketdi,
Hämmä yâq bolib râvşân,
Uylär yâraqlâb ketdi.

Padişahın huzuruna götürdüler.
Padişah da gazap ile
“Bu nedir” diye sordu,
Muhafızlar bir emirle
Etrafını sardı.
Adamın dili tutuldu,
Korktu, ciğeri doldu.
Yavaşça: “Bilmiyorum”, – dedi
Bez gibi yüzü bembeyazdı.
Sonra padişah kılıcını
Çıkarıp bir vurdu.
Zavallı yaşlı adamın bedeni
O anda başsız kaldı.
Askerler koşturup
Sandığı hızlıca açtılar,
Canlı bir şey görüp
Her tarafa kaçtılar.
Sandıktan bir canavar
Cüssesini kaldırdı.
Çınar gibi boyu var,
İnsana benzerdi...

Aygül kalktığı gibi
Saray parlayıverdi,
Her yan aydınlık olup,
Evler ışıkla doldu.

Åy degändä yüzi bår,
Kün degändä közi bår,
Bir gözäl qız qarşidä,
Bebähâ edi cudä.
Qaldırğaç qaşläridän,
Tönib qarışläridän
Hâyât saçılär edi,
Güllär açılär edi.
Pådşâning aqli şaşdı,
Ot içidä tutaşdı.
Här tãmângä yügürdi,
Däm otirdi, däm turdi.
Bundäy gözäl yulduzni,
Bunçälik bärnä qızni.
Äslâ körmägän edi,
İşrät surmägän edi.
U çändän yaqın kelib,
Yeb qoygüdäy tikilib:
“Sen mengä tekkin”, – dedi.
Qız undän cirkänärdi,
İçi otda yänärdi,
Pådşädän qılärdi âr,
Özini sezärdi xâr.
İşlätib u bir hiylä,
Tâpib qulây vasilä,
Ketmäkkä qıldı qarâr:

Ay gibi bir yüzü var,
Gün gibi bir gözü var,
Bir güzel kız karşıda,
Paha biçilmezdi hiç.
Kırlangıç gibi kaşlarından,
Dönüp bakışlarından
Hayat saçılırdı,
Çiçekler açardı.
Padişahın aklı şaştı,
Ateş içinde kaldı.
Her tarafa koştu,
Bir oturdu, bir kalktı.
Böyle güzel yıldızı,
Bu kadar hoş kızı.
Asla görmemişti,
İşret yapmamıştı.
O biraz yakın gelip,
Yiyecek gibi bakıp:
“Sen benimle evlen”, – dedi.
Kız ondan iğrenirdi,
İçi ateşte yanardı,
Padişahтан arlanırdı,
Kendini hor görülmüş hissedirdi.
O bir hile yapıp,
Kolay bir vesile bulup,
Gitmeye karar verdi:

“Mâyli, tegäyin sengä,
Buning üçün sen mengä
Qırq kün muhlät bergäysän,
Äzginä tin bergäysän.
Cudä häm hâldän äzdim.
Sändıqda öläyâzdim!”
Pâdşâ sirä könmädi,
Qız degäni unämädi.
Axiri qız, uç küngä
Qoy, deb yâlvârdi ungä.
Hämân bolmäydi râzi:
“Bärçä tâşu tärâzi
Bir küngä çidây âlur,
Oynab ğaming tärqalur,
Songrä toyni qıurmiz,
Eru xâtin bolurmiz”.
Qız göyâ köngän kâbi
Pâdşâgä indämädi.
Pâdşâ häm qızgä endi
Heç bir nârsä demädi.
Qoşilib qırq qızlârgä
Äygül tâşqari çıqdi.
Közi tolib bözlârgä
Şörlıknı qayğu yıqdi.
İçidän yänä-yänä
Çömilmaqni bähânä

“Tamam, varayım sana,
Bunun için sen bana
Kırk gün mühlet vereceksin,
Biraz dinlenmeye fırsat vereceksin.
Çok fena yorulduğum.
Sandıkta ölüyordum!”
Padişah hiç razı olmadı,
Kızın dediği de olmadı.
Sonunda kız, üç güne
Bırak, diye yalvardı ona.
Hemen razı olmadı:
“Bütün taş ve terazi
Bir güne dayanabilir,
Oynayıp kederin dağılır,
Sonra düğün yaparız,
Karı koca oluruz”.
Kız güya razıymış gibi
Padişaha bir şey demedi.
Padişah da kıza artık
Hiçbir şey demedi.
Katılıp kırk kızlara
Aygül dışarı çıktı.
Yaşlarla gözü dolup
Zavallı kaygıdan yıkıldı.
İçinden yana-yana
Yüzmeyi bahane

Qılıb, Äygül qızlärni
Däryägä älib bärdi.
Qırq qızlar birin-sirin
Yeçinä başlar ekän,
Äytib bir-birin sirin
Piçinglar taşlar ekän,
Yüzi gül, saçı sumbul –
Bizning qayğuli Äygül
Bir äz oylab turdi-dä,
Közini çirt yumdi-dä,
Özini suvgä ätdi,
Şu ändäyâq u bätidi.
Äygülni Cäyxun balıq
Äldi-yu, yutib ketdi.
Tâmâğıdän qılçalik
Äp-äsân ötib ketdi.
Qırq qızlar sârâsimä –
Çuvilläşib qâldılar:
“Nimä gäp, nimä, nimä?”
Deyä şavqın sâldılar.
Hämmäläri nâilâc,
Ba’ziläri yälänğaç
Sârâygä yügürdilär
Vä pädşägä bildirib,
Dirilläşib turdilär.
Pädşâ häm çäppâr urib

Edip, Äygül kızları
Nehre götürdü.
Kırk kızlar birer birer
Soyunmaya başlarken,
Birbirine sırrını söyleyip
Kinayeli laflar atarken,
Yüzü gül, saçı sümbül –
Bizim üzgün Äygül
Biraz düşünüp durdu da,
Gözlerini kapattı da,
Kendini suya attı,
O anda suya battı.
Ceyhun balık Äygül’ü
Aldı ve yutup gitti.
Boğazından kıl gibi
Kolayca geçip gitti.
Kırk kızlar telaşlanıp –
Bağrışıp kaldılar:
“Ne oldu, ne, ne?”
Diye gürültü yaptılar.
Hepsi çaresizce,
Bazıları çıplak hâlde
Saraya koştular
Ve padişaha bildirip,
Titreyip durdular,
Padişah da ata binip

Däryâgä çâpib bârdi,
Zir yügürüb axtârdi.
Lekin undä kimsä yoq,
Däryâ häm silliq-silliq
Här küngidäy betinim
Âqıb bârâr edi cim.
Pâdşâ edi xop nâlân,
Nimä üçün bir küngä
Muhlât berdim deb ungä
Ölgüdäyin puşâyman.
İçini it tirnâdi,
Ziyâdâ bolib dârdi,
Yer vâ kökni u yänib,
Öz otigä örtänib,
Yurib qızni axtârdi.

Nehir tarafına gitti,
Aceleyle aradı.
Lakin orada kimse yok,
Nehir de dımdızlak
Her zamanki gibi durmadan
Akıyordu sessizce.
Padişah çok mutsuzdu,
Ne için bir gün
Mühlet verdim diye ona
Son derece pişman.
İçini it tırmaladı,
Ziyade olup derdi,
Yeri ve göğü o yakıp,
Kendi ateşinde yanıp,
Yürüyüp kızını aradı.

XI

Gözâl yurt Susâmbildä
Bir pâdâçi bâr edi,
U mâşhur edi eldä,
Nâmi Baxtiyar edi.
Gözâl edi vâ çınâr
Qâmätigä edi zâr.
Kökrâklari bütün bir
Âftâbni yaşırârdi.
Tänlâridä bir umr
Ot lâvillâb turârdi.

Güzel yurt Süsembil'de
Bir çoban vardı,
O meşhurdu halk arasında,
Adı Bahtiyar'dı.
Çok güzel idi ve çınar gibi
Cüssesi de güçlüydü.
Göğsü ise bütün bir
Güneşi kapatırdı.
Bedenlerinde bir ömür
Ateş yanardı.

Qılıçdây ötkir edi,
Rüstäm kâbi zor edi.
Ämmâ eldâ xâr edi.
Kämbağal, nâçâr edi.
U dâim bâqıb pädä
Yurâr edi sährädä.
Çöllärdä yaşâr edi,
Qırlärdän âşâr edi.
Qalbidä ming turli dâğ,
Köz Yâşi bulâq-bulâq.
Suv yâqalâb bârârkân,
Hâr tâmângä qarârkân,
Balıq âvlâb dâryädä
Yurgänlärgä yolıqdi.
Şu çâqdä uning sâddä
Köngli bir âz tolıqdi:
“Cindäy nân bârmi?” – dedi.
Balıqçı tänti edi:
“Yoqdir berâr nânimiz,
Lekin küyâr cänimiz,
Mâyli, şu sâfâr törgä
Çıqqanın âl özinggä.
Uzun umring bâr bolsin,
Bälä, baxting yâr bolsin”.
Râzi boldi Baxtiyâr
Vä tâleigä şu bâr

Kılıç gibi keskindi,
Rüstem gibi güçlüydü.
Ama halk arasında hor görünürdü.
Fakir ve çaresizdi.
O daima hayvanlara bakıp
Sahrada gezerdi.
Çöllerde yaşardı,
Tepeleri aşardı.
Kalbinde bin türlü yara,
Gözyaşı pınar oldu.
Su kenarından giderken,
Her tarafa bakarken,
Balık avlayıp nehirde
Uğraşanları gördü.
O anda onun saf
Gönlü biraz huzursuz oldu:
“Biraz ekmek var mı?” – dedi.
Balıkçı cömert biriydi:
“Yoktur verecek ekmeğimiz,
Lakin yanar canımız,
Peki, bu sefer oltaya
Ne çıkarsa al kendine.
Uzun ömrün var olsun,
Çocuk, bahtın açık olsun”.
Razı oldu Bahtiyar
Ve talihine o anda

Cäyxun ilinib qâldi.
Ulkän balıqni âldi,
İkki hökizgä ârtib,
Âldindän özi târtib,
Uygä tãmân yol sâldi,
Balıqçı külib qâldi.
Hâvlıqıb, tâlib keldi
Uyigä âlib keldi.

Ceyhun oltaya düştü.
Büyük balığı aldı,
İki öküze yükleyip,
Önünden kendisi çekip,
Eve doğru yol aldı,
Balıkçı gülüp kaldı.
Telaşlanıp, yorgunlukla geldi
Evine alıp geldi.

XII

Âtä, – dedi u, dârhâl
Hâzir boldi qari çâl.
Vä âtä-bâlâ ikâv
Balıqqa sâldilär dâv.
Âtäsi piçâq âldi,
Oğli âybâltâ sâldi.
Balıq qârnin yârgändä,
Piçâq belgä bârgändä
Çâl birdän çöçib qâçdı,
Baxtiyâr ğazâb sâçdı.
Balıq qârnidä şu ân
Tebränib u yân-bu yân
Âygül közini açdı
Vä Baxtiyârni kördi,
Başıgä qân yügürdi.
Qârä közlâri yâñib,
Bir muhâbbât uyğânib

Baba, – dedi o, derhal
Hazır oldu yaşlı adam.
Ve baba-oğul ikisi
Balığı kesmeye başladılar.
Babası bıçak aldı,
Oğlu balta salladı.
Balık karnını yardığında,
Bıçak bele geldiğinde
Yaşlı adam aniden korkup kaçtı,
Bahtiyar sinirlendi.
Balığın karnından o an
Sallanıp bir o yana bir bu yana
Aygül gözünü açtı
Ve Bahtiyar'ı gördü,
Başına kan sıçradı.
Kara gözleri yanıp,
Bir muhabbet uyanıp

Qalbi cizillab qaldi,
Qızardı, begap qaldi.
Tanasını qurşab ot
Qıp-qızıl, misli yâqut,
Titrägüvçi lab qaldi.
Häyrânlıkdä köp zâmân
Cim qâldılar uçâvlân.
Âxiridä qız turib
Ulärgä ta'zim qıldı,
Çalgä qarab egildi,
Ulär yaqın keldilər,
Kim ekânin bildilər.
Aygül: "Nân bârmi?" – dedi.
Pâdâçi tânti edi:
"Nânimiz yoqdir bilsäng,
Âzginä säbr qılsäng
Balıqni pişirärmiz,
Birgäläşib yeyärmiz".
Aygül ungä, xop, dedi,
Çalgä gäpi köp edi:
"Âtä qabul qılsängiz,
Oğlingizgä tegäyin.
Siz här nârsä desängiz
Men boynimni egäyin".
Çâl dâvdiräb hängü-mäng,
Cävâbigä qaldi täng:

Kalbi çarpıverdi,
Kızardı, sessiz kaldı.
Vücudunu ateş sarıp
Kıpkırmızı, yakut gibi,
Titreyen dudak kaldı.
Şaşkınlıkla uzun zaman
Susup kaldılar üçü de.
Sonunda kız kalkıp
Onlara saygı gösterip eğildi,
Yaşlı adama eğilip selam verdi,
Onlar yakınına geldiler,
Kim olduğunu bildiler.
Aygül: "Ekmek var mı?" – dedi.
Çoban cömert biriydi:
"Ekmeğimiz yoktur bilsen,
Azıcık sabır etsen
Balığı pişireceğiz,
Birlikte yiyeceğiz".
Aygül ona, tamam, dedi,
İhtiyara sözü çok idi:
"Baba kabul edersen,
Oğlunuza yâr olayım.
Siz ne söylerseniz
Ben boynumu egeceğim".
Yaşlı adam şaşırıp,
Ne cevap vereceğini bilemeyip:

“Qızım, bizdə heç pul yoq.
Mâlu dunyâ бүtkül yoq,
Qandäyin toy qılämiz?
Seni nimä bilämiz?”
“Men dunyâ soramäymän,
Bây ädämğä barmäymän.
Siz xâhläsängiz äğär
Başingizgä tökây zär...”
Çâl râzi bolğän kâbi
Heç bir nârsä demädi,
Baxtiyärning yurägi
Güpilläb urär edi,
Bu äcib uçraşuvdän
Bärçä xursänd edilär.
Cäyxunni qaynâq suvdän
Älib birgä yedilär.

XIII

Keç häm kirdi. Dälä, çöl
Tumängä bätüdi бүtkül.
Çâl darräv çökib yätüdi,
Baxtiyär bilän Äygül
Suhbätigä täng ätdi,
Qullärning isyânidän,
Ölgänlärning qânidän,
Ätäsi sâlgän firâq
Bağrini yâqqanini

“Kızım, bizde hiç para yok.
Dünya malı hiç yok,
Nasıl düğün yapacağız?
Seni ne bileceğiz?”
“Ben dünya malı sormayacağım,
Zengin adama varmayacağım.
Siz isterseniz eğer
Başınıza altın dökeceğim...”
Yaşlı adam razı olmuş gibi
Hiçbir şey demedi,
Bahtiyarın yüreği
Küt küt atar idi,
Bu acayip karşılaşmadan
Herkes mutluydu.
Ceyhun’u sıcak sudan
Alıp birlikte yediler.

Geç olmuştu. Tarla, çöl
Tamamen sis içinde kaldı.
Yaşlı adam hemen yattı,
Bahtiyar ile Aygül
Sohbet ederken sabah oldu,
Kölelerin isyanından,
Ölenlerin kanından,
Babasının ayrılığından
Kalbini yaktığından

Sözláb çıqdi u uzâq
Sändigdä âqqanini.
Sözlâdi zâlim xândân,
Ertäk äytdi Curcândân,
Balıqqa yutilgänin,
Törlärgä tutilgänin,
Mâlu dünyâni demây,
Pâdşâläрни xâhlämây
Pâdâçini degänin.
Uzâq eldân kelgänin,
Sözláb otirdi Âygül
Âçilib misâli gül,
Şâdligidân Baxtiyâr
Qarârdi tâkrâr-tâkrâr.

XIV

Âygül dâryâdâ balıq
Qârnidâ yâtgänidâ,
Ikki kättâ hâlqalîk
Gâvhâr tâpuvdi undâ,
Qadrini bilgän edi,
Ehtiyât qılğän edi.
Tângdâ u yoqlâb çâlni,
Ârz etdi uşbu hâlni,
Çâl özini unutdi,
Âygül gâvhârni tutdi:
“Mânâ buning birini

Uzun uzun konuştı
Sandıkta aktığını.
Konuştı zalim handan,
Masal söyledi Cürcan’dan,
Balık tarafından yutulduğunu,
Oltaya düştüğünü,
Dünya malı demeden,
Padişahları istemeden
Çobanı dediğini.
Uzak elden geldiğini,
Söylüyordu Aygül
Açılıp misali gül,
Mutluluğundan Bahtiyar
Bakardı tekrar tekrar.

Aygül ırmakta balık
Karnında yattığında,
İki büyük halkalı
Cevher bulmuştu orada,
Değerini bilmişti,
Yanında saklamıştı.
Sabah yaşlı adamı ziyaret etti,
Bu hâli arz etti,
Yaşlı adam kendini unuttu,
Aygül cevheri tuttu:
“İşte bunlardan biri

Bâzârgâ sâtib keling,
Bilib uning sirini
Âltिंगâ bâtib keling”.
U bâzârgâ cönâdi,
Yursâ yoli unâdi.
Çâl uşlâgânça gâvhâr
Bâzârdâ yurâr ekân,
Xâridâr sorar ekân,
Bittâ kättâ sävdâgâr
Xâbârdâr bolib qâldi.
Çâlgâ yapışib qâldi,
Gâvhârgâ çângäl sâldi.
Bir sândıq âltin berib
Çâlni cönâtib qâldi.
U hâm teziginâ erib
Susâmbilgâ yol âldi.
Lekin üstâ sävdâgâr
Deyâr edi hâr säfâr:
“Baxtim yâr bolib ägâr
Yänâ bittâ şundaqa
Tâpâlsâ edi hâlqa,
Yetti ıqlimning bâci,
Bâci bilân xirâci
Qımmätigâ sâtârdim,
Bir umr yeb yâtârdim”.
Şuning üçün köp xicil

Pazarda satıp gelin,
Bilib onun sırrını
Altına batıp gelin”
O pazara gitti,
Yol alırsa menzil yaklaşıp.
Yaşlı adam cevheri tutarak
Pazarda yürürken,
Müşteri sorarken,
Bir büyük tüccar
Haberdar oldu.
Yaşlı adama yapışıp kaldı,
Cevhere el koydu.
Bir sandık altın verip
Yaşlı adamı gönderdi.
O da hızlıca sevinip
Süsambil’e yol aldı.
Lakin usta tüccar
Derdi her sefer:
“Bahtım yâr olup eğer
Bunun gibi bir tane daha
Bulsaydı bir cevher halka,
Yedi iklimin vergisi,
Vergisi ile parası
Değerince satardım,
Bir ömür boyunca yerdim”.
Bunun için çok mutsuz

Kezär edi elmä-el.

Gezerdi ülkeden ülkeye.

XV

Yänä künlärdän bir kün

Yine günlerden bir gün

Åygül çälni çağırđı,

Aygül yaşlı adamı çağırđı,

Tağın bir hălqa berdi,

Yine bir halka verdi,

Çäl özidä yoq bütün,

Yaşlı adam kendini kaybedip,

Bâzâr tãmân yügürdi.

Pazar tarafına koştı.

Duç kelib u sävdâğär

Denk geldi o tüccar

Yänä soradi gävhar.

Yine sordu cevher.

Çäl bär dedi, u bu bär

Yaşlı adam var dedi, o bu var

Endi cäzmän xäridär.

Artık müşteriler çok.

Çälni qoymäy hălīgä,

Yaşlı adamı bırakmadan,

Ålib çıqıb hāvligä,

Çıkarıp onu avluya,

İkki sändıq åltinni

İki sandık altını

Naqd berib, åldi uni.

Nakit verip, aldı onu.

Åltinni åtgä årtib,

Altını ata yükleyip,

Özi küçänib tårtib,

Kendisi zorlukla çekip,

Süsäbilgä başladi,

Süsambil'e yola çıktı,

Devdäy qadäm taşladi.

Dev gibi adım attı.

Ådämlärning bärini,

İnsanların hepsini,

Töpläb yaşu qarini

Toplayıp genç yaşlıyı

Çaqırıp gözäl Åygül,

Çağırıp güzel Aygül,

Yäşnüb misäli bir gül.

Parlayıp misali bir gül.

Baxtiyari yänidä

Bahtiyar'ın yanında

Åtäş yänib qänidä

Ateş yanıp kanında

Kättäkän kengäş açdı,

Büyük bir müşavere açtı,

Läbläridän dur sâçdi.
Susämbil tärixidän,
Ezilgänlär hâlidän,
Pâdşälärning zulmidän,
Xocälärning mâlidän
Sözlädi cudä uzâq,
Âxiri dedi: “Birâq,
Bu hâl uzâqqa ketmäs,
Ârzulär beiz bitmäs,
Susämbildä biz yängi
Yängi bir dünyâ qurmâqçimiz.
Här kâmbağal kömâkçi
Bolsin sâdıq sâqçimiz.
Bundäy bir yurtni faqat
Ezilgänlär qurârlär.
Song ulär qavât-qavât
Sâz uylärdä turârlär”.
Bu söz yaşu qarigä
Mäs bolib tüşdi cudä.
Ertäsi tödä-tödä
Güräs-güräs bolib el,
Kelä berdi bağläb bel,
Xâtinlär, yaş bälälär,
Bärçä ämmä-xälälär
Kelä berdilär işgä.
Âygül yängi turmuşgä

Dudaklarından inci saçtı.
Süsembil tarihinden,
Ezilenlerin hâliden,
Padişahların zulmünden,
Efendilerin malından
Çok uzun konuştu,
Sonunda dedi: “Ama,
Bu hâl fazla sürmez,
Arzular izsiz bitmez,
Susambil’de biz yeni
Yeni bir dünya kurmak istiyoruz.
Her fakir yardımcı
Olsun sadık muhafızımız.
Böyle bir yurdu fakat
Ezilenler kurarlar.
Sonra onlar kat kat
Güzel evlerinde otururlar”.
Bu söz yaşlı ve gence
Tamamen hoş geldi.
Ertesi gün sürü sürü
Takım takım olup halk,
Hazırlanarak geliyorlardı,
Kadınlar, genç çocuklar,
Tüm teyze halalar
Geliyorlardı işe.
Aygül yeni hayata

Başláb, áşu nân berdi,
Cânsizlârgä cân berdi,
Yetimlârgä pârvâriş,
Yesirlârgä haq vâ iş,
Bâlâlgä sârâylâr, –
Gözâl, âzâdâ câylâr.
Hâr qadâmdâ bir böstân,
Hâr yerdâ bir gülistân.
Ellâr üçün çämân bağ
Hâr yerdâ qaynâr bulâq
Binâ qıldı künmä-kün,
Hâr kün bir gözâl yâkûn.
Cindây fursât içidâ,
Künning ertâ-keçidâ,
Hâr yândân yelâ berib,
El çuvâb kelâ berib,
Milliân âdâm töplândi.
Bârgân sâri köplândi.
Kâmbağal vâ qullârnig
Cânidân sevgân yeri
Susâmbil cânnâtgâ teng
Ölkâ boldi âxiri.
Âzâd edi bundâ iş
Bu ölkädâ hâr yemiş
Âğaçlardâ pişârdi.
Tânlârgä yaqın quyâş,

Başlayıp, aş ekmek dağıttı,
Cansızlara can verdi,
Yetimlere bakım,
Dullara hak ve iş,
Çocuklara saraylar, –
Güzel, temiz yerler.
Her adımda bir bostan,
Her yerde bir gülistan.
Halk için bağ bahçe
Her yerde kaynar çeşme
İnşa etti günden güne,
Her gün bir güzel son.
Ufacık fırsat içinde,
Günün sabah akşamında,
Her yandan koşa koşa,
İnsanlar geldiğinden,
Milyon kişi toplandı.
Gittikçe çoğaldı.
Fakir ve kölelerin
Canından artık sevdiği yeri
Süsembil cennet gibi
Ülke oldu sonunda.
Serbest idi bunda iş
Bu ülkede her yemiş
Ağaçlarda olurdu.
Vücutlara yakın güneş,

B l l rg   sti-baş
G lz rd  yetişirdi.

Çocuklara  st baş
G l bahçesinde yetişirdi.

XVI

 y deg nd  y zi b r,
K n deg nd  k zi b r,
G z l, d n   yg lni,
Bu b rn  b h r g lni
El sev r edi c nd n
 yg l him y sid ,
Baxtiy r s y sid 
Sus mbild  erkin, Şad
Yaşar edi x l yiq.
Uni b t n  d mz d
X y l qılıŐg  l yiq.
 yg l  z  lk sini
Saql rdi tinç, s r nc m.
S qçil r sevib uni,
Ker k bols  ber r c n.

Ay gibi bir y z  var,
G n gibi bir g z  var,
G zel, bilge Ayg l' ,
Bu g zel bahar çiçeŐini
Halk severdi candan
Ayg l' n himayesinde,
Bahtiyar'ın sayesinde
S sembil'de  zg r, Şad
Yaşardı insanlar.
Onu b t n insanlar
Hay l etməye layik.
Ayg l  z  lkesini
Saklardı barış ve g zellik içinde.
Muhafızlar sevip onu,
Gerek olsa verir can.

XVII

Sus mbil s qçil ri
Çeg r d  bir qari
Ç lni tutib  ldil r
V  Őubh d  q ldil r.
Qal nd rg  oxŐardı,
Lekin y m n yur rdi.
Xop q r  edi içi,

S sembil'in muhafızları
Sınırda bir yaşlı
Adamı tutup aldılar
Ve Ő phede kaldılar.
Kalendere benzerdi,
Lakin k t ye benzerdi.
İçten içe k t yd ,

Qaländär kiyimidä
Bolsä hämki, qılıçı
Körinärdi şimidä.
Uni mähkäm tutdilər,
Åygül säri eltdilər,
Åygül bilän Baxtiyâr
Ädälät aylab şiar
Qıldilər uni sorâq,
Pâdşälärdän yaxşırâq.
Ul häm sekin Curcândä
Zor pâdşâ ekänini,
Sözläb berdi vä qândä
Yetilib ösgänini.
Songrä ärzi xâlini,
Başlädi sävâlini.
Çâl köp närsä oyladi:
Qolgä tüşdim täyin, deb
Åygülni äldäyin deb,
Faqat yâlgân söylädi,
U dedikim: “Bir küngä
Muhlät âlgän yârimni
Qoldän berdim vä ungä
Qurbân qıldim bârimni.
Yergä âtdim târimni,
Tutaqtirib zârimni,
Misâli bir qaländär

Kalender elbisesinde
Olsa bile, kılıcı
Görünürdü kıyafetlerin içinde.
Onu hemen tuttular,
Aygül’e götürdüler,
Aygül ile Bahtiyar
Adaleti şiar eyleyip
Sorguladılar onu,
Padişahlardan daha iyi.
O da yavaş Cürcan’da
Büyük bir padişah olduğunu,
Anlattı ve kan içinde
Yetiştirilip büyüdüğünü.
Sonra arzuhâline
Başladı sorularına,
Yaşlı adam çok şey düşündü:
Kesin yakalandım, diye
Aygül’ü kandırayım diye,
Fakat yalan söyledi,
O dedi ki: “Bir güne
Mühlet alan yârimi
Elden kaçırdım ve ona
Kurban ettim varımı.
Yere attım sazımı,
Kendimi horluklara atarak,
Sanki bir kalender

İzlâb keldim dârbâdâr.
Sen meni demâmişsân?
Âygülüm emâmişsân?”
Közidâ xiylâ küldi
Vâ yâlgândân bukildi.
Xâlâyıq şu âsnâdâ
Yiğilib tödâ-tödâ
Töplänib qâlgân edi.
Pâdşâh közi qân edi.
Şundâ çirâyli Âygül
Yâşnâb, misâli bir gül,
Undân bir sorâq qıldı,
Târâşädây qâq qıldı:
“Neçâ xâtiningiz bâr?
Râstini äyting, zinhâr?”
“Qırq xâtin bârdir mendâ”,–
Dedi beâr, şârmândâ.
El qah-qahlâb yubârdi.
Zâlim pâdşâh şu dâmdâ
Fikrini qângâ qârdi.
Qılıçini çiqardi,
Âygülgâ qarâb bârdi.
Ämmâ xâlâyıq şu dâm
Uni tutdilâr bârdâm.
Ötmâsdân cindäyin zum
Âğzigâ tıqdilâr qum.

Arayıp geldim ben derbeder.
Sen beni sevmezmişsin?
Aygül’üm değilmişsin?”
Gözünde biraz gülücük vardı
Ve yalandan büküldü.
İnsanlar bu esnada
Toplanıp bir araya
Yığılmıştı ortaya.
Padişah’ın gözleri kandı.
O zaman güzel Aygül
Parlayıp, misali bir gül,
Ona bir soru sordu,
Birdenbire soruverdi:
“Kaç hatununuz var?
Gerçeği söyleyin, zinhar?”
“Kırk hatun vardır bende”,–
Dedi arsız, rezil.
Halk kahkahayla güldü.
Zalim padişah o anda
Fikrini kana karıştırdı.
Kılıcını çıkardı,
Aygül’e doğru gitti.
Ama halayık o an
Onu sıkıca tuttular.
Az zaman geçmeden
Ağzına kum saktular.

Zâlim pādşâh şu zâmân
Qabrgä boldi mehmân.

Zalim padişah o zaman
Mezara misafir oldu.

XVIII

Åygül köngli beğubâr
Xurlikni äyläb şîâr,
Häm yoldâşi, häm yâri
Yânidä Baxtiyâri,
Yäşärkän Susämbildä,
Qayğu yoq ekän dildä,
Cämbilni oylar edi,
Qul çälni söylär edi.
Qullärning qasâsini
Ålurmän deb ähd qılgän,
Xänlikning äsâsini
Buzurmän deb cähd qılgän,
İsyân quçağdägi
Çäğläri eslärdi.
Günâhsız qalbidägi
Däğläri eslärdi.
Ziyädä bolib dârdi.
Köz äldidän ötärdi:
Åç qullärning isyâni,
Cämbilning qânxor xâni,
Åtäsining qılıçidä
Tırqırâb qâlgän qâni.
Kökkä çıqıb fiğâni

Aygül'ü gönü temiz
Özgürlüğü şiar edinmişti,
Hem yoldaşı hem yâri
Yanında Bahtiyar'ı,
Yaşarken Süsembil'de,
Keder yoktu gönülde,
Cambil'i düşünürdü,
Köle yaşlı adamı anlatırdı.
Kölelerin intikamını
Alacağım diye yemin etmiş,
Hanlığın esasını
Bozacağım diye gayret eden,
İsyanın kucağındaki
Zamanlarını hatırlardı.
Günahsız kalbindeki
Yaralarını hatırlardı.
Ziyade olup derdi.
Göz önünden geçerdİ:
Aç kölelerin isyanı,
Cambil'in gaddar hanı,
Babasının kılıcında
Titreyip kalmıştı kanı.
Göge çıkıp figanı

Otday tutəşib içidä...
Eng song Äygül, Baxtiyâr
Qıldilär şundäy qarâr.
“Cämbilgä ot açämiz,
Xänning qänin saçämiz”.

Ateş gibi içi yandı...
En son Aygül, Bahtiyar
Şu kararı verdiler.
“Cambil’e ateş edeceğiz,
Hanın kanını dökeceğiz”.

XIX

Äygül turib ertä tâng
Qoşinlärgä urdi bâng.
Sâqçilärni uyğätidi,
Başlıqlärgä söz qätidi.
Qurällärni äldirdi,
Kärnäy-surnäy çäldirdi.
Bir näfäsdä qoşinlär
Sâf târtib yiğıldilär.
Qırq künlikkä aş vâ nân,
Ätlärgä bedä vâ dän,
Qoşinlärgä kiyimlär,
Dâri-därmänlär, yemlär
Äldirib gözäl Äygül,
Yäşnâb misâli bir gül
Baxtiyârni Susämbil
Yurtigä kötärrib baş,
Şu kün berdi yurtgä aş.
Qoşin başidä özi,
Çäraqläb qârä közi,
Märdlär singäri Cämbil

Ertesi Aygül erkenden kalkıp
Askerlere zil çaldı.
Muhafızları uyandırdı,
Komutanlarla konuştu.
Silahları hazırlattı,
Davul zurna çaldırdı.
Bir nefeste askerler
Sıraya girdiler.
Kırk günlük aş ve ekmek,
Atlara yonca ve tahıl,
Askerlere kıyafetler,
İlaçlar, yemleri
Aldırıp güzel Aygül,
Parlayıp misali bir gül
Bahtiyar’ı Süsembil
Ülkesinin başkanı ilan ederek,
O gün yurda aş verdi.
Ordunun başında kendisi,
Parlayıp kara gözü,
Mertler gibi Cambil

Tãmânigä başláb yol,
Töp boşatib cönädi.
Yolmā-yol vā kölmā-köl
Mänzillärdä tünädi,
Yänä turib cönädi.
Gözäl çämān bağlārdān
Quş bolib uçib ötdi,
Åsmān boyi tåğlārdān
Burgütdäy köçib ötdi.
Qançā qırğāq, çöllärni,
Däryälärni, köllärni
Ötä-ötä āxiri
Cämbilgä yaqın bārdi.

XX

Cämbil xāni rāhātdä,
İşrātdä, färāğatdä
Yāşār ekān Cämbildä,
Ne bārdir Susämbildä
Sirā hām bilmās edi,
Keçä-kündüz mäst edi.
Åygülni bāndu zindān
Qılgān çağıdān buyān
Xābār ālmāgān edi,
Esgä sāl māgān edi.
Qul qızını zindāndä
Çirib ketgān deb oylar

Tarafına yol başlayıp,
Topları boşaltıp gitti.
Yoldan yola, gölden göle geçip
Menzillerde geceleli,
Yine kalkıp gitti.
Güzel çimen bahçelerden
Kuş gibi uçup geçti,
Gökyüzü gibi dağlardan
Kartal gibi geçti.
Nice kıyı, çöllerden,
Nehirleri, gölleri
Geçe geçe sonunda
Cambil'e yakınlaştı.

Cambil hanı rahatta,
Eğlence gecelerinde
Yaşarken Cambil'de,
Neler olduğunu Süsembil'de
Asla bilmiyordu,
Gece gündüz sarhoştı.
Aygül'ü zindana
Attığı zamandan beri
Haber almamıştı,
Hatırına gelmemişti.
Köle kızını hapiste
Çürümüştür diye düşünürdü

Vä lekin här zämåndä
Husnidän ertäk söylär.
Maqtáb gözäl Äygülni,
Qarğardi Därxân qulni,
Tärlân bolsä Cämbildä
Ming ärmân bilän dildä,
Hämân qul yurär edi,
Qattıq kün körär edi.
Äygülning ähvâlidän,
Susämbilning hâlidän
Xäbärdâr edi öşä.
Ungä qayğu bilän zâr,
Yuz haqârät, ming äzâr
Hämâm edi hämişä,
Susämbilgä qaçmâqni,
Xângä uruş açmâqni
U xâyâl qılär edi.
El buni bilär edi,
Çâräsiz yurär edi.
Şu çaq mingläb qoşini
Bilän Äygül yol bâsib,
Uxlämây künu tüni,
Här yergä yälâv âsib,
Kelär edi duvilläb,
Borân käbi güvilläb.
Däryälärning üstidän

Ve lakin her zamanda
Hüsünden masal söylärdi.
Övüp güzel Aygöl'ü,
Lanetlerdi Darhan köleyi,
Tarlan ise Cambil'de
Bin ukdeyle gönülde,
Hâlâ köle olup yaşıyordu,
Zor günler geçirirdi.
Aygöl'ün hâlidän,
Süsembil'in hâlidän
Haberdardı o.
Ona kaygı ve zorluklar,
Yüzlerce hakaret, binlerce acı
Arkadaştı her zaman,
Süsembil'e kaçmayı,
Hana savaş açmayı
O hayâl ederdi.
Halk bunu biliyordu,
Çaresiz gezerdi.
O an binlerce ordusu
İle Aygöl yolları geçip,
Uyumadan gece gündüz,
Her yere sancak asıp,
Geliyordu gürültüyle,
Fırtına gibi uğuldayıp.
Nehirlerin üstünden

Uçib ötgändä âti,
Quşdäy sirğanib suvdän
Yâzilärdi qanâti.
U toxtämäy yol bâsdi,
Huv degändä çöl bâsdi.
Bir âqıb ketib keldi,
Cämbilgä yetib keldi.

XXI

Yäşnâb misâli bir gül,
Yer-kökni âvâzâsi.
Tutib kelgändä Âygül,
Cämbilning dârvâzâsi
Âçilmâdi. Şundä ul
Därğazâb qılıç sâldi,
Dârhâl qaytârib âldi:
Qulflâr şâraq-şâraq
Oynab âçilib ketdi,
Zulfinlâr xuddi tupraq
Bolib sâçilib ketdi.
Âtlärning tuyâğidä
Dârvâzälâr boldi kül,
Hâr töp qoygân çâğidä
Sârâylâr qulâb bütkül
Zor qoşin kirib bârdi,
Sävälâb, urib bârdi.
Cämbilning xân, beklâri

Uçup geçtiğinde atı,
Kuş gibi sudan kayıp
Açılırdı kanadı.
O durmadan yol geçti,
Kısa zamanda çöl geçti.
Bir akıp gidip geldi,
Cambil'e ulaşip geldi.

Parlayıp misali bir gül
Yer göğün ses sedası.
Tutmuştu Aygül geldiğinde,
Cambil'in kapısı
Açılmadı. Şu an o
Öfkeden kılıç çekti,
Hemen geri aldı:
Kilitler tıkr tıkr
Oynayıp açılıverdi,
Kapı kilitleri toprak gibi
Olup saçılıverdi.
Atların ayağı altında
Kapılar kül oldu,
Topu her ateşlediğinde
Saraylar tamamen çöktü.
Büyük bir ordu içeri girdi,
Dövüp, vurup giriyordu.
Cambil'in han ve beyleri

Quyân bolib qaçdilär.
Çuqurlär, ğärlär säri
Quçâġını açdilär.
Sâqçilär zâlim xânni,
Bu äcâyib häyvânni
Âġıldä uşlädilär,
Ölgüdäy muştlädilär.
Rängi bolsä häm sâ mân
Päst kelmäs edi hâ mân.
Bütün el qah-qah sâldi,
Xân şärmändä uyâldi.
El turib şu çâq: “Âygül!
Xânni öldir!” – dedilär –
“Bütün yurt vâ bärçä el
Sendän uşbuni tilär”.
Âygül el tälâbini
Qılıb öldirdi xânni,
Bu äcâyib häyvânni.
Qılıç sâlib boġzigä,
Qoyib töpning äġzigä
Oqqa qoşib köçirdi,
Âsmânlärgä uçirdi
Vâ kül qılıb tuşirdi.
Endi eski qul Târlân
Âygülgä toġri keldi,
Sevingänidän şu ân

Tavşan gibi kaçtılar.
Çukurlara, mağaralara doğru
Kucaġını açtılar.
Muhafızlar zalim hanı,
Bu acayip hayvanı
Aġılda yakaladılar,
Ölürcesine dövdüler.
Rengi saman gibi olsa da
Yine de pes etmezdi.
Bütün halk kahkaha attı,
Han çok utandı.
Halk şu an bir sestem: “Aygül!
Hanı öldür!” – dediler –
“Bütün yurt ve tüm halk
Senden bunu diler”.
Aygül halk talebini
Yerine getirip hanı,
Bu acayip hayvanı öldürdü.
Boġazına kılıç sallayıp,
Topun ağzına koyup
Ok gibi fırlattı,
Gökyüzüne uçurdu
Ve kül edip yere indirdi.
Şimdi eski köle Tarlan
Aygül’e doğru geldi,
Sevindiğinden o an

Åyâğıgä yıqıldı.

Åygül kötärüb äldi,

Tärlân körışib qâldi.

Ayağına yıkıldı.

Aygül onu kaldırdı,

Tarlan onunla selamlaştı.

XXVI

Qul Tärân şadlıgidän

Toxtälmädi yiğidän,

Bärçä häyrân edilär.

Ulär kelib Åygülgä:

“Bizläрни Susämbilgä

Älib ketkin, – dedilär,–

Bu xänlärdän küydik köp,

Beklärdän örtändik xop,

Biz Cämbildä turmäymiz,

Bu yerlärdä yurmäymiz.

Bizni qoş öz elinggä,

El bolämiz biz sengä...”

Åygülgä älämini,

Bärçä çekkän ğamini

El äytib yiğlär edi.

Sel qaytib yiğlär edi.

Åygül näzär taşlädi,

Şundäy bir söz başlädi:

“Zälüm xän quçdi ölim,

Endi sizgä yoq zulm.

El, äsâyış yaşarsız,

Vä bekâyış yaşarsız.

Köle Tarlan mutluluğundan

Duramadı ağlamaktan,

Herkes şaşırmıştı.

Onlar gelip Aygül’e:

“Bizleri Süsembil’e

Alıp götür, – dediler, –

Bu hanlardan çok yandık,

Beylerden zulüm gördük,

Biz Cambil’de durmayız,

Bu yerlerde yaşamayız.

Bizi kat kendi halkına,

Halk olacağız biz sana...”

Aygül’e acısını,

Tüm çektiği kederini

Halk söyleyip ağlardı.

Sel olup ağlardı.

Aygül bir bir göz attı,

Şöyle bir söze başladı:

“Zalim han ölümü boyladı,

Şimdi size zulüm yok.

Ey halk, huzurlu yaşarsınız,

Ve bey gibi yaşarsınız.

Susâmbilni qoyinglâr
Vä Câmbilni suyinglâr,
Siznikidir tuprâğı,
Sizinki tâcu tâğı,
Xân bolmäsä Câmbildä
Qayğu hâm bolmäs dildä.
Mänä bu âtä Târlân
Hämmängizgä baş bolur,
Sizlâr üçün berâr cân
Hâr yerdä yoldâş bolur”.
Âygüldän cähân-cähân
El bärçä râzi boldi,
Qalbi şâdlikdä toldi.
Qırq keçäyu qırq kündüz,
Bärçä erkäk, xâtin-qız
Oynab bâyram etdilâr,
Zâlim xânni yoqâtib,
Qayğulârni âtib,
Murâdigä yetdilâr.
Şundän song bizning Âygül,
Yâşnâb misâli bir gül,
Öz Baxtiyârî sâri,
Öz sevgân yârî sâri
Susâmbilgä yol âldi.
El kârnây-surnây çâlib,
Zâmbârâklâr boşâtib,

Süsembil’i bırakın
Ve Cambil’i seviniz,
Sizindir onun toprağı,
Sizindir tacı, dağı,
Han olmazsa Cambil’de
Kaygı da olmaz gönülde.
İşte bu Tarlan Ata
Hepinizin başkanı olur.
Sizler için verir can
Her yerde yoldaş olur”.
Aygül’den dünyalarca
Bütün halk razı oldu,
Kalbi mutlulukla doldu.
Kırk gece kırk gündüz,
Tüm erkek, hatun kız
Oynayıp bayram ettiler,
Zalim hanı kaybedip,
Endişelerini atıp,
Muradına erdiler.
Ondan sonra bizim Aygül,
Parladı misali bir gül,
Kendi Bahtiyar’ına doğru,
Sevdiği yârine doğru
Süsembil’e yol aldı.
Halk davul zurna çalıp,
Toplarını boşaltıp,

Uni uzätib qâldi.

Onu ağırladılar.

SONUÇ

“Hamid Alimcan’ın “Simurg veya Perizad ile Bünyad” ve “Aygül ile Bahtiyar” Destanları Üzerine Bir İnceleme” adlı çalışmanın giriş kısmında kıymetli şair Hamid Alimcan’ın hayatı ve sanat anlayışına yer verilmiştir. Hamid Alimcan sadece Özbek edebiyatı için değil tüm dünya edebiyatı için önemli bir yazardır. Hamid Alimcan’ın sanat anlayışının bu denli güçlü olmasının sebebi küçük yaşlardayken edebiyatla tanışmış olmasıdır. Şair babası Alimcan Bey’i kaybettikten sonra annesi ile dedesi Molla Azim Efendi’nin yanına yerleşmiştir. Burada sık sık edebiyat sohbetlerine katılmıştır. Ayrıca Alpamış destanının derleyicisi de olan Fazıl Yoldaşoğlu ile burada tanışmıştır. Fazıl Yoldaşoğlu’ndan edebi anlamda çok şey öğrenmiştir. Hamid Alimcan küçük yaşlarda annesi ve babaannesinden dinlediği kıssa, hikâye, destan, masallardan da oldukça etkilenmiş ve edebi anlayışına yön vermiştir. Yaşadığı dönemin zorlu siyasi şartlarına rağmen yazar eserleriyle tüm Türk halklarına cesaret vermiş ve umut aşılamıştır.

Destanlar genellikle doğal ve yapay olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Kendi içinde de epik, sosyal, kültürel, siyasi, dini, tabiat vb. konularla alakalı birçok tema ile yazılmaktadır. Hamid Alimcan’ın “Simurg veya Perizad ile Bünyad” ve “Aygül ile Bahtiyar” destanları ise çağdaş destan türüdür. Çağdaş destanlar savaşları, hastalıkları, selleri, salgın hastalıkları ve toplumu derinden etkileyen dönemin güncel olaylarını ele almaktadır. Tezde Özbekistan sahasından seçilen Hamid Alimcan’a ait olan iki Özbek destanı, “Simurg veya Perizad ile Bünyad” ve “Aygül ile Bahtiyar” öncelikle Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Destanlar şekil ve muhteva bakımından incelenmiştir. “Simurg veya Perizad ile Bünyad” toplam on yedi bölümden oluşmaktadır. En uzun bent on dördüncü bölümde yüz altmış mısradır. En kısa bent ise on altıncı bölümde sekiz mısradan oluşmaktadır. “Aygül ile Bahtiyar” adlı destanda ise toplam yirmi iki bölüm bulunmaktadır. En uzun bent onuncu bölümde doksan yedi mısradan oluşmaktadır. En kısa bent ise on altıncı bölümde on altı mısradan oluşmaktadır. Her iki destanda da yedili hece ölçüsü kullanılmıştır. Destanlarda özellikle yarım, tam ve zengin kafiyeye yer verilmiştir. Destanlardan bazı misaller vermek gerekirse:

Yarım kafiye:

“Märdlär singäri Cämbil Mertler gibi Cambil
Tâmânigä başláb yol, Tarafına yol başlayıp,”
(XIX. bölüm, 20-21. mısralar, s. 122.)

Tam kafiye:

“Milliân âdâm töpländi. Milyon kişi toplandı.
Bârgän sâri köpländi. Gittikçe çoğaldı.”
(XV. bölüm, 67-68. mısralar, s. 118.)

Zengin kafiye:

“Aygül turib ertä tâng Ertesi Aygül erkenden kalkıp
Qoşinlärgä urdi bâng. Askerlere zil çaldı.”
(VIII. bölüm, 23-24. mısralar, s. 106.)

(Aygül ile Bahtiyar)

Yarım kafiye:

“Yurägidä sevgi yoq, Kalbinde sevgi yok,
Qalbi märmärdäy sâvuq. Kalbi mermer gibi soğuk.”
(I. bölüm, 29-30. mısralar, s. 67.)

Tam kafiye:

“Bâhâr yänliğ açıldı, Bahar gibi açıldı,
Güllär kâbi saçıldı. Çiçekler gibi saçıldı.”
(XIV. bölüm, 13-14. mısralar, s. 87.)

Zengin Kafiye:

“Bolib x anning h li t ng,   Olup hanın hali k t ,
Q tib q ldi h ng  m ng,   Donup kaldı  ylece,”

(IX. b l m, 3-4. mısralar, s. 78.)

(Simurg veya Perizad ile B nyad)

T rk d nyasının b t n b lgelerinde destanlar, halk bilimi  r nlerinin derlenmesi ve incelenmesinde b y k  nem taşımaktadır.  alışmanın birinci b l m nde aynı k lt rel temelden gelen birlikteliğe hizmet etmek amacıyla  zbek destanlarından “Simurg veya Perizad ile B nyad” ve “Ayg l ile Bahtiyar” destanlarının incelenip değerlendirilmesine  alışılmıştır. Tezin ikinci b l m nde ise modern destan anlayışıyla yazılmış “Simurg veya Perizad ile B nyad” ve “Ayg l ile Bahtiyar” destanlarının i indeki halk edebiyatı motif yapıları tespit edilmiştir. En belirgin motifler ise “Zalim Padişah”, “Hayat Ağacı”, “Kırk Kız / Cariye” ve “Atın  nemi” vb. motifler olarak g r lm şt r. Bu motifler d nya edebiyatında da sıklıkla kullanılan motiflerdir. Belli başlı bazı motiflerin  zbek ve diğer T rk toplumlarındaki edebi t rlerde benzer yapıda olanları bulunup tezin ikinci b l m  “Simurg veya Perizad ile B nyad” Destanı ve “Ayg l ile Bahtiyar” Destanının Muhteva  zellikleri” kısmında ilgili motif yapısı ile beraber verilerek  rneklendirilmiştir. Hamid Alimcan’ın kullandığı bu motif t rleri diğer T m T rk toplumlarının edebi t rlerinde de g r lm ş olması ortak bir dil, k lt r, k ken olduğunu ispatlar nitelikte olmuştur.

Hamid Alimcan’ın hayatı, sanat anlayışı ve iki destanının incelendiği bu  alışmada şairin Anadolu sahasında da tanınmasında bu  alışmanın başlangı  olacağı d ş n ld ğ nden  zbek edebiyatı,  zbek folkloru ve Hamid Alimcan ile ilgili  alışmalara katkı sağlamak ama lanmıştır.

KAYNAKÇA

- Alimcan, H. (1981). *Mükemmel Eserler Toplamı*. I-VI Ciltler. Taşkent: Fen Neşriyatı.
- Alimcan, H. (1999). *Destanlar: Aygül bilen Bahtiyar*. Taşkent: Gafur Gulam adlı Edebiyat ve Sanat Neşriyatı.
- Alimcan, H. (2017). *Aygül ile Bahtiyar 5-9.sınıf*. Taşkent: Yeni Asır Evladı Neşriyatı.
- Azimov, S. (1951). *Hamid Alimcan, Tanlangan Eserler*. Taşkent: Özbekistan Devlet Neşriyatı.
- Bashenova, A. (2007). *Kazak Destanları (Transkripsiyon, Aktarma, Metnin Grameri)*. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Baydemir, H. (2004). *Özbek Halk Masalları, İnceleme-Metin*. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi.
- Baydemir, H. (2011). “Özbek Folklorunda Diğer Dünyaya Geçiş Noktaları”. *Türkoloji Kültürü*, 4, 35-44.
- Baydemir, H. (2013). *Özbek Halk Masalları*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Baysal, B. (2019). *Özbek Destanlarında Kahramanlar ve Tip Özellikleri*. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Boratav, P. N. (1931). *Köroğlu Destanı*, İstanbul: Evkaf Matbaası.
- Boratav P. N. (1969). *Az Gittik Uz Gittik*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Boratav, P. N. (2010). *Az Gittik Uz Gittik*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Cehangirov, G. (1975). *Özbek Balalar Folklori*, Taşkent: Okutuvçi Neşriyatı.
- Celalov, Ğ. (1976). *Özbek Halk Ertekleri Poetikasi*, Taşkent: Fen Neşriyatı.
- Curaev, M. (1991). *Özbek Halk Erteklerinde “Şehirli” Rakamlar*, Taşkent: Fen Neşriyatı.
- Çağrııcı, M. (2006). “Nasihat”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. C. 32, 408-409.
- Çınar, A. A. (1994). “Özbekistan’da Folklor Faaliyetleri”, *Milli Folklor*, C. 3, S. 24, 10-19.

- Dilçin, C. (2000). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Kur'an-ı Kerim Meâli*. (2011). Ankara: Diyanet İşleri Bakanlığı Yayınları.
- Duymaz, A. (2001). *Kerem ile Aslı Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Duymaz, A. (2004). "Dede Korkut Kitabı'nda Alplığa Geçiş ve Toplum Katılma Törenleri Üzerine Bir Değerlendirme". *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 46 (1998/1), 39-50.
- Emin, E., Ebey, A. (2006) *Sevgi Maskesi, Uygur Halk Masalları*. Ürümçi: Şincang Halk Neşriyatı.
- Ergün, P. (2004). *Türk Kültüründe Ağaç Kültü*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Erol, M. (2010). "Türk Halk Hikâyelerinde Zindan", *Hapishane Kitabı*, 2. Baskı, Editörler: Emine Gürsoy Naskali ve Hilal Oytun Altun, İstanbul: Kitabevi.
- Günay, U. T. (1983). "*Türk Masallarında Geleneksel ve Efsanevi Yaratıklar*". Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 1, 21-46.
- Güney, E. C. (1971). *Folklor ve Halk Edebiyatı*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Gürsoy, Ü. (2012). "*Türk Kültüründe Ağaç Kültü ve Dut Ağacı*", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 61, 43-54.
- İnan, A. (1952). "*Müslüman Türklerde Şamanizm Kalıntıları*", Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1, 19-30.
- İnayet, A. (2010). *Türk Dünyası Efsane ve Masallarında Bir Dev Tipi Yelmavuz/ Celmoğuz*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- İmamov, K. (1980). "Ertekler", *Özbek Halk Ağzaki Poetik İcadı*, Taşkent: Oktuvçi Neşriyatı.
- Kaplan, H., Peker, S. (2022). *Kök Değerler Eğitimi Açısından Özbek Masalları*. Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi, 4 (2), 426-444.
- Karimov, N. (1951). *Hamid Alimcan, Tanlangan Eserler*. Haz. Sarvar Azimov. Taşkent: ÖzSSR Devlet Neşriyatı.
- Karimov, N. (1979). *Hamid Alimcan. Şair Hayatı ve İcadından Levhalar*. Taşkent: Yaş Gvardiya.
- Karimov, N. (2005). "Hamid Alimcan", *Özbekistan Milli Ansiklopedisi*, Taşkent: Özbekistan Milli Ansiklopedisi Yayınevi, 73-74.

- Kısakürek, N. F. (1997). *At'a Senfoni*. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.
- Öztürk, M. (2013). *Alaaddin Ata Melik Cuveyni, Tarih-i Cihan Güşa*, Çev. Mürsel Öztürk, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Özbek Tilining İzahli Lugati* (2006-2008). C. I-V. Taşkent: Özbekistan Milli Ansiklopedisi Devlet Neşriyatı.
- Özcan, D., Varol, Ç. (2018). "Kötülük ve Uygur Destan Tipolojisinde Kötü Tipler", *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, 11, 18-30.
- Pezük, Z. (2015). *Üsküplü İshak Çelebi Divanı'nın Tahlili*. Ordu Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Rahmatullayev, Ş. (2009). *Özbek Tilining EtimologikLugati*. C. II-III, Taşkent: Üniversite Neşriyatı.
- Sakaoğlu, S. (1999). *Masal Araştırmaları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Sakaoğlu, S. (2002). *Gümüshane ve Bayburt Masalları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Sayılır, Ş. B. (2021). "Türklerin Ağaç ile Mitolojik ve Tarihi Bağları Üzerine Bir Değerlendirme", *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 3, 187-198.
- Söylemez, O., Aliyeva, L. (2000). "Alpamış Batır ve Er Targın Destanlarında Kahraman, Kadın ve At Motifleri Üzerine Bir Deneme", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 14, 35-46.
- Şimşek, A. (2004). *Özbek Halk Masalları ile İlgili Olarak Metin, Aktarma ve İnceleme*. Gazi Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Türkçe Sözlük*, (2005). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Üşenmez, E., Boltabayev, S., Tuğlacı, G. (2016). *Özbekçe-Türkçe Sözlük*, İstanbul: Türk Dünyası Vakfı.
- Yalçınkaya, F. (2019). *Uygur Sihar Masallarındaki "Kadın" Tipi Üzerine Bir İnceleme*, Ege Üniversitesi Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi.
- Yardımcı, M. (2007). *Türk Destanlarında Tipler ve Motifler*, Ankara: Ürün Yayınları.
- Yusupova, N. (2018). *Türkçe-Özbekçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

İNTERNET KAYNAKLARI

- ÖzLib: Hamid Olimjon (2014) https://kutubxona.com/Turkum:Hamid_Olimjon. E.T.07.08.2022.

Zülfiye. Zülfiye ve Hamid Olimjon'a Şiirler ve İthaf lar ve Hatıra Parçaları. Zülfiye'nin Hayatına ve Çalışmalarına Adanmış Bir Performans. [khttps://kh-davron.uz/kutubxona/multimedia/xotiram-siniqlari-zulfiya.html](https://kh-davron.uz/kutubxona/multimedia/xotiram-siniqlari-zulfiya.html) E.T. 2.05.2022.

Türk Dil Kurumu Sözlükleri. <https://sozluk.gov.tr/> E.T. 16.09.2022.

Özbek Tilining İzahli Lugati. <https://n.ziyouz.com/kutubxona/category/10-o-zbek-tilining-izohli-lug-ati> E.T.12.10.2022.

Hamid Alimcan'ın Hayatı.
<https://zulfiyaxonim.uz/category/%d1%85%d0%b0%d0%bc%d0%b8%d0%b4-%d0%be%d0%bb%d0%b8%d0%bc%d0%b6%d0%be%d0%bd-uz/>
E.T.09.07.2022.

ÖZGEÇMİŞ

Semih ÖZTÜRK 2009-2010 eğitim-öğretim yılında Dokuz Eylül Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği bölümüne yerleşti. 2011 yılında yatay geçiş ile Konya Selçuk Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliğine kaydoldu ve 2014'te buradan ayrıldı. 2012-2014 yılları arasında Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi İş Sağlığı ve Güvenliği Bölümünü bitirdi. 2015-2017 yılları arasında muaf derslerinin katkısıyla da Kastamonu Üniversitesi Türkçe Öğretmenliğini iki yıl içerisinde bitirdi ve 2019 yılında Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili Edebiyatı Anabilim Dalında yüksek lisans eğitimine başladı. Aynı yıl Karabük Üniversitesi Türkçe Öğretimi Uygulama ve Araştırma Merkezi (KBÜ TÖMER)'nde çalışmaya başladı ve halen bu birimde görevini sürdürmektedir. Orta derecede Kırgız Türkçesi, Özbek Türkçesi, Rusça ve İngilizce bilmektedir.